

Izvještaj o finansijskoj stabilnosti

2016

CENTRALNA BANKA
BOSNE I HERCEGOVINE

ЦЕНТРАЛНА БАНКА
БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

IZVJEŠTAJ O FINANSIJSKOJ STABILNOSTI ZA 2016. GODINU

IZDAVAČ

Centralna banka Bosne i Hercegovine
Maršala Tita 25, 71000 Sarajevo
tel. (387 33) 278 100
faks (387 33) 278 299
Internet: www.cbbh.ba
e-mail: publications@cbbh.ba

Za sve informacije u vezi sa ovom publikacijom kontaktirati sa:
Odjeljenjem za finansijsku stabilnost

Uredništvo:
dr. Senad Softić
dr. Milica Lakić
mr. Ernadina Bajrović
Vesna Papić
Dejan Kovačević
dr. Belma Čolaković
mr. Amir Hadžiomeragić

Priprema za štampu:
Emin Smajić

Štampa:
Graficar s.p. Doboj

Tiraž:
70 primjeraka

Publikovanje i umnožavanje u obrazovne i nekomercijalne
svrhe je dozvoljeno uz obavezno navođenje izvora.

© Centralna banka Bosne i Hercegovine | sva prava zadržana

ISSN 1840-4103

Sadržaj

Skraćenice	6
Uvod	7
Izvršni sažetak	8
1. Trendovi i rizici iz međunarodnog okruženja	10
1.1 Trendovi u međunarodnom okruženju	10
1.2 Pregled glavnih rizika u EU i eurozoni	13
1.2.1 Efekti na bankarski sektor	13
1.2.2 Efekti na realni sektor	15
2. Trendovi i potencijalni rizici u BiH	18
3. Domaćinstva	27
4. Preduzeća	36
5. Finansijski posrednici	45
5.1 Bankarski sektor	45
<i>Testovi na stres</i>	52
5.2 Nebankarski finansijski sektor	54
6. Finansijska infrastruktura	58
6.1 Platni sistemi	58
6.2 Regulatorni okvir	59
STATISTIČKI DODATAK	62

Tabele:

- Tabela 1.1: Realni BDP, godišnja stopa rasta
- Tabela 2.1: Plan otplate stand-by aranžmana prema MMF-u
- Tabela 2.2: Potraživanja banaka od sektora vlade
- Tabela 3.1: Potraživanja od stanovništva, kartice
- Tabela 3.2: Iskorišteni limit po debitnim karticama
- Tabela 3.3: Krediti stanovništvu, ročna i valutna struktura
- Tabela 4.1: Krediti preduzećima – ročna i valutna struktura ostatka duga
- Tabela 5.1: Vrijednost imovine finansijskih posrednika
- Tabela 5.2: Pojednostavljeni bilans komercijalnih banaka
- Tabela 5.3: Osnovne karakteristike bankarskog sektora
- Tabela 5.4: Osnovne pretpostavke u testovima na stres
- Tabela 5.5: Rezultati testova na stres
- Tabela 6.1: Transakcije u platnom prometu
- Tabela 6.2: Koncentracija transakcija u međubankarskom platnom prometu (HHI)

Grafikoni:

- Grafikon 1.1: Promjena godišnje stope rasta realnog BDP-a u 2016. godini
- Grafikon 1.2: Kretanje kursa USD prema EUR
- Grafikon 1.3: Cijene hrane i nafte
- Grafikon 1.4: Učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima u odabranim zemljama EU
- Grafikon 1.5: Kretanje cijena dionica banaka majki domaćih banaka
- Grafikon 1.6: Promjene u javnom dugu izraženom u procentima BDP-a u 2016. godini
- Grafikon 1.7: Raspon u odnosu na desetogodišnje njemačke državne obveznice
- Grafikon 1.8: Stopa nezaposlenosti u EU
- Grafikon 1.9: Izvoz BiH u zemlje glavne trgovinske partnere
- Grafikon 2.1: Indeks cijena nekretnina
- Grafikon 2.2: Prosječna nominalna neto plata i indeks potrošačkih cijena
- Grafikon 2.3: Stope rasta prosječne neto plate i nezaposlenosti
- Grafikon 2.4: Promjene u broju zaposlenih po djelatnostima
- Grafikon 2.5: Dugoročna nezaposlenost i odnos radne snage prema neaktivnom stanovništvu
- Grafikon 2.6: Javni dug BiH, u procentima BDP-a
- Grafikon 2.7: Sektorska struktura namjene kredita po osnovu „novog” duga
- Grafikon 2.8: Troškovi servisiranja vanjskog duga, u procentima BDP-a
- Grafikon 2.9: Finansiranje deficita tekućeg računa
- Grafikon 3.1: Potraživanja od stanovništva prema tipu zaduženja na kraju 2016.
- Grafikon 3.2: Krediti stanovništvu po namjeni i kreditni rast
- Grafikon 3.3: Nekvalitetni krediti u sektoru stanovništva po namjeni
- Grafikon 3.4: Nekvalitetni u ukupnim kreditima stanovništvu
- Grafikon 3.5: Kvartalna stopa defaulta
- Grafikon 3.6: Stopa defaulta po bankama u 2016. godini
- Grafikon 3.7: Novoodobreni krediti i prosječne ponderisane aktivne kamatne stope
- Grafikon 3.8: Prosječne kamatne stope na dugoročne kredite stanovništvu odobrene u 2016.
- Grafikon 3.9: Kamatne stope na novoodobrene dugoročne kredite prema obimu kreditiranja stanovništva
- Grafikon 3.10: Depoziti stanovništva
- Grafikon 3.11: Oročeni depoziti stanovništva i kamatne stope na depozite
- Grafikon 3.12: Valutna struktura kredita stanovništvu na kraju 2016. godine
- Grafikon 3.13: Zaduženost stanovništva u CHF valuti
- Grafikon 4.1: Potraživanja od preduzeća prema tipu zaduženja na kraju 2016.
- Grafikon 4.2: Potraživanja od preduzeća prema tipu i djelatnosti
- Grafikon 4.3: Prosječna zaduženost po djelatnostima u 2015. i 2016.
- Grafikon 4.4: Prosječno dospijeće po klasičnim kreditima
- Grafikon 4.5: Učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima preduzećima, po djelatnostima

Grafikon 4.6: Stopa defaulta po bankama u 2016. godini
Grafikon 4.7: Kamatne stope na kredite preduzećima, po bankama
Grafikon 5.1: Promjena najvažnijih stavki bilansa bankarskog sektora
Grafikon 5.2: Tokovi strane pasive u bankarskom sektoru
Grafikon 5.3: Struktura ukupnih depozita po preostaloj ročnosti
Grafikon 5.4: Aktiva bankarskog sektora
Grafikon 5.5: Strana aktiva i pasiva komercijalnih banaka
Grafikon 5.6: Struktura regulatornog kapitala
Grafikon 5.7: Kvalitet kreditnog portfolija
Grafikon 5.8: Udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima, Q4 2016
Grafikon 5.9: Indikatori profitabilnosti
Grafikon 5.10: Indikatori likvidnosti
Grafikon 5.11: Ukupne dokapitalizacijske potrebe i udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima
Grafikon 5.12: Udio vladinih vrijednosnih papira u ukupnoj tržišnoj kapitalizaciji
Grafikon 6.1: Učešće banaka u međubankarskom platnom prometu u 2016. godini

Tekstni okvir:

Tekstni okvir: Modernizacija zakona i propisa koji se odnose na bankarski sektor

Statistički dodatak:

Tabela A1: Promjene suverenog rejtinga
Tabela A2: Indeks cijena nekretnina
Tabela A3: Pregled najvećih dužnika po klasičnim kreditima
Tabela A4: Glavne stavke vanjskotrgovinske razmjene roba
Tabela A5: Pregled potraživanja od preduzeća po tipu i djelatnosti
Tabela A6: Krediti preduzećima, valutna struktura duga po djelatnostima
Tabela A7: Statusne promjene u bankama u periodu od 2001. do 2017. godine
Tabela A8: Stanje nevladinog vanjskog duga po NACE Rev 2 klasifikaciji djelatnosti dužnika

Skraćenice

ABRS	Agencija za bankarstvo Republike Srpske	MFT BiH	Ministarstvo finansija i trezora BiH
AOD	Agencija za osiguranje depozita	MKO	Mikrokreditne organizacije
AQR	Procjena kvaliteta aktive (Asset Quality Review)	MMF	Međunarodni monetarni fond
BAM	Konvertibilna marka	MONEYVAL	Komitet Vijeća Evrope za evaluaciju borbe protiv pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti
BaFin	Savezni finansijski nadzorni organ Njemačke (Die Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht)	NACE	Statistička klasifikacija ekonomskih djelatnosti u EU
BBRD	Direktiva EU o oporavku i sanaciji banaka (Bank Recovery and Resolution directive)	NPL	Nekvalitetni krediti (Nonperforming loans)
BDP	Bruto domaći proizvod	NSFR	Koeficijent neto stabilnog finansiranja (Net Stable Funding Ratio)
BHAS	Agencija za statistiku BiH	OPEC	Organizacija zemalja izvoznica nafte
BiH	Bosna i Hercegovina	ROAA	Povrat na prosječnu aktivu (Return on Average Assets)
BLSE	Banjalučka berza	ROAE	Povrat na prosječni kapital (Return on Average Equity)
CBBiH	Centralna banka Bosne i Hercegovine	RS	Republika Srpska
CEFTA	Ugovor o slobodnoj trgovini zemalja članica Centralne Evrope (Central European Free Trade Agreement)	RTGS	Bruto poravnanje u realnom vremenu (Real Time Gross Settlement)
CET 1	Osnovni kapital prvog reda (Common Equity Tier 1)	S&P	Standard & Poor's
CHF	Švicarski franak	SAD	Sjedinjene Američke Države
CPI	Indeks potrošačkih cijena	SASE	Sarajevska berza
CRD IV	EU Direktiva o kapitalnim zahtjevima (Capital Requirements Directive)	SBA	Stand-by aranžman
CRK	Centralni registar kredita	SDR	Specijalna prava vučenja
CRR	Regulativa o kapitalnim zahtjevima (Capital Requirements Regulations)	SREP	Supervizorski postupak nadzorne provjere i ocjene kreditnih institucija (Supervisory Review Evaluation Process)
EBA	Evropska bankarska agencija (European Banking Authority)	USD	Američki dolar
ECB	Evropska centralna banka		
EU	Evropska unija		
EUR	Euro		
FATF	Radna grupa za finansijske mjere protiv pranja novca (Financial Action Task Force)		
FBA	Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine		
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine		
FED	Sistem federalnih rezervi		
FIA	Finansijsko-informatička agencija		
FSR	Izvještaj o finansijskoj stabilnosti (Financial Stability Report)		
GBP	Britanska funta		
GRECO	Grupa država protiv korupcije (Group of States against Corruption)		
HHI	Herfindahl–Hirschman Indeks		
ILO	Međunarodna organizacija rada (International Labor Organization)		
KWD	Kuvajtski dinar		
LCR	Koeficijent pokrića likvidnosti (Liquidity Coverage Ratio)		

Zemlje:

AT	Austrija
BG	Bugarska
CY	Kipar
DE	Njemačka
ES	Španija
FR	Francuska
GR	Grčka
HR	Hrvatska
IE	Irska
IT	Italija
PT	Portugal
RS	Srbija
SI	Slovenija
SK	Slovačka
TR	Turska

Uvod

Pod finansijskom stabilnošću Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBiH) podrazumijeva stanje u kojem finansijski sistem može apsorbovati šokove bez značajnih poremećaja u svom trenutnom i budućem funkcionisanju i čije funkcionisanje nema negativne uticaje na ekonomiju.

Mandat CBBiH za praćenje stabilnosti finansijskog sistema indirektno proizlazi iz Zakona o CBBiH. CBBiH ima aktivnu ulogu u razvoju i implementaciji politike stabilnosti i održivog ekonomskog rasta Bosne i Hercegovine (BiH), kroz osiguranje stabilnosti domaće valute i ukupne finansijske i ekonomske stabilnosti u zemlji. Jedna od temeljnih zadaća CBBiH je uspostava i održavanje odgovarajućih platnih i obračunskih sistema kao dijela finansijske infrastrukture. CBBiH doprinosi očuvanju finansijske stabilnosti kroz zakonom utvrđenu nadležnost koordinacije djelatnosti entitetskih agencija za bankarstvo. CBBiH, u skladu s odlukom Upravnog vijeća, učestvuje u radu međunarodnih organizacija koje rade na učvršćivanju finansijske i ekonomske stabilnosti kroz međunarodnu monetarnu saradnju. Aktivnosti CBBiH na polju praćenja stabilnosti finansijskog sistema obuhvataju i specijalizovanu komunikaciju s relevantnim međunarodnim i domaćim institucijama kojom se osigurava kontinuitet procesa praćenja sistemskih rizika. Doprinos očuvanju finansijske stabilnosti CBBiH daje u okviru članstva u Stalnom komitetu za finansijsku stabilnost BiH.

Publikovanjem Izvještaja o finansijskoj stabilnosti (FSR) CBBiH nastoji doprinijeti finansijskoj stabilnosti u BiH kroz:

- Unapređenje razumijevanja i podsticanje dijaloga o rizicima za finansijske posrednike u makroekonomskom okruženju;
- Upozoravanje finansijskih institucija i drugih učesnika na tržištu na mogući kolektivni uticaj njihovih pojedinačnih akcija;
- Stvaranje konsenzusa o finansijskoj stabilnosti i poboljšanje finansijske infrastrukture.

Iako je fokus FSR-a na događajima iz 2016. godine, obuhvat FSR-a je proširen i na najvažnija dešavanja iz prve polovine 2017. godine, u skladu s dostupnim podacima u vrijeme njegove izrade. FSR za 2016. godinu je organizovan po poglavljima kako slijedi. U izvršnom sažetku su naglašeni najvažniji rizici po stabilnost finansijskog sistema. U prvom poglavlju su predstavljeni glavni trendovi i rizici iz međunarodnog okruženja. U sklopu ovog poglavlja posebno su izdvojeni glavni rizici iz EU i eurozone, te su opisani njihovi efekti na bankarski sektor i realnu ekonomiju ovog geografskog područja, sa fokusom na rizike koji mogu imati uticaj na bankarski sektor i realnu ekonomiju BiH. Drugo poglavlje daje pregled trendova i potencijalnih rizika iz domaćeg okruženja koji se odražavaju na funkcionisanje finansijskog sistema u BiH. Treće poglavlje ilustruje efekte rizika identifikovane u prethodnim poglavljima na potraživanja od stanovništva. Fokus četvrtog poglavlja su efekti identifikovanih rizika na sektor pravnih lica. U petom poglavlju se ocjenjuju efekti rizika na stabilnost finansijskog sektora, sa fokusom na bankarski sektor. Testovi na stres su sastavni dio petog poglavlja FSR-a i služe kako bi se utvrdila sposobnost bankarskog sektora da apsorbuje ekstremne, ali ipak moguće šokove iz makroekonomskog okruženja. Šesto poglavlje ilustruje osnovne trendove u finansijskoj infrastrukturi: platnim sistemima i regulatornom okviru. FSR za 2016. godinu sadrži i tekstni okvir, u okviru poglavlja 6, u dijelu koji se odnosi na regulatorni okvir, u kojem su date detaljnije informacije o usvojenim entitetskim zakonima o bankama i pripremi novih podzakonskih akata iz oblasti poslovanja bankarskog sektora.

Na kraju, potrebno je naglasiti da se FSR bavi isključivo pitanjima od značaja za sistemski rizik, jer je nadzor poslovanja finansijskih posrednika, u skladu s važećim zakonima u BiH, zadatak nadležnih supervizora za finansijski sektor. Njegov osnovni cilj je da ukaže na rizike koji dolaze iz finansijskog sistema, kao i makroekonomskog okruženja, te procijeni sposobnost sistema da apsorbuje te šokove.

Izvršni sažetak

Usporavanje rasta globalne ekonomije, prvenstveno pod uticajem sporijeg rasta američke ekonomije i usporavanja rasta u eurozoni, postepena normalizacija monetarne politike FED-a i nastavak provođenja nekonvencionalnih mjera monetarne politike ECB-a i drugih vodećih centralnih banaka, kao i slabljenje deflatornih pritisaka, osnovne su karakteristike globalne ekonomije u 2016. i prvoj polovini 2017. godine. Među najznačajnijim rizicima u eurozoni izdvajaju se: neujednačen i spor ekonomski oporavak zemalja eurozone, ograničen napredak u provođenju strukturnih reformi i smanjenju javnog duga pojedinih zemalja, kao i jačanje političkih rizika unutar EU i eurozone. Bankarski sektor eurozone karakteriše niska profitabilnost, a pojedini bankarski sektori eurozone i dalje se suočavaju s visokim nivoom nekvalitetnih potraživanja. Profitabilnost banaka eurozone je pod pritiskom niskih kamatnih marži i kreditni rast, koji je i dalje slab i neravnomjeran, ne može osigurati zadovoljavajući nivo prihoda bankarskom sektoru, te se banke u poslovanju sve više oslanjaju na prihode ostvarene po osnovu naknada i provizija. Kreditiranje realnog sektora se i dalje smanjuje u zemljama koje su najviše pogođene finansijskom krizom. Posebno su izraženi rizici u bankarskom sektoru Italije koji u slučaju njihovog prelijevanja mogu predstavljati značajnu prijetnju cjelokupnom bankarskom sektoru EU.

Unatoč pozitivnim kretanjima u ekonomiji BiH u 2016. godini koja se ogledaju kroz rast realnog BDP-a, rast industrijske proizvodnje, smanjenje trgovinskog deficita, kao i ostvarenom fiskalnom suficitu, te pojačanim aktivnostima na tržištu nekretnina i blagom poboljšanju pokazatelja s tržišta rada, rizici iz domaćeg okruženja po finansijsku stabilnost nisu značajnije ublaženi. Budžetski suficit u toku 2016. u najvećoj mjeri je posljedica slabijeg intenziteta ulaganja u infrastrukturne projekte, a rast unutrašnjeg i vanjskog javnog duga, slab oporavak domaće potrošnje, kontinuirano loši pokazatelji životnog standarda, te nepovoljno poslovno okruženje i loša konkurentska pozicija predstavljaju i dalje značajnu prijetnju za stabilnost finansijskog sektora BiH. Suvereni rejting BiH se prema ocjenama vodećih agencija za rejting, i dalje nalazi u zoni špekulativne kreditne sposobnosti, s visokim kreditnim rizikom.

Ostvareni pozitivni trendovi iz realnog sektora u 2016. godini nisu bili dovoljni za značajnije jačanje domaće potrošnje. Blagi rast zaduženosti domaćinstava najviše je bio

podstaknut rastom zaduženosti stanovništva po kreditima od banaka, čemu je doprinio i nastavak trenda snižavanja aktivnih kamatnih stopa. Zabilježeni rast ukupnih depozita stanovništva posljedica je rasta sredstava stanovništva na transakcijskim računima i depozitima po viđenju, dok se štednja stanovništva može ocijeniti stagnirajućom, čemu je, uz postojeći nizak nivo raspoloživog dohotka, doprinosilo i snižavanje pasivnih kamatnih stopa.

Slaba potražnja korporativnog sektora za kreditima i odsustvo snažnije kreditne ekspanzije, glavna su obilježja ovog sektora u 2016. godini i jedan od faktora koji ograničava snažniji oporavak ekonomije u BiH. Kamatne stope na kredite preduzećima u 2016. godini su se nastavile snižavati, kao posljedica nastojanja banaka da cijenu finansiranja prilagode uslovima na tržištu u pogledu ograničene potražnje za kreditima.

Godinu 2016. obilježila je konsolidacija i blago jačanje otpornosti bankarskog sektora. Nakon provedenih statusnih promjena pripajanja manjih banaka i likvidacije jedne banke, u sistemu je ostao manji broj snažnijih banaka. Takođe, dvije banke iz iste grupacije, koje su u prethodnim periodima imale određene probleme u poslovanju, započele su proces reorganizacije. Ove aktivnosti doprinijele su boljim pokazateljima kapitalizovanosti i profitabilnosti, a poboljšan je i kvalitet kreditnog portfolija. Iako je ublažen, kreditni rizik i dalje predstavlja dominantan rizik u bankarskom sektoru BiH, a nivo nekvalitetnih kredita je posebno visok u sektoru nefinansijskih preduzeća. I pored visoke likvidnosti bankarskog sektora, slaba kreditna aktivnost je i dalje jedna od njegovih glavnih karakteristika. Uslijed relativno slabe potražnje privatnog sektora za kreditima, banke nastavljaju povećavati izloženost prema sektoru vlade kupovinom vrijednosnih papira entitetskih vlada. Aktivne kamatne stope bilježe opadajući trend i nalaze se na najnižem nivou zabilježenom u BiH, ali se i dalje značajan broj kreditnih ugovora zaključuje uz promjenjivu kamatnu stopu, što u slučaju rasta kamatnih stopa u budućnosti može dodatno doprinijeti jačanju kreditnog rizika. Istovremeno, pasivne kamatne stope nastavljaju se smanjivati bržim intenzitetom u odnosu na aktivne kamatne stope, te slabi interes deponenata za oročavanje depozita, što predstavlja ograničavajući faktor stabilnom finansiranju iz domaćih izvora.

U skladu sa svojom zakonskom obavezom, CBBiH je u 2016. godini nastavila uspješno podržavati funkcije platnog prometa putem savremenih obračunskih i platnih sistema za izvršavanje međubankarskih transakcija. Održavanjem Centralnog registra kredita s dnevno ažuriranim podacima, CBBiH je omogućila finansijskim institucijama bolje upravljanje kreditnim rizikom kroz praćenje kreditne izloženosti i kreditne istorije klijenata. Takođe, održavajući Jedinstveni registar transakcijskih računa i jedinstvenu bazu podataka svih blokiranih računa poslovnih subjekata u BiH,

poslovnim subjektima je omogućen uvid u status njihovih postojećih ili potencijalnih poslovnih partnera.

U 2016. godini i prvoj polovini 2017. godine domaće institucije nastavile su s aktivnostima na izmjenama i dogradnji regulatornog okvira koji uređuje poslovanje finansijskog sektora BiH u cilju usklađivanja s najboljim evropskim praksama kao i poboljšanja poslovnog okruženja finansijskih posrednika.

1. Trendovi i rizici iz međunarodnog okruženja

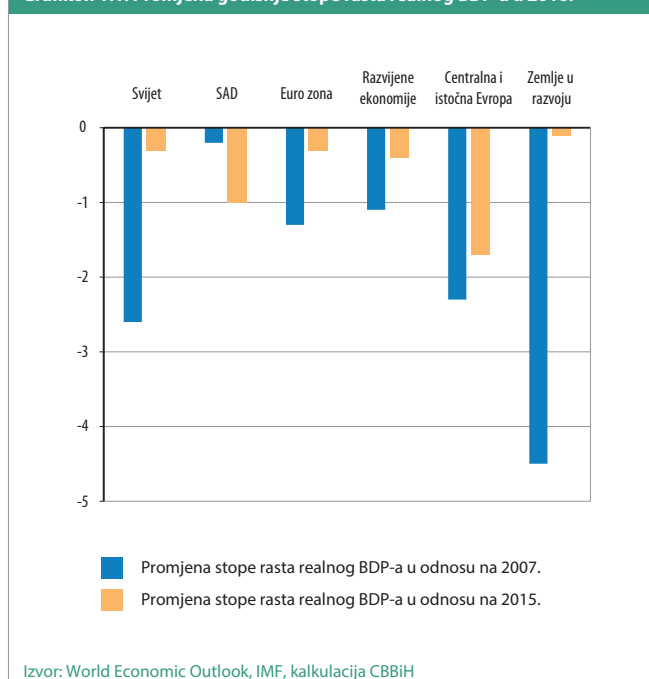
Cilj ovog poglavlja je da ukaže na najznačajnije rizike u međunarodnom okruženju. Rizici iz makroekonomskog okruženja posmatraju se s aspekta efekata koje mogu imati na bankarski sektor zemalja eurozone (potpoglavlje 1.2.1), kao i s aspekta efekata na realni sektor ovih zemalja (potpoglavlje 1.2.2). Posebna pažnja se posvećuje identifikovanim rizicima iz makroekonomskog okruženja koji mogu imati uticaj na bankarski sektor BiH ili cjelokupnu domaću ekonomiju.

1.1 Trendovi u međunarodnom okruženju

Kao osnovne karakteristike globalne ekonomije u 2016. godini ističu se: usporavanje rasta globalne ekonomije, jačanje geopolitičkih rizika, postepena normalizacija monetarne politike FED-a i nastavak provođenja nekonvencionalnih mjera monetarne politike Evropske centralne banke (ECB) i ostalih vodećih centralnih banaka, te slabljenje deflatorskih pritisa. Slabiji oporavak svjetske privrede u 2016. godini pod uticajem je sporijeg rasta američke ekonomije u odnosu na ranija očekivanja, kao i usporavanja rasta u eurozoni, unatoč stimulativnim mjerama monetarne politike ECB-a. Godinu 2016. obilježile su turbulencije na finansijskim tržištima, ponajviše uzrokovane rezultatima referenduma kojim je izglasan izlazak Velike Britanije iz Evropske unije, a potom i rezultatima američkih predsjedničkih izbora u novembru 2016. godine, te rezultatima referenduma u Italiji krajem godine. Cijene nafte i drugih sirovina su rasle u toku godine, što je podstaklo inflatorna kretanja na globalnom nivou.

U toku 2016. godine došlo je do usporavanja rasta svjetske ekonomije u odnosu na prethodnu godinu, a stopa rasta iznosila je 3,1% što je najniža stopa od 2009. godine (grafikon 1.1). Na usporeni rast ekonomske aktivnosti u najvećoj mjeri je uticalo usporavanje rasta razvijenih ekonomija, ali i nastavljeno usporavanje rasta ekonomske aktivnosti zemalja u razvoju, čemu je najviše doprinijelo usporavanje ekonomskog rasta Kine. Rusija postepeno izlazi iz recesije, zahvaljujući jačanju domaće potražnje i rastu cijena nafte na svjetskim tržištima. Prema projekcijama MMF-a očekuje se da će Rusija u 2017. godini izaći iz recesije i ostvariti rast ekonomske aktivnosti od 1,4%. U 2017. godini se očekuje i okončanje recesije u Brazilu, a projicirani rast ekonomske aktivnosti za ovu zemlju iznosi 0,2%.

Grafikon 1.1: Promjena godišnje stope rasta realnog BDP-a u 2016.

Ekonomski oporavak zemalja članica eurozone u 2016. godini bio je neravnomjeran i relativno slab i pored nastavka provođenja mjera ekspanzivne monetarne politike ECB-a. Stopa rasta zemalja eurozone u 2016. godini je iznosila 1,7%, a prema projekcijama MMF-a ovakva dinamika rasta će se nastaviti i u 2017. godini. Irska je i u 2016. godini najbrže rastuća ekonomija eurozone, a značajan ekonomski rast pored Irske ostvarila je i Španija. Ekonomija Njemačke, takođe, je ostvarila značajan ekonomski rast u 2016. godini. Uz stabilnu domaću potrošnju, najveći doprinos rastu njemačke privrede dao je rast izvoza, i to pretežno u druge zemlje članice eurozone. S druge strane, Italija nastavlja bilježiti niske stope rasta, prvenstveno zbog slabosti u javnom i fiskalnom sektoru zemlje. Ekonomski rast Grčke značajno je usporen u posljednjem kvartalu 2016. godine uslijed neizvjesnosti o rezultatima pregovora s međunarodnim kreditorima za isplatu nove tranše u okviru trećeg programa finansijske pomoći Grčkoj. Ministri finansija eurozone razmotrili su ublažavanje duga i isplatu nove pomoći Grčkoj, nakon što je Grčka vlada u maju 2017. godine usvojila nove mjere štednje. Prema projekcijama MMF-a doći će do oporavka Grčke ekonomije u 2017. godini pod uslovom nastavka programa finansijske pomoći, a godišnji rast BDP-a bi trebao iznositi 2,7%.

Rast ekonomske aktivnosti Velike Britanije na kraju 2016. godine je takođe usporen i iznosio je 1,8%. Ipak, stopa

rasta na kraju 2016. godine je i dalje iznad prosjeka ostalih zemalja EU. Posljedice izlaska Velike Britanije iz Evropske unije nisu se značajnije odrazile na ekonomsku aktivnost koja je podržana snažnom domaćom potrošnjom, kao i mjerama monetarne politike Banke Engleske. Očekuje se da bi se negativne posljedice Brexita ipak mogle značajnije odraziti na ekonomski rast zemlje u narednim godinama, zavisno od realizacije aktivnosti prilikom izlaska Velike Britanije iz EU.

Ekonomski oporavak SAD-a u 2016. godini je nastavljen, ali znatno sporijim intenzitetom u odnosu na prethodnu godinu. Godišnji rast realnog BDP-a je iznosio 1,6%, što je najniža stopa rasta u posljednjih pet godina. Na usporevanje američke privrede u 2016. godini uticao je značajan pad investicija, kao i stagnacija izvoza. Istovremeno, uslovi na tržištu rada nastavili su se poboljšavati, tako da je stopa nezaposlenosti na kraju 2016. godine iznosila 4,7% dok je u aprilu 2017. godine dostigla najniži nivo od maja 2007. godine i iznosila je 4,4%.

Tabela 1.1: Realni BDP, godišnja stopa rasta

	Realni BDP, godišnja stopa rasta				Promjena u odnosu na projekciju iz oktobra 2016.	
	2015.	2016.	2017.	2018.	2016.	2017.
Svijet	3,4	3,1	3,5	3,6	0,0	0,1
Razvijene ekonomije	2,1	1,7	2,0	2,0	0,1	0,2
EU	2,0	1,7	1,7	1,6	-0,2	0,0
Eurozona	2,0	1,7	1,7	1,6	0,0	0,2
SAD	2,6	1,6	2,3	2,5	0,0	0,1
Japan	1,2	1,0	1,2	0,6	0,5	0,6
Kina	6,9	6,7	6,6	6,2	0,1	0,4
Velika Britanija	2,2	1,8	2,0	1,5	0,0	0,9
Rusija	-2,8	-0,2	1,4	1,4	0,6	0,3
Zemlje u razvoju	4,2	4,1	4,5	4,8	-0,1	-0,1
Centralna i Istočna Evropa	4,7	3,0	3,0	3,3	-0,3	-0,1
BiH	3,1	2,5	3,0	3,5	-0,5	-0,2
Glavni vanjskotrgovinski partneri						
Njemačka	1,5	1,8	1,6	1,5	0,1	0,2
Hrvatska	1,6	2,9	2,9	2,6	1,0	0,8
Srbija	0,8	2,8	3,0	3,5	0,3	0,2
Italija	0,8	0,9	0,8	0,8	0,1	-0,1
Slovenija	2,3	2,5	2,5	2,0	0,2	0,7
Austrija	1,0	1,5	1,4	1,3	0,1	0,2
Crna Gora	3,4	2,4	3,3	3,4	-2,7	-0,3

Izvor: World Economic Outlook, IMF, April 17, kalkulacija CBBiH

U narednom periodu očekuje se jačanje globalnog ekonomskog rasta zahvaljujući oporavku investicija, proizvodnje i trgovine, a prema projekcijama MMF-a realni rast svjetskog BDP-a u 2017. godini bi trebao iznositi 3,5% dok se u 2018. godini očekuje rast od 3,6%. Ubrzani ekonomski

rast svjetske ekonomije u 2017. godini najvećim dijelom se zasniva na ekonomskom oporavku zemalja u razvoju, odnosno zemalja izvoznica nafte i ostalih berzanskih dobara uslijed oporavka cijena sirovina na svjetskom tržištu. Kada je riječ o razvijenim ekonomijama, u 2017. godini se očekuje povećanje ekonomske aktivnosti, posebno ekonomija SAD-a, Japana i Velike Britanije.

FED je u 2016. godini nastavio s provođenjem mjera u sklopu postepene normalizacije monetarne politike, podstaknut daljnim jačanjem tržišta rada kao i postepenim rastom inflacije koja je blizu ciljanog nivoa od 2%, te nastavkom ekonomskog oporavka američke privrede. U decembru 2016. godine FED je drugi put od početka finansijske krize podigao referentne kamatne stope za četvrtinu procentnog poena na nivo od 0,50% do 0,75%, a zatim i u martu 2017. godine za još četvrtinu procentnog poena na nivo od 0,75% do 1,00%, a do kraja godine se očekuju još dva povećanja referentnih kamatnih stopa.

S druge strane, ECB je u toku 2016. godine i prvom kvartalu 2017. godine zadržala ključne kamatne stope nepromijenjenim. Referentna kamatna stopa zadržana je na nivou od 0%, kamatna stopa na depozite banaka kod ECB-a zadržana je na -0,40%, dok je kamatna stopa po kojoj ECB kreditira komercijalne banke zadržana na 0,25%. U narednom periodu ne očekuje se rast ključnih kamatnih stopa. Program otkupa državnih i korporativnih obveznica ukupne vrijednosti od 80 milijardi mjesečno bio je aktuelan u cijeloj 2016. godini, a u aprilu 2017. godine, smanjen je na 60 milijardi eura mjesečno do kraja 2017. godine, s mogućnošću produženja u zavisnosti od inflacionih kretanja u eurozoni. Inflacija u eurozoni podstaknuta je značajnijim porastom cijena energenata u drugoj polovini 2016. i prvoj polovini 2017. godine. Inflacija u eurozoni u decembru 2016. godine iznosila je 1,1% dok je u maju 2017. godine iznosila 1,4%. S druge strane, još uvijek nedovoljan rast bazne inflacije koja ne obuhvata cijene energenata i hrane ukazuje na činjenicu da su mjere kvantitativnog popuštanja i dalje neophodne za postizanje stabilnosti cijena u srednjem roku.

Banka Engleske je takođe nastavila provoditi ekspazivnu monetarnu politiku te je u augustu 2016. godine uvela novi paket stimulativnih mjera, uključujući smanjenje referentne kamatne stope za 25 baznih poena, i to na rekordno nizak nivo od 0,25%, s prethodnih 0,50%. Program kvantitativnih olakšica povećan je za 60 milijardi GBP na ukupan iznos od 435 milijardi GBP, a uključivaće i kupovinu korporativnih obveznica u iznosu od 10 milijardi GBP u narednih 18 mjeseci. Paket stimulativnih mjera uključuje i novi program kreditnih

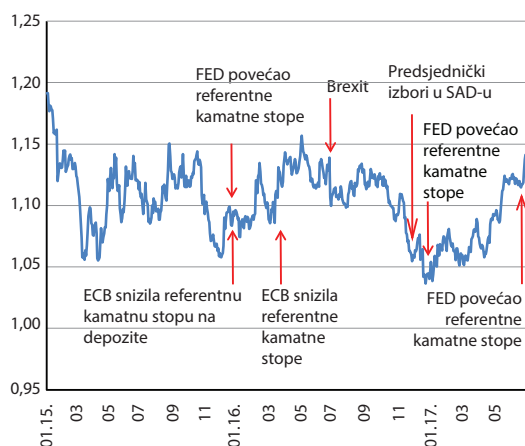
olakšica (Term Funding Scheme) u iznosu od 100 milijardi GBP, kojim se garantuje da će banke nastaviti davati kredite i nakon smanjenja kamatnih stopa. Banka Engleske je najavila i mogućnost dodatnog snižavanja referentne kamatne stope.

Početak novog ciklusa podizanja referentnih kamatnih stopa FED-a, te, s druge strane, nastavak provođenja politike kvantitativnog popuštanja ECB-a, kao i jačanje političkog rizika unutar eurozone, uticali su na kretanje kursa eura prema dolaru u drugoj polovini 2016. godine. Kurs eura prema dolaru je nakon jačanja u prvoj polovini 2016. godine u drugom dijelu godine zabilježio pad uslijed očekivanog povećanja referentnih kamatnih stopa FED-a. Euro je dodatno deprecirao prema dolaru nakon objave rezultata američkih predsjedničkih izbora u novembru, kada je zabilježio do tada najnižu vrijednost u 2016. godini, od 1,05 EUR/USD. Najava o ponovnom podizanju referentnih kamatnih stopa FED-a u martu 2017. godine nije uticala na jačanje vrijednosti dolara u odnosu na euro kao što se desilo u dva prethodna navrata, budući da su se očekivanja tržišta o podizanju referentnih kamatnih stopa već ranije odrazila na kurs dolara. Kurs dolara je deprecirao prema ostalim vodećim svjetskim valutama u prvoj polovini 2017. godine, uslijed očekivanja da bi u narednom periodu i ostale vodeće centralne banke mogle početi sa zatezanjem monetarne politike podstaknute bržim ekonomskim oporavkom. Prosječni kurs EUR/USD u junu 2017. godine iznosio je 1,12 EUR/USD. Odluka o izlasku Velike Britanije iz EU uticala je na oštar pad vrijednosti funte ali i eura prema vodećim svjetskim valutama. Kurs funte prema euru i dolaru dodatno je deprecirao početkom 2017. godine nakon što su započeli pregovori o izlasku Velike Britanije iz EU.

U prva tri kvartala 2016. godine bilježen je snažan rast cijene zlata. Nakon što su objavljeni rezultati predsjedničkih izbora, cijena zlata je do kraja godine padala i završila 2016. godinu na nivou od 1157 USD za uncu, što je za 12,8% niže u odnosu na cijenu zlata na kraju trećeg kvartala. Na ponovni rast cijena zlata u prvoj polovini 2017. godine, iznad 1200 USD za uncu, uticalo je jačanje političke neizvjesnosti u eurozoni, uslijed početka pregovora o izlasku Velike Britanije iz EU, kao i neizvjesnost u pogledu promjene ekonomskih politika nove administracije u SAD-u, te slabljenja dolara.

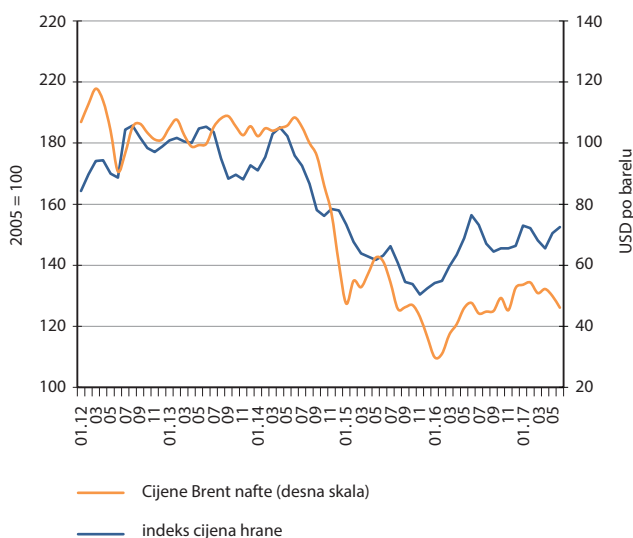
Nakon što su početkom 2016. godine dostigle najniži nivo u posljednjih 13 godina, cijene nafte na svjetskim tržištima su rasle u drugoj polovini 2016. godine, što je u najvećoj mjeri rezultat smanjenja zaliha sirove nafte i dogovora članica Organizacije zemalja izvoznica nafte (OPEC) o smanjenu proizvodnje nafte za 1,2 miliona barela dnevno s početkom od januara 2017. godine. Rusija je također zajedno s još deset zemalja koje nisu članice OPEC-a pristala smanjiti proizvodnju nafte kako bi podržala rast cijena nafte. Cijena nafte je na kraju 2016. godine iznosila 57 dolara po barelu, što predstavlja značajan porast u odnosu na kraj prethodne godine. Cijenu nafte početkom 2017. godine održala je procjena da je 11 članica OPEC-a već u januaru zabilježilo više od 90 posto planiranog smanjenja proizvodnje. S druge strane, raste proizvodnja nafte u SAD-u, što će sigurno uticati na kretanje cijene nafte u narednom periodu. Pored cijena energenata, krajem 2016. godine rasle su cijene i ostalih sirovina, te cijene hrane, što je podstaklo inflatorna kretanja u SAD-u i eurozoni (grafikon 1.3).

Grafikon 1.2: Kretanje kursa USD prema EUR

Izvor: Bloomberg

Grafikon 1.3: Cijene hrane i nafte

Izvor: MMF

1.2 Pregled glavnih rizika u EU i eurozoni

Najznačajniji rizik u EU i eurozoni je usporen ekonomski rast usljed i dalje niskog nivoa investicija, usporenog rasta izvoza, te političke neizvjesnosti. Političke prilike u značajnoj mjeri usporavaju provođenje fiskalnih i strukturnih reformi, tako da održivost javnog duga pojedinih zemalja članica EU predstavlja značajan izvor rizika. Pojačani rizici proizilaze i iz samog bankarskog sektora koji nije u mogućnosti da usljed niskih kamatnih marži iz svoje osnovne djelatnosti generira neophodan nivo profita za nastavak poslovanja. Takođe, u pojedinim zemljama visok nivo nekvalitetnih kredita predstavlja dodatno opterećenje za bankarske sektore ovih zemalja. Posebno su izraženi rizici u bankarskom sektoru Italije koji, u slučaju njihovog prelijevanja, mogu predstavljati značajnu prijetnju cjelokupnom bankarskom sektoru EU.

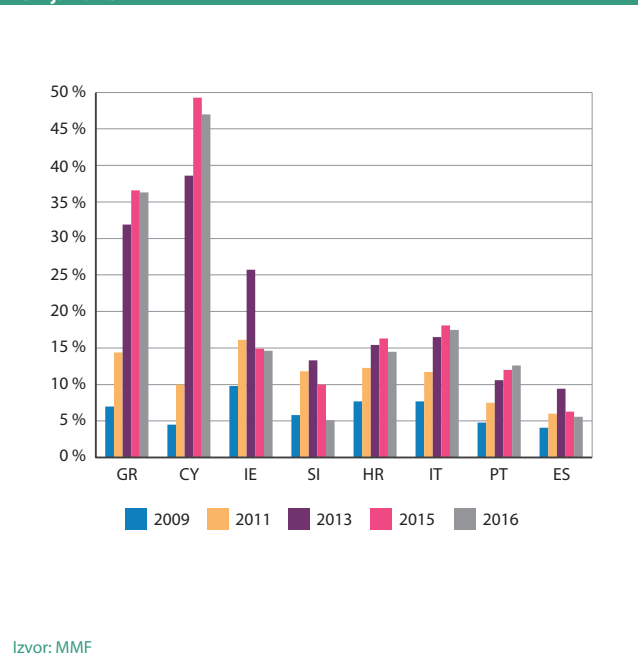
1.2.1 Efekti na bankarski sektor

Bankarski sektor eurozone u 2016. godini karakteriše poboljšana kapitalizovanost, postepeni ali i dalje usporen oporavak kreditne aktivnosti, niska profitabilnost i visok nivo nekvalitetnih potraživanja u pojedinim zemljama. Nastavak politike niskih kamatnih stopa zajedno s povećanom potražnjom za kreditima doprinijelo je dinamičnijem kreditnom rastu. Ipak kreditna aktivnost se razlikuje između zemalja eurozone, pri čemu se kreditiranje realnog sektora i dalje smanjuje u zemljama koje su najviše pogođene finansijskom krizom (Italija, Kipar, Grčka, Portugal i Španija). Jedan od osnovnih rizika po stabilnost bankarskog sektora eurozone je iznimno niska profitabilnost i održivost postojećih poslovnih modela banaka uslijed smanjenja neto kamatnih prihoda. Pad prihoda uslijed niske kamatne marže samo je dijelom nadomješten kreditnim rastom koji je još uvijek slab i neravnomjeran. Kako bi kompenzirale smanjenje neto kamatnih prihoda, banke nastoje prilagoditi svoje poslovne modele oslanjajući se na izvore prihoda po osnovu naknada i provizija. Ovakvim pristupom banke nastoje da diverzificiraju izvore prihoda, međutim prihodi ostvareni po osnovu naknada i provizija takođe su iskazali značajnu osjetljivost na pogoršanje makroekonomskih prilika. Istovremeno, i dalje visok nivo nekvalitetnih potraživanja stvarao je dodatni pritisak na profitabilnost banaka eurozone.

Kvalitet aktive banaka EU nastavlja se postepeno poboljšavati, te je udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima za bankarski sektor EU iznosio 5,4% na kraju 2016. godine, čemu

najviše doprinosi smanjenje nekvalitetnih kredita u sektoru preduzeća. Nekvalitetna potraživanja imaju trend pada u gotovo svim zemljama eurozone, uključujući i zemlje koje imaju najveći iznos nekvalitetnih u ukupnim potraživanjima. Ipak, proces rješavanja problema nekvalitetnih potraživanja i dalje je usporen, a jedna trećina zemalja članica EU i dalje ima jako visok udio nekvalitetnih u ukupnim potraživanjima. Nivo nekvalitetnih potraživanja se značajno razlikuje između zemalja članica EU. Najveći nivo nekvalitetnih kredita bilježe bankarski sektori Kipra (47,0%), Grčke (36,3%) i Italije (17,5%), a zatim i zemalja poput Irske, Hrvatske i Portugala čiji se nivo nekvalitetnih u ukupnim kreditima kreće i dalje iznad 10% (grafikon 1.4).

Grafikon 1.4: Učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima u odabranim zemljama EU

Problemi u bankarskom sektoru Italije u 2016. godini predstavljaju još jedan od značajnih rizika po stabilnost bankarskog sektora eurozone. Vlada Italije je u toku 2016. godine preduzela niz mjera kako bi podržala proces rješavanja problema nekvalitetnih kredita, koji na kraju godine iznose oko 360 milijardi eura, odnosno 17,5% ukupnih kredita. U fokusu bankarskog sektora Italije u drugoj polovini 2016. godine bili su problemi u trećoj po veličini banci Monte dei Paschi di Siena, te još nekoliko italijanskih banaka poput banaka Veneto Banca i Banca Popolare di Vicenza. Italijanski parlament je donio zakon koji predviđa formiranje fonda za podršku problematičnim bankama u iznosu od 20 milijardi eura. Monte dei Paschi di Siena je prva banka koja je tražila sredstva iz novog programa, budući da planirana dokapitalizacija ove banke krajem 2016. godine

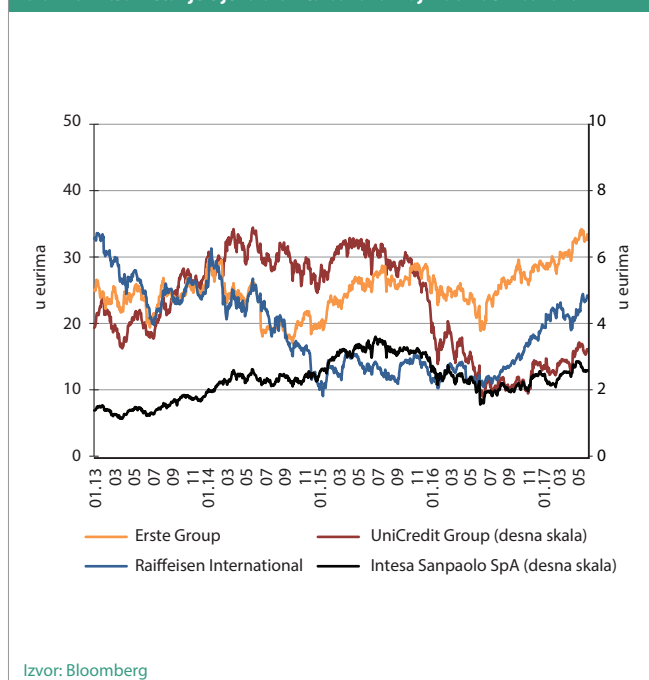
nije bila realizirana. U julu 2017. Evropska komisija odobrila je preventivnu dokapitalizaciju ove banke u iznosu 8,1 milijardu EUR, pri čemu je odobreno korištenje državne pomoći od 5,4 milijarde EUR. U junu 2017. godine Intesa Sanpaolo S.p.A. preuzela je dio kvalitetne imovine i obaveza banaka u likvidaciji Banca Popolare di Vicenza i Veneto Banca, dok je italijanska vlada u ovom slučaju najavila najveći program spašavanja banaka, težak 17 milijardi EUR. Značajne slabosti u poslovanju iskazivala je i najveća italijanska banka UniCredit S.p.A. Banka je u toku 2016. godine izvršila jednokratni otpis nekvalitetnih potraživanja u ukupnom iznosu od 12,2 milijarde eura, zbog čega je ostvarila velike gubitke u poslovanju na kraju godine, usljed čega joj je stopa adekvatnosti kapitala pala ispod regulatornog minimuma. Banka je krajem 2016. godine objavila novi strateški plan poslovanja u sklopu kojeg je u martu 2017. godine uspješno izvršena dokapitalizacija u ukupnom iznosu od 13 milijardi eura.

EBA je u julu 2016. godine objavila rezultate testova na stres provedenih u toku prvog kvartala 2016. godine koji su obuhvatili 51 bankarsku grupaciju, odnosno 70% aktive bankarskog sektora eurozone. Cilj testova na stres provedenih u 2016. godini bio je da omogući supervizorima, bankama i učesnicima na tržištu jedinstven analitički okvir za konzistentno upoređivanje i ocjenu otpornosti velikih banaka iz EU, kao i bankarskog sistema EU na snažne makroekonomske šokove. Test na stres je bio dizajniran tako da bi se mogao koristiti kao ključni input u SREP-u (Supervisory Review Evaluation Process) u 2016. godini, s primarnim ciljem uspostavljanja smjernica za Pilar 2 i nije bilo predviđeno poduzimanje korektivnih mjera od strane regulatora na osnovu rezultata testova na stres. Rezultati testova na stres ukazali su da je bankarski sektor EU otporan na pretpostavljene šokove, prvenstveno kao rezultat značajnog kapitalnog jačanja banaka u proteklom periodu. Rezultati testova na stres po pojedinačnim bankama značajno su varirali, te je Banca Monte dei Paschi di Siena S.p.A. iskazala negativnu vrijednost koeficijenta CET1 na kraju 2018. godine, dok su sve druge banke zadovoljavale minimalno potreban nivo koeficijenata kapitalizovanosti. Međutim, pojedine banke poput Banco Popular Espanol S.A, Allied Irish Bank Plc, Barclays Plc, Commerzbank AG i Deutsche Bank AG iskazale su značanu osjetljivost na pretpostavljene šokove. Pored ovih banaka, značajne slabosti su iskazale i bankarske grupacije UniCredit S.p.A i Raiffeisen Bank International AG.

Cijene dionica banaka su u 2016. godini bile pod značajnim pritiskom uslijed niske profitabilnosti uzrokovane usporenim ekonomskim oporavkom u zemljama eurozone, kao i niskim kamatnim stopama. Bankarski sektor eurozone opterećen je

nenaplativim kreditima u ukupnom iznosu od milijardu eura, što stvara dodatni pritisak na cijene dionica banaka, a posebno kod pojedinih zemalja s izraženim ranjivostima poput Italije, Portugala i Španije. Politička neizvjesnost uzrokovana Brexitom, ustavnim referendumom u Italiji te potencijalnom opasnošću od prelijevanja problema iz bankarskog sektora Italije na finansijski sektor ostalih članica eurozone, dodatno su uticali na pad vrijednosti dionica u 2016. godini. Kada je riječ o bankarskim grupacijama koje posluju u BiH, na kraju 2016. godine tržišna vrijednost UniCredit S.p.A. i Intesa Sanpaolo S.p.A. umanjena je u odnosu na kraj 2015. godine za 47%, odnosno 22% vrijednosti respektivno. Cijena dionica Raiffeisen Bank International AG krajem 2016. godine bila je veća za 28% u odnosu na isti period 2015. godine (grafikon 1.5). Cijene dionica banaka eurozone su rasle krajem 2016. godine, te u prvoj polovini 2017. godine uslijed optimističnijih očekivanja o ekonomskom rastu zemalja eurozone, kao i rezultata predsjedničkih izbora u Francuskoj.

Grafikon 1.5: Kretanje cijena dionica banaka majki domaćih banaka

Kreditni rejtinzi bankarskih grupacija koje posluju u BiH nisu se značajnije mijenjali u 2016. godini. Rejting agencija Standard and Poor's (S&P) potvrdila je kreditni rejting BBB- sa stabilnim izgledima za dvije italijanske bankarske grupacije koje posluju u BiH, Intesa Sanpaolo S.p.A. i Unicredit S.p.A. Kreditni rejting Raiffeisen Bank International AG je takođe potvrđen, dok su izgledi povećani s negativnih na pozitivne uslijed poboljšanja ekonomskih uslova u zemljama u kojima banka posluje, kao i smanjenja izloženosti banke ka stranim tržištima. Dugoročni kreditni rejting Nove Ljubljanske Banke

d.d. Ljubljana je povećan u 2017. godini s BB- na BB, dok su izgledi ostali pozitivni uslijed poboljšanih ekonomskih uslova na tržištu Slovenije, kao i nastavka procesa restrukturiranja i efikasnog rješavanja problema nekvalitetnih potraživanja banke.

Usljed slabosti s kojima se u prethodnim periodima suočavao bankarski sektor, došlo je do postepenog rasta drugih segmenata finansijskog tržišta EU, prvenstveno investicionih fondova. U periodu finansijske krize, investicioni fondovi su djelovali kao važan izvor finansiranja za realnu ekonomiju budući da su banke značajno smanjile izloženosti prema privatnom sektoru. U 2016. godini poslovne aktivnosti ovih institucija nastavile su se povećavati, čime se i sve više rizika po finansijsku stabilnost generira iz nebankarskog finansijskog sektora, čije poslovanje je u pravilu slabije regulirano. Imajući u vidu njihovu povezanost s ostatkom finansijskog sistema, problemi u poslovanju ovih institucija se preko finansijskih tržišta i ostalih finansijskih posrednika vrlo brzo mogu proširiti i na ostale finansijske institucije, posebno na banke.

1.2.2 Efekti na realni sektor

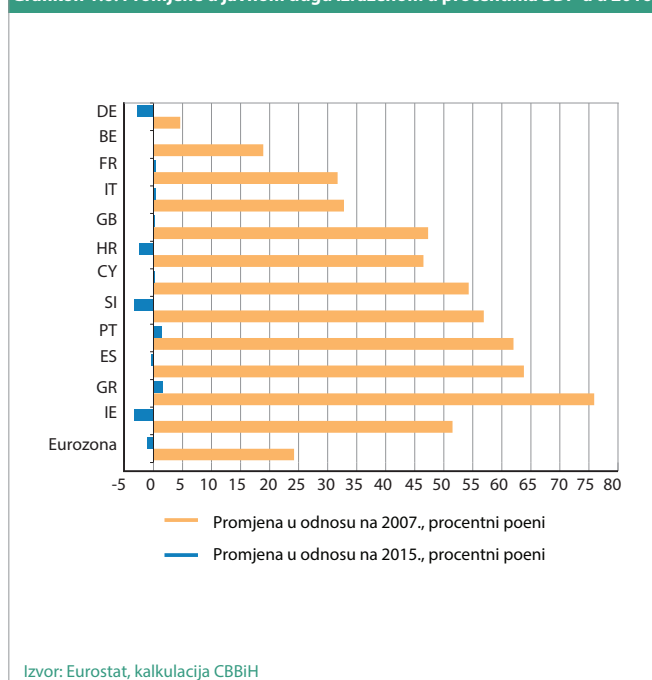
Ekonomski rast eurozone u 2016. godini u najvećoj mjeri je podržan rastom domaće tražnje, što se ogleda u povećanju investicija i privatne potrošnje. Stopa rasta realnog BDP-a eurozone u 2016. godini iznosila je 1,7%. Rast investicija podržan je povoljnim uslovima finansiranja kao i poboljšanom profitabilnošću sektora preduzeća, dok je privatna potrošnja rasla uslijed poboljšanih uvjeta na tržištima rada. Godišnja stopa inflacije u eurozoni u 2016. godini iznosila je 0,2%. Stopa inflacije, podržana rastom cijena energenata i hrane rasla je krajem 2016. godine, te u prvoj polovini 2017. godine. Stopa inflacije je u decembru 2016. godine iznosila 1,1%, dok je u maju 2017. godine dostigla nivo od 1,4%.

Javni dug zemalja članica eurozone, izražen u procentima BDP-a, i u 2016. godini nastavlja se postepeno smanjivati, te je u odnosu na 2015. godinu niži za 1,1 procentni poen na nivou eurozone, te za 1,4 procentna poena na nivou EU. I pored postepenog smanjenja javnog duga na nivou eurozone i EU, zaduženost u pojedinim zemljama je jako visoka, te još uvijek raste, zbog čega održivost javnog duga i dalje predstavlja značajan izvor rizika.

Javni dug čak pet zemalja članica eurozone premašuje iznos njihovog BDP-a, i to: Grčke, Italije, Portugala, Belgije i Kipra, dok u još osam zemalja eurozone iznos javnog duga

premašuje 60% BDP-a. Među posmatranim zemljama najveći rast zaduženosti u 2016. godini bilježe Grčka, Portugal i Italija (grafikon 1.6). Sporo i neefikasno provođenje strukturnih i fiskalnih reformi u ovim zemljama, te spor ekonomski oporavak uticali su na nesrazmjernan rast prinosa na obveznice ovih zemalja, što stvara dodatni pritisak na jačanje rizika održivosti javnih finansija. S druge strane, najveće smanjenje javnog duga u procentima BDP-a zabilježeno je u Sloveniji i Irskoj, a zatim u Njemačkoj i Hrvatskoj.

Grafikon 1.6: Promjene u javnom dugu izraženom u procentima BDP-a u 2016.

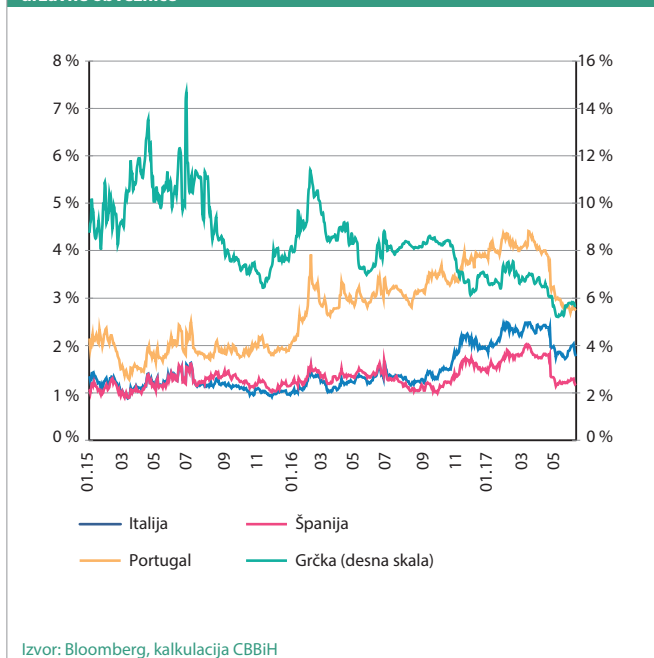
Budžetski deficit zemalja eurozone izražen u procentima BDP-a manji je za 60 baznih poena u odnosu na 2015. godinu, dok je u EU smanjen za 70 baznih poena, i iznosio je 1,5% i 1,7% respektivno. Međutim, fiskalna održivost i dalje predstavlja izazov za brojne članice eurozone i EU uslijed sporog provođenja strukturnih reformi. Tako su Portugal, Italija i Španija, i pored potrebe za nastavkom značajnije fiskalne konsolidacije koja je neophodna da bi se budžetski deficit održavao na ciljanom nivou od 3% BDP-a, najavile programe potrošnje koji imaju za cilj da podrže oporavak ekonomije. Političke prilike bi mogle uticati na sporije provođenje strukturnih reformi i u narednom periodu, s obzirom na to da se u 2017. godini održavaju izbori u nekoliko najvećih zemalja članica.

U prva tri kvartala 2016. godine nastavljen je pad prinosa na obveznice većine zemalja eurozone uslijed nastavka provođenja mjera ekspazivne monetarne politike ECB-a, usporenog ekonomskog rasta te i dalje niske inflacije. Prinosi

na njemačke desetogodišnje obveznice su nakon objave rezultata referenduma u Velikoj Britaniji u junu dostigli rekordno nizak nivo od čak -0,19%. Ipak, uslijed značajnih ekonomskih problema s kojima se suočavaju pojedine zemlje s periferije EU, poput Portugala, Italije i Španije, prinosi na desetogodišnje obveznice ovih zemalja su i dalje na znatno višem nivou u odnosu na prinose sigurnijih obveznica eurozone (grafikon 1.7).

Nakon što su dostigli rekordno niske nivoe, prinosi na državne obveznice eurozone su postepeno rasli krajem 2016. godine, pod uticajem špekulacija o mogućem smanjenju obima kvantitativnih olakšica. Prinosi na desetogodišnje njemačke državne obveznice su u oktobru 2016. godine, prvi put od objavljivanja rezultata referenduma u Velikoj Britaniji, izašli iz negativne zone. Pored boljih izgleda za ekonomski rast eurozone te postepenog oporavka inflacije koji utiču na rast prinosa, rast prinosa na obveznice SAD-a i očekivani nastavak zatezanja monetarne politike, indirektno doprinose rastu prinosa na dugoročne obveznice eurozone. U prvoj polovini 2017. godine evidentan je blagi rast prinosa na obveznice zemalja eurozone, ali je njihovo kretanje volatilno uslijed neizvjesnosti o stabilnom oporavku inflacije i dinamici ekonomske saradnje sa SAD-om.

Grafikon 1.7: Raspon u odnosu na desetogodišnje njemačke državne obveznice

Kao posljedica odluke Velike Britanije da napusti EU, u junu 2016. godine kreditna agencija S&P snizila je dugoročni kreditni rejting EU za jedan stepen na AA s AA+. Kreditni rejting Velike Britanije također je snižen s najbolje ocjene AAA na AA. Agencija S&P je u toku 2016. godine povećala kreditni

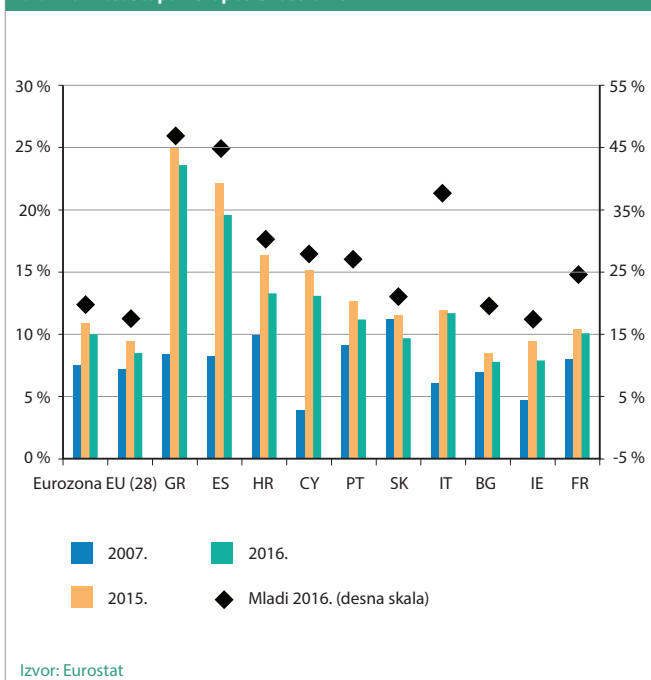
rejting Grčke sa CCC+ na B- sa stabilnim izgledima uslijed boljih izgleda za ekonomski oporavak zemlje. Rejting agencija Fitch je smanjila dugoročni rejting Belgije za jednu stepenicu na AA- sa „stabilnim“ izgledima, uslijed očekivanja da će doći do rasta budžetskog deficita Belgije u odnosu na BDP, te da će javni dug iznositi 107% BDP-a, što je među najvećim u grupi zemalja s AA rejtingom. Početkom 2017. godine S&P je povećala kreditni rejting Kipra uslijed bržeg ekonomskog oporavka i fiskalne konsolidacije, te je potvrdila kreditni rejting Grčke, Italije, Portugala i Velike Britanije. Kreditni rejting Grčke potvrđen je početkom 2017. godine, bez obzira na zastoje u provođenju trećeg po redu programa ekonomske pomoći, uslijed očekivanja da će Grčka ipak sa zakašnjenjem ispuniti sve uslove za isplatu nove tranše, te da će uspjeti blagovremeno servisirati dugove. Potvrđen je i kreditni rejting Italije na BBB- sa stabilnim izgledima uslijed očekivanja o nastavku ekonomskog oporavka zemlje te stabilizaciji javnog duga. Ipak privredni rast Italije je i dalje slab, dok su dugoročni izazovi po fiskalnu održivost zemlje još izraženiji nakon neuspjeha referenduma o ustavnim reformama, uslijed čega u narednom periodu može doći do ubrzanog slabljenja kreditnog rejtinga zemlje. Kreditni rejting Velike Britanije također je potvrđen na AA s negativnim izgledima uslijed neizvjesnosti vezano za negativne posljedice izlaska iz EU na ekonomski rast zemlje. Izgledi za kreditni rejting Španije su povećani sa stabilnih na pozitivne, dok je dugoročni kreditni rejting zadržan na BBB+ u skladu s očekivanjima o nastavku ekonomskog oporavka i konsolidacije budžeta.

Kada je riječ o zemljama iz regiona, agencija S&P je krajem 2016. godine povećala izgleda za kreditni rejting Hrvatske s negativnih na stabilne uslijed snažnijeg ekonomskog rasta zemlje koji je doprinio i smanjenju fiskalnog deficita i javnog duga. Izgledi za kreditni rejting Srbije također su povećani sa stabilnih na pozitivne zahvaljujući nastavku uspješnog provođenja programa fiskalne konsolidacije, što je omogućilo smanjenje učešća javnog duga u BDP-u kao i strukturnih reformi koje su povećale sposobnost privrede da odgovori na šokove i ubrzale ekonomski rast zemlje. Kreditni rejting Albanije je potvrđen u 2017. godini, nakon što je početkom 2016. povećan na B+ sa stabilnim izgledima, uslijed očekivanja o nastavku procesa fiskalne konsolidacije i smanjenja javnog duga te napretka u izgradnji i jačanju institucionalnog okvira zemlje. Kreditni rejting Crne Gore, B+ s negativnim izgledima, također je potvrđen uslijed rizika o daljnjem povećanju zaduženosti ukoliko vlada ne uspije sprovesti plan fiskalne konsolidacije, te rizika o daljnjem produbljenju deficita platnog bilansa. U tabeli A1 Statistički dodatak dat je pregled promjena kreditnog rejtinga u periodu od 2009. do maja

2017. godine za zemlje koje su u prethodnom periodu bile najviše pogođene finansijskom i ekonomskom krizom.

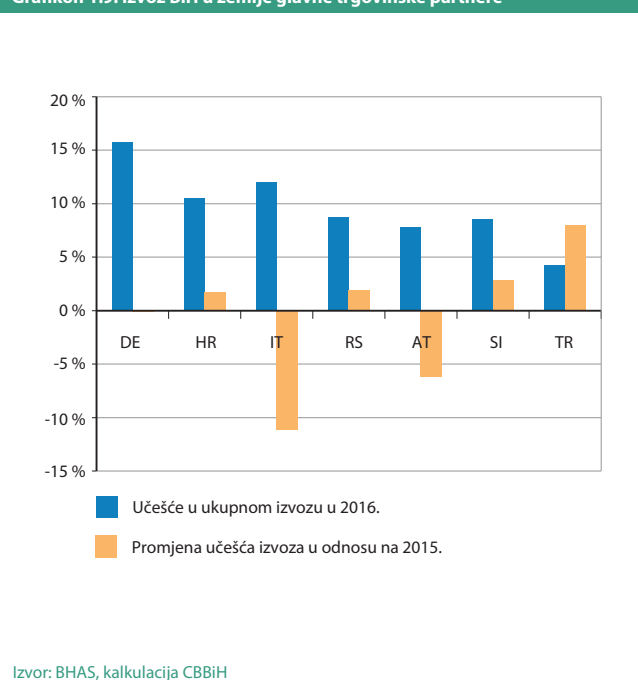
Uslovi na tržištu rada se nastavljaju poboljšavati, što se ogleda u umjerenom rastu plata i smanjenju stope nezaposlenosti u EU i eurozoni koja je na kraju 2016. godine bila na najnižem nivou od 2009. godine. Stopa nezaposlenosti je na kraju 2016. godine na nivou eurozone iznosila 10% dok je na nivou EU iznosila 8,5%. Uslovi na tržištu rada i dalje se značajno razlikuju između zemalja članica eurozone. Mnoge zemlje eurozone uspjele su smanjiti stopu nezaposlenosti na nivo od prije finansijske krize, međutim pojedine članice i dalje imaju zabrinjavajuće visoke stope nezaposlenosti. Najveće stopu nezaposlenosti na kraju 2016. godine bilježe Grčka (23,6%) i Španija (19,6%), dok s druge strane, najniže stope nezaposlenosti bilježe Češka (4,0%) i Njemačka (4,1%). Najveće smanjenje stope nezaposlenosti u odnosu na kraj 2015. godine zabilježile su Hrvatska, i to za 2,8 procentnih poena, zatim Španija za 2,5 procentna poena i Kipar za 1,9 procentnih poena. Stope nezaposlenosti mladih, iako niže u odnosu na prethodnu godinu, i dalje su na visokim nivoima (grafikon 1.8).

Grafikon 1.8: Stopa nezaposlenosti u EU

U toku 2016. godine, ekonomska kretanja u zemljama glavnim vanjskotrgovinskim partnerima BiH su bila relativno povoljna. Njemačka, kao najznačajniji trgovinski partner BiH, je ostvarila značajan rast ekonomske aktivnosti čemu je najviše doprinio rast domaće potrošnje, ali i izvoza, i to pretežno u ostale zemlje članice EU. Ekonomski rast Austrije takođe je veći u odnosu na prethodnu godinu, a i ekonomija Slovenije je u 2016. godini zabilježila ekonomski rast od 2,5%, ponajviše zahvaljujući rastu izvoza. S druge strane, ekonomija Italije nastavlja bilježiti ispodprosječan rast, usljed unutrašnjih slabosti. Znatno brži ekonomski rast od očekivanog u 2016. godini zabilježile su Hrvatska i Srbija, i to 2,9% i 2,8% respektivno. Grafikon 1.9 prikazuje udio izvoza u zemlje najznačajnije vanjskotrgovinske partnere BiH u 2016. godini u ukupnom izvozu kao i promjenu učešća u ukupnom izvozu u odnosu na 2015. godinu. Najveći rast izvoza u posmatranoj grupi zemalja ostvaren je prema Turskoj, a ova zemlja sada ostvaruje učešće od 4,3% u ukupnom izvozu BiH. Zabilježen je i rast izvoza prema zemljama iz regiona uslijed postepenog ekonomskog oporavka u 2016. godini. S druge strane, najveći pad izvoza u 2016. godini zabilježen je prema Italiji.

Grafikon 1.9: Izvoz BiH u zemlje glavne trgovinske partnere

2. Trendovi i potencijalni rizici u BiH

Ekonomija BiH u 2016. godini zabilježila je blagi oporavak, ali uslijed niskih realnih stopa rasta u prvom polugodištu 2016. godine, intenzitet ekonomske aktivnosti u BiH na godišnjem nivou nije bio dovoljan da bi se dostigle projicirane stope rasta. Uslijed izostanka snažnijeg oporavka ekonomske aktivnosti u BiH, rizici koji dolaze iz domaćeg okruženja i dalje su prisutni. Niska kupovna moć predstavlja oganičavajući faktor domaće tražnje. Strukturni problemi u vidu visoke stope neaktivnosti, visoke dugoročne nezaposlenosti i visoke stope nezaposlenosti mladih i dalje su prisutni i onemogućavaju značajniji napredak na tržištu rada i smanjenje rizika koji dolaze iz ovog segmenta ekonomije. Spora dinamika oporavka na tržištu rada nepovoljno se reflektira na kreditnu aktivnost u sektoru domaćinstava i sprečava snažniji intenzitet kreditiranja u ovom sektoru. Osim toga, osnovni pokazatelji blagostanja stanovništva, stvarna individualna potrošnja po stanovniku i BDP po stanovniku i u 2016. godini su bili na niskom nivou. S druge strane, nepovoljno poslovno okruženje u kojem domaći korporativni sektor obavlja svoju poslovnu aktivnost, ne omogućava jači zamah u kreditiranju domaćih poslovnih subjekata. Uslijed kontinuiranog rasta javnog duga, rizici povezani s fiskalnom politikom i dalje su prisutni. Iako je na nivou BiH ostvaren konsolidirani fiskalni suficit, višak prihoda u odnosu na rashode postignut je zahvaljujući provođenju mjera fiskalne štednje i ograničavanju javne potrošnje.

Iako su prvobitne procjene međunarodnih finansijskih institucija govorile da će se ekonomski rast u BiH kretati oko 3,0%, ostvarena stopa rasta prema preliminarim podacima Agencije za statistiku BiH u 2016. godini iznosila je 2,0%. Realni rast bruto dodane vrijednosti u 2016. godini zabilježen je u gotovo svim područjima ekonomskih djelatnosti. U 2016. godini najveći doprinos rastu realnog BDP-a dolazi od industrijskih djelatnosti¹, te je u odnosu na 2015. godinu njihovo učešće u generiranju bruto dodane vrijednosti blago povećano. Međutim, uslužne djelatnosti i dalje imaju najveće učešće u procesu stvaranja bruto dodane vrijednosti, dok je učešće poljoprivrede ostalo nepromijenjeno u 2016. godini. Skroman rast realnog BDP-a u 2016. godini djelimično je posljedica usporavanja rasta u djelatnosti trgovine, koja, pojedinačno, ima najveći udio u bruto dodanoj vrijednosti. Ovakva kretanja u djelatnosti trgovine nepovoljno su se odrazila i na kreditnu aktivnost u ovoj djelatnosti, u kojoj se nakon perioda rasta, bilježi smanjenje ukupnih potraživanja

bankarskog sektora. Pad ekonomske aktivnosti i obima proizvodnje u djelatnosti građevinarstva pod uticajem je usporavanja radova u oblasti niskogradnje i infrastrukturnih projekata, odnosno zastoja u izgradnji koridora Vc. Djelatnost građevinarstva je jedina koja u grupi industrijskih djelatnosti bilježi niži obim ekonomske aktivnosti u 2016. godini u odnosu na prethodnu godinu. U 2016. godini registrovan je dinamičan rast industrijske proizvodnje. Na godišnjem nivou zabilježeno je povećanje obima industrijske proizvodnje od 4,4%.

Nepovoljno poslovno okruženje i loša konkurentska pozicija zemlje predstavljaju značajnu slabost bh. ekonomije. U takvim okolnostima i sposobnost privlačenja inostranog kapitala je umanjena. Prema godišnjem izvještaju Svjetke banke o lakoći poslovanja – Doing Business 2017, BiH se nalazi na 81. mjestu u svijetu po lakoći poslovanja, te je pogoršala svoju poziciju u odnosu na prošlogodišnji izvještaj za dva mjesta. Prema ovom pokazatelju, BiH zaostaje za svim zemljama regiona. BiH je posebno loše rangirana u oblasti pokretanja poslovanja (174. pozicija), dok je u segmentu rješavanja nesolventnosti i dobijanju kredita, BiH plasirana na 41. i 44. mjestu u svijetu. Na nizak nivo konkurentnosti bh. ekonomije ukazuje i izvještaj Svjetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentosti za 2016-2017. godinu, prema kojem se BiH nalazi na 107. mjestu od ukupno 138 zemalja koje su obuhvaćene istraživanjem. U odnosu na prethodni izvještaj, BiH je zabilježila poboljšanje pozicije na listi konkurentnosti i napredovala je za četiri mjesta. Ipak, i dalje su prisutni brojni faktori koji ograničavaju unapređenje konkurentnosti i poslovanja poput neučinkovite administracije, političke nestabilnosti, složenosti poreznih propisa i poreznih stopa, korupcije i loše dostupnosti finansiranja. Pokazatelji poslovnog okruženja i konkurentne pozicije upućuju na zaključak da postoji snažna potreba za provođenjem strukturnih reformi koje bi osigurale povećanje stope rasta bh. ekonomije. Ozbiljnost ovog problema prepoznale su i bh. vlasti koje su kroz Reformsku agendu pokazale opredjeljenost i počele poduzimati aktivnosti na unapređenju poslovnog okruženja.

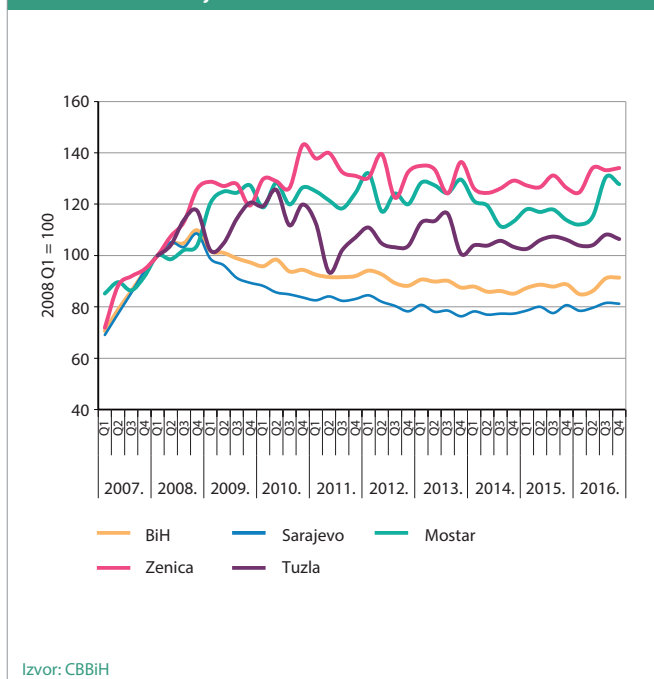
U 2016. godini je nastavljeno blago jačanje aktivnosti na tržištu nekretnina u BiH. Na to ukazuju podaci o ostvarenom prometu nekretnina stambene namjene, kako u kategoriji postojećih, tako i u kategoriji novoizgrađenih stambenih jedinica. Obim prometa nekretnina iz kategorije

¹ Poljoprivredne djelatnosti: A; industrijske djelatnosti: B, C, D, E, F; uslužne djelatnosti: G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U.

stare gradnje mjeren brojem prodanih kvadratnih metara stambenog prostora raste treću godinu uzastopno i u odnosu na prethodnu godinu je porastao za 4,1%. Za razliku od prethodne godine kada je rast obima kupoprodaje nekretnina bio prisutan u svim gradovima koji su obuhvaćeni u izračunu indeksa cijena nekretnina, u 2016. je evidentiran nešto manji promet nekretnina u Tuzli i u sarajevskoj općini Novi Grad. Kao i u protekloj godini, najveći obim kupoprodaje nekretnina je ostvaren u sarajevskoj općini Centar, u kojoj se bilježi najveći promet od 2004. godine, od kada se prikupljaju podaci za izračun indeksa cijena nekretnina. Obim kupoprodaje nekretnina u Zenici i sarajevskim općinama Novi Grad i Novo Sarajevo još uvijek nije dosegao nivo iz 2006. i 2007. godine, dok se u gradovima Mostar i Tuzla bilježi približan obim kupoprodaje kao u godinama prije početka ekonomske krize.

Rast potražnje za nekretninama stambene namjene potakao je i blagi rast cijena nekretnina stare gradnje u 2016. Iako su cijene ovih nekretnina u prvoj polovini godine bile na nižem nivou u odnosu na prethodnu godinu, od trećeg kvartala se bilježi rast cijena stambenog prostora po kvadratnom metru. Prema indeksu cijena nekretnina za BiH², blagi rast cijena nekretnina stambene namjene je zabilježen u Sarajevu i Tuzli, dok se nešto značajniji rast cijena bilježi u Zenici i Mostaru (grafikon 2.1).

Grafikon 2.1: Indeks cijena nekretnina

Uporedo s jačanjem tražnje za stanovima stare gradnje, evidentiran je i rast tražnje za novoizgrađenim nekretninama stambene namjene³, koji je jednim dijelom podstaknut i većom ponudom na tržištu novoizgrađenih stanova, kao i cjenovno povoljnijim stanovima na perifernim gradskim lokacijama. Broj prodanih novoizgrađenih stanova u 2016. godini je veći za 23,9% u odnosu na prethodnu godinu, dok površina prodanog stambenog prostora bilježi rast od 29,4%. Takođe, broj prodanih stanova u prvom kvartalu 2017. veći je za 17,3% u odnosu na prvi kvartal 2016. godine.

Iako u 2016. godini prosječna cijena prodanih novih stanova bilježi pad od 5,1% u odnosu na 2015. godinu, krajem 2016. i početkom 2017. godine cijene novih stanova bile su u porastu. Tako je prosječna cijena prodanih novih stanova u četvrtom kvartalu 2016. godine veća za 1,9% u odnosu na četvrti kvartal 2015. godine, dok je u prvom kvartalu 2017. prosječna cijena prodanih novih stanova veća za 10% u poređenju s prosječnom cijenom u 2016. godini, te za 14% veća u odnosu na isti kvartal 2016. godine.

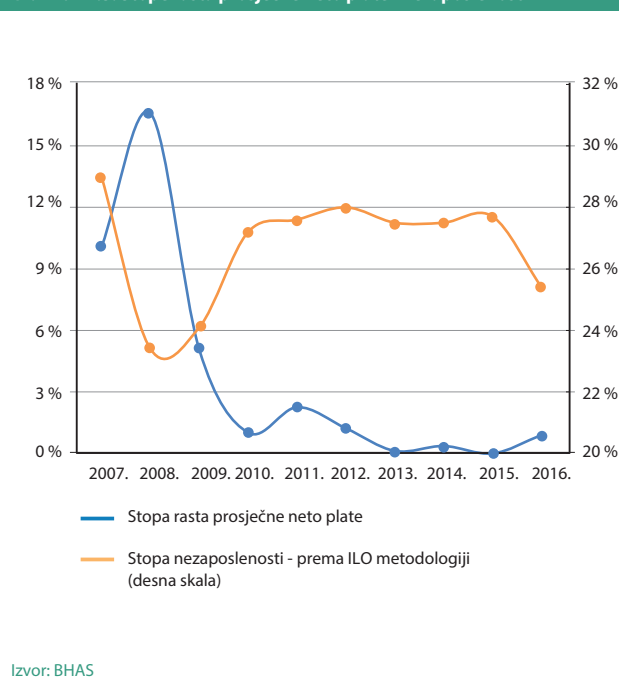
Pojačane aktivnosti na tržištu nekretnina pratio je i rast broja zaposlenih u djelatnosti *Poslovanje nekretninama*, kao i relativni porast prosječne neto plate u poređenju s ostalim djelatnostima. Ovakvi trendovi su nastavljeni i u prvom kvartalu 2017. godine. Rast prometa na tržištu nekretnina stambene namjene nije pratio rast zaduženosti po osnovu kredita za stambenu namjenu, što može implicirati da je jedan dio realizirane kupoprodaje finansiran ili prilivima iz inostranstva, akumuliranom štednjom ili nenamjenskim kreditima. Preduzeća iz djelatnosti *Poslovanja nekretninama* u 2016. godini povećala su svoju zaduženost na domaćem bankarskom tržištu, dok aktivnost stanogradnje vrlo vjerovatno nije u potpunosti praćena finansijskom podrškom banaka, budući da je u djelatnosti *Građevinarstva* registrovan pad ukupnih potraživanja bankarskog sektora. Jedna od ključnih pretpostavki snažnijeg oporavka na tržištu nekretnina stambene namjene u narednom periodu biće rast raspoloživog dohotka i poboljšanje stanja na tržištu rada.

² Metodologija za računanje indeksa cijena nekretnina je objašnjena u Izvještaju o finansijskoj stabilnosti za 2007. Indeks cijena nekretnina za Grad Sarajevo ne obuhvata općinu Stari Grad koja se od 2008. nije odazivala pozivu za dostavu podataka. Od 2010. uključena je i općina Tuzla koja je dostavila podatke od 2008. godine. Poreska uprava RS nije bila u mogućnosti dostavljati podatke za gradove Banju Luku i Bijeljino u traženom formatu koji je potreban za izračun indeksa. Prilikom formiranja indeksa cijena nekretnina ne koriste se podaci o cijenama nekretnina koje spadaju u red novoizgrađenih stambenih objekata.

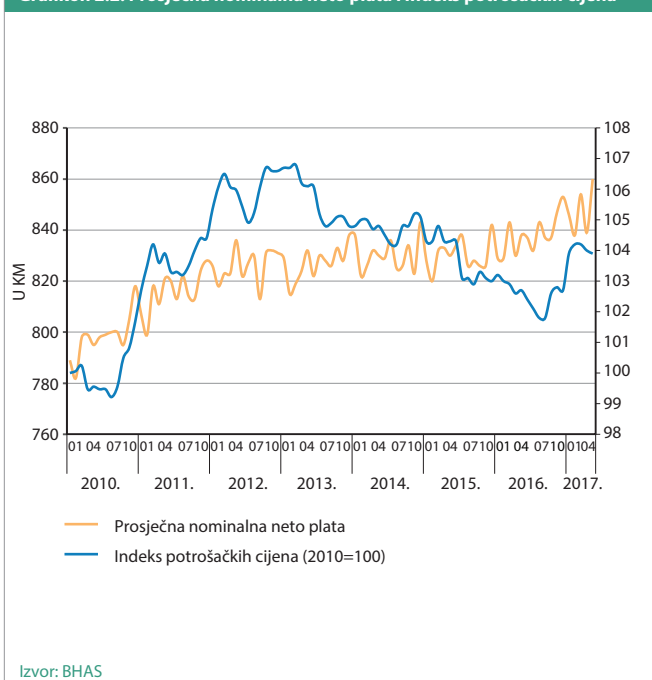
³ Prema podacima BHAS, broj završenih stanova u 2016. godini je porastao za 35,8% u odnosu na prethodnu godinu, dok je površina izgrađenih završenih stanova veća za 34%.

Iako su na tržištu rada primjetni pozitivni pomaci, cjelokupna situacija na tržištu rada se može okarakterizovati nepovoljnom, te i dalje predstavlja potencijalni izvor rizika po finansijsku stabilnost. Nakon dvogodišnjeg perioda stagnacije, prosječna nominalna neto plata u 2016. godini neznatno je porasla. U odnosu na prethodnu godinu, prosječna nominalna neto plata veća je za 0,96% i u 2016. godini iznosi 838 KM. U svim djelatnostima, izuzev djelatnosti *Hotelierstva i ugostiteljstva (I)* i *Administrativnih i pomoćnih uslužnih djelatnosti (N)*, registrovan je rast prosječne nominalne neto plate. Najveći rast prosječnih mjesečnih primanja bilježi se u djelatnostima *Poslovanja nekretninama (K)*, *Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti (M)*, *Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja (L)*, *Poljoprivreda (A)*, *Umjetnost, zabava i rekreacija (R)*. Ipak, rast prosječne neto plate nije dovoljan da bi se značajnije poboljšala kupovna moć zaposlenih, posebno imajući u vidu jačanje inflatornih pritisaka krajem 2016. i početkom 2017. godine (grafikon 2.2).

Grafikon 2.3: Stope rasta prosječne neto plate i nezaposlenosti

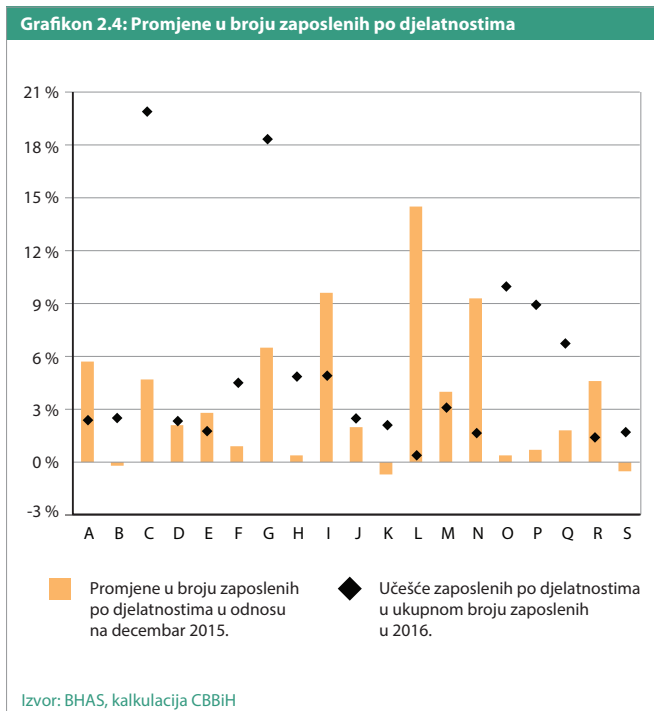

Grafikon 2.2: Prosječna nominalna neto plata i indeks potrošačkih cijena

Prema Anketi o radnoj snazi, provedenoj u skladu s metodologijom Međunarodne organizacije rada (ILO, eng International Labor Organization) u aprilu 2016. godine stopa nezaposlenosti u BiH je iznosila 25,4% i smanjena je za 2,3 procentna poena u odnosu na prethodnu godinu. Broj zaposlenih osoba prema anketnim podacima manji je za 2,6%, dok je broj nezaposlenih u odnosu na prethodnu godinu smanjen za 13,3%.

Stopa nezaposlenosti prema administrativnim podacima zavoda za zapošljavanje u 2016. godini niža je za dva procentna poena. Za razliku od podataka iz Ankete o radnoj snazi, prema administrativnim podacima zavoda za zapošljavanje u 2016. godini je zabilježen porast broja zaposlenih za 3,1%, dok je broj nezaposlenih osoba smanjen za 5,1% u odnosu na 2015. godinu. Razlike u administrativnim i anketnim podacima o zaposlenim i nezaposlenim osobama proizilaze iz razlika u primjenjivanoj metodologiji izračuna i utvrđivanja statusa nezaposlenih osoba. Administrativni podaci o broju zaposlenih osoba po područjima ekonomskih djelatnosti, pokazuju da je u većini djelatnosti registrovan rast zaposlenosti. Izuzetak su samo djelatnosti *Finansijske usluge i djelatnosti osiguranja* (-0,7%), *Ostale uslužne djelatnosti* (-0,5%), i *Rudarstva* (-0,2%) u kojima je zabilježena negativna stopa rasta broja zaposlenih. Najveća stopa rasta zaposlenosti već drugu godinu uzastopno registrovana je u djelatnosti *Poslovanje nekretninama*, što je posljedica snažnije aktivnosti i prometa na tržištu nekretnina. Najveći doprinos rastu ukupnog broja zaposlenih dolazi od porasta broja zaposlenih u prerađivačkoj industriji, trgovini, te hotelijerstvu i ugostiteljstvu. Bez obzira na činjenicu da oba izvora sugerisu da su na tržištu rada prisutna pozitivna kretanja, situacija u pogledu nezaposlenosti u BiH i dalje se može ocijeniti zabrinjavajućom, a kretanja u 2016. godini nedovoljna da bi značajnije umanjila ranjivosti uzrokovane neravnotežama na tržištu rada.

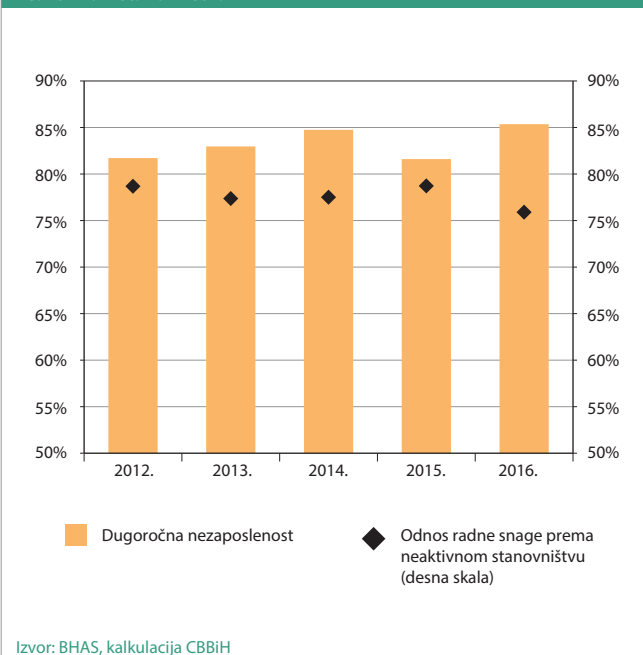
Legenda:

- A - Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov
- B - Vađenje ruda i kamena
- C - Prerađivačka industrija
- D - Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija
- E - Snabdijevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša
- F - Građevinarstvo
- G - Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala
- H - Prevoz i skladištenje
- I - Djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo)
- J - Informacije i komunikacije
- K - Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja
- L - Poslovanje nekretninama
- M - Stručne, naučne i tehničke djelatnosti
- N - Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti
- O - Javna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje
- P - Obrazovanje
- Q - Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite
- R - Umjetnost, zabava i rekreacija
- S - Ostale uslužne djelatnosti

Poseban problem na tržištu rada u BiH predstavlja dugoročna nezaposlenost, odnosno nezaposlenost preko 12 mjeseci. Prema podacima iz Ankete, udio dugoročno nezaposlenih osoba u ukupnom broju nezaposlenih u 2016.

godini čak se i povećao u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 85,4%, što je daleko iznad prosjeka EU 28. U odnosu na zemlje okruženja, a posebno u odnosu na zemlje EU, prema ovom pokazatelju BiH se nalazi u vrlo nezavidnoj poziciji. Pored ovoga, vrlo nepovoljna karakteristika tržišta rada u BiH jeste i problem neaktivnosti stanovništva koji se ispoljava kroz činjenicu da je broj neaktivnih osoba veći od radne snage. Tako je u 2016. godini odnos radne snage prema neaktivnom stanovništvu iznosio 75,9% i manji je za 2,8 procentnih poena u odnosu na godinu ranije (grafikon 2.5).

Grafikon 2.5: Dugoročna nezaposlenost i odnos radne snage prema neaktivnom stanovništvu

Takođe, vrlo zabrinjavajući je i podatak o stopi nezaposlenosti mladih, koja je u 2016. godini iznosila 54,3%. Stopa nezaposlenosti mladih niža je u odnosu na prethodnu godinu za osam procentnih poena, ali je smanjenje djelimično uzrokovano i smanjenjem broja mladih osoba u radnoj snazi uslijed sve intenzivnijeg trenda odlaska mladih u inostranstvo. Svi ovi pokazatelji upućuju na zaključak da na tržištu rada u BiH postoje vrlo ozbiljni strukturni problemi koji zahtijevaju njegovu reformu kako bi se povećala zaposlenost i smanjilo siromaštvo, a time i umanjili potencijalni izvori rizika koji dolaze iz ovog segmenta ekonomije.

Stvarna individualna potrošnja po stanovniku i BDP po stanovniku u 2016. godini, takođe ne pokazuju da je ostvaren značajniji progres u nivou blagostanja. Oba pokazatelja u 2016. godini su ostali na izuzetno niskom nivou, zbog čega BiH značajno zaostaje ne samo u odnosu na evropski prosjek

nego i u odnosu na zemlje u okruženju. Prema podacima Eurostata u 2016. godini bosanskohercegovački BDP po stanovniku izražen u standardu kupovne moći iznosio je 31% prosjeka zemalja EU 28. Iako je vrijednost ovog pokazatelja veća za jedan procenti poen u odnosu na 2015. godinu, BiH se nalazi na pretposljednem mjestu od 37 zemalja koje su obuhvaćene istraživanjem⁴. Stvarna individualna potrošnja po stanovniku izražena u standardu kupovne moći, također je porasla za jedan procentni poen u odnosu na prethodnu godinu, te je iznosila 41% prosjeka zemalja EU 28. I prema ovom pokazatelju, BiH zauzima pretposljednje mjesto u pomenutoj grupi zemalja.

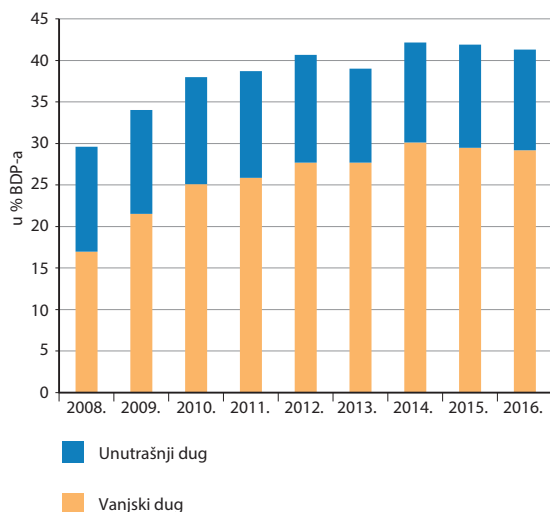
Rizici po finansijsku stabilnost povezani s fiskalnom politikom, dodatno su se smanjili, budući da je i u 2016. godini nastavljen proces snažne fiskalne konsolidacije, te je na konsolidiranoj osnovi na nivou BiH ostvaren budžetski suficit od 1,27% BDP-a. Konsolidovani fiskalni suficit ostvaren je zahvaljujući provođenju mjera štednje i ograničavanja javne potrošnje na svim nivoima vlasti, uz nastavak pozitivnih trendova u naplati i prikupljanju direktnih i indirektnih poreza. Prema podacima CBBiH, na konsolidovanom nivou u 2016. godini zabilježen je snažan rast prikupljenih prihoda u odnosu na prethodnu godinu. Ostvareni prihodi sektora generalne vlade u 2016. godini veći su za 433,8 miliona KM (3,5%) u odnosu na prethodnu godinu. Na rast prihodovne strane uticao je rast prikupljenih prihoda po osnovu poreza i socijalnih doprinosa, dok je iznos grantova i ostalih prihoda u 2016. godini niži u odnosu na prethodnu godinu. U 2016. godini zabilježen je rast svih vrsta poreza, pri čemu su prihodi od poreza na dobra i usluge, kao glavni izvori finansiranja budžetskih rashoda, u 2016. godini ostvarili značajan rast i veći su za 173,8 miliona KM (3,2%). Istovremeno, na rashodovnoj strani su zabilježeni pozitivni pomaci u smanjenju javne potrošnje. Rashodi po osnovu kamata niži su za 4,7% i isključivo su posljedica nižeg iznosa plaćenih kamata rezidentima u 2016. godini. Pored ovoga, u 2016. godini smanjeni su rashodi i po osnovu grantova i subvencija. Rashodi po osnovu socijalne pomoći, koji su najveća stavka na rashodovnoj strani, imali su blagi rast od 0,5% na godišnjem nivou, dok se rashodi po osnovu naknada zaposlenim nisu značajnije promijenili.

Nepovoljan kreditni rejting BiH rezultat je trenutnog domaćeg makroekonomskog okruženja. Međunarodna agencija S&P, tokom 2016. godine provela je dva puta ocjenu suverenog kreditnog rejtinga BiH i oba puta potvrdila kreditni rejting „B“ sa stabilnim izgledima. Takođe, i agencija Moody's je za BiH zadržala rejting „B3“ sa stabilnim izgledima. BiH je na kraju 2016. godine imala najlošiji kreditni rejting od svih zemalja u regionu, a koji je u odnosu na kreditni rejting koji je imala prije izbijanja globalne ekonomske krize niži za jedan nivo. Kreditni rejting BiH još uvijek je ograničen slabim okvirom fiskalnog upravljanja, osjetljivom vanjskom pozicijom koja proizlazi iz stalnog deficita tekućeg računa, složenim političkim sistemom u zemlji koji utiče na efikasnost javnog sektora i institucija čije se nadležnosti preklapaju, kao i niskim nivoom konkurentnosti. Prema ocjeni međunarodnih agencija, kreditni rejting zemlje i budući izgledi u značajnoj mjeri su determinisani sposobnošću zemlje da osigura podršku međunarodnih finansijskih institucija, kao i efikasnošću institucija u realizaciji Reformske agende. U tom smislu, zastoj u povlačenju ugovorenih tranši i realizaciji proširenog aranžmana s MMF-om uslijed neispunjavanja dogovorenih obaveza u predviđenim rokovima mogao bi se nepovoljno odraziti i na kreditni rejting zemlje.

Uprkos kontinuiranom rastu javnog duga, BiH uspijeva da zadrži javni dug u prihvatljivim okvirima. Međutim, uslijed promjena u valutnoj strukturi vanjskog duga, rizici povezani s održivošću javnog duga dodatno su se povećali. Trend povećanja javne zaduženosti svih nivoa vlada u BiH nastavljen je i u 2016. godini, ali znatno sporijim intenzitetom u odnosu na prethodne godine. Na ukupan nivo javne zaduženosti djelimično je uticao zastoj u povlačenju ugovorenih tranši i realizacija proširenog aranžmana s MMF-om. U odnosu na kraj 2015. godine, prema podacima Ministarstva finansija i trezora (MFT BiH), javni dug se povećao za 140,6 miliona KM, odnosno 1,18%. Stanje javnog duga na kraju 2016. godine iznosi 12.089,7 miliona KM, dok udio javnog duga izražen u postocima BDP-a iznosi 41,3% i za 56 baznih poena manji je u odnosu na godinu ranije (grafikon 2.6).

⁴ Zemlje EU 28, zemlje članice EFTA (Norveška, Švicarska, Island), zemlje kandidati za članstvo za EU (Turska, Srbija, Crna Gora, Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija i Albanija) i BiH, kao zemlja potencijalni kandidat za članstvo u EU.

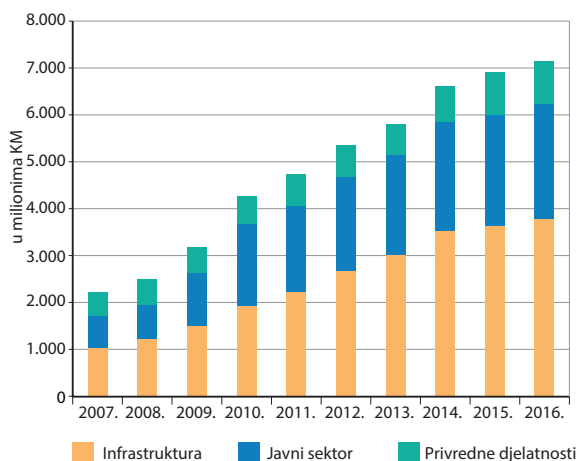
Grafikon 2.6: Javni dug BiH, u procentima BDP-a

Izvor: MFT BiH, BHAS, kalkulacija CBBiH

U strukturi javnog duga BiH dominantno učešće i dalje ima vanjski dug koji je u 2016. godini veći za 127,96 miliona KM i iznosi 8.539,03 miliona KM, a intenzitet rasta u odnosu na prethodne godine je umanjen. Povećanje vanjskog duga u 2016. godini posljedica je angažovanja ranije ugovorenih kreditnih aranžmana u iznosu od 668,71 miliona KM. Najveći dio angažovanih sredstava u 2016. godini (grafikon 2.7) usmjeren je u realizaciju infrastrukturnih projekata (68,7%), dok je manji dio korišten za projekte jačanja i unapređenja javnog sektora (27,7%) i projekte usmjerene na privredne djelatnosti (3,7%).

Grafikon 2.7: Sektorska struktura namjene kredita po osnovu "novog" duga

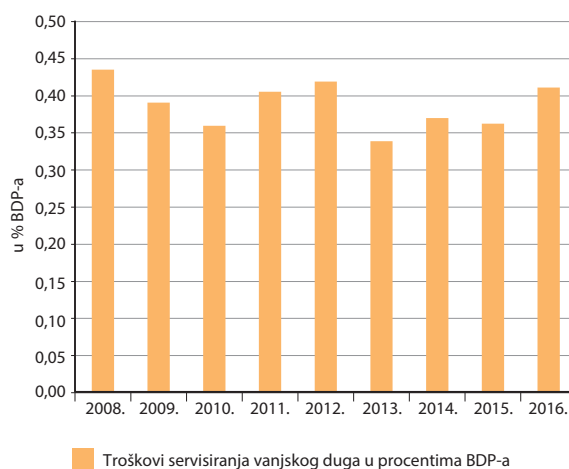

Izvor: MFT BiH

Djelimičan uticaj na rast stanja vanjskog duga imala je aprecijacija pojedinih valuta u kojima je dug ugovoren. Budući da je u 2016. godini iznos otplaćenih dospjelih obaveza veći za 141,8 miliona u odnosu na 2015. godinu, i po tom osnovu je zabilježen pozitivan uticaj na stanje vanjske zaduženosti sektora vlade u BiH.

Tokom 2016. otplaćeno je 723,1 milion KM vanjskog duga, od čega se na servisiranje glavnice odnosi 602,8 miliona KM, a na servisiranje kamate 120,4 miliona KM. Najveći dio servisiranih obaveza u 2016. godini odnosi se na otplatu duga prema MMF-u (tabela 2.1) i po tom osnovu je plaćeno 179,5 miliona KM (24,8%). Troškovi servisiranja vanjskog duga izraženi u postocima BDP-a u 2016. godini iznose 0,41% i za 5 baznih poena su veći u odnosu na prethodnu godinu (grafikon 2.8).

Grafikon 2.8: Troškovi servisiranja vanjskog duga, u procentima BDP-a

Izvor: MFT BiH, BHAS, kalkulacija CBBiH

Prosječna kamatna stopa na vanjski dug relativno je povoljna i u 2016. godini iznosila je 1,42%, što je za 7 baznih poena niže u odnosu na 2015. godinu. Niske kamatne stope rezultat su koncesionalnih uslova pod kojim se BiH zadužuje, ali i trenutno niskih referentnih stopa na međunarodnim tržištima. U odnosu na prethodnu godinu, izloženost kamatnom riziku blago je smanjena, budući da je u 2016. godini učešće vanjskog duga s promjenjivom kamatnom stopom niže za 2,46 procentnih poena. Osim toga, izloženost vanjskog duga kamatnom riziku smanjena je i u pogledu

prosječnog vremena potrebnog za refiksiranje kamatne stope, koje u 2016. godini iznosi 4,5 godina, te je nešto duže u odnosu na 2015. godinu (4,2 godine). Međutim, struktura vanjskog duga u pogledu izloženosti riziku usljed promjene kamatne stope je nepovoljna, budući da je približno polovina vanjskog duga (47,3%) ugovorena uz klauzulu o promjenjivosti kamatne stope i nosi visok kamatni rizik. Rast kamatnih stopa na međunarodnim finansijskim tržištima nepovoljno bi se odrazio na fiskalnu poziciju, što bi zahtijevalo prekompoziciju rashodovne strane. Istovremeno, valutna struktura vanjskog duga je nepovoljna i nosi visok rizik, budući da je 48,8% vanjskog duga ugovoreno u drugim stranim valutama izuzev eura i izloženo riziku promjene deviznog kursa. U odnosu na prethodnu godinu, rizik je čak i veći, budući da je učešće duga denominiranog u EUR valuti smanjeno sa 54,8% u 2015. godini na 50,8% u 2016. godini. Prosječno vrijeme do dospeljeća vanjskog duga ostalo je isto (7,2 godine), dok je rizik likvidnosti povećan, budući da je učešće duga koji dospijeva na naplatu u narednoj godini više za 2,4 procentna poena u odnosu na godinu ranije. Prema projekcijama MFT BiH, dug koji dospijeva na naplatu u 2017. i 2018. godini značajno je veći u odnosu na iznos servisiranog duga u 2016. godini.

Tabela 2.1: Plan otplate stand-by aranžmana prema MMF-u

Godina	Opis	u SDR	u KM
		Iznos otplate	Iznos otplate
2016.	Glavnica i troškovi / kamata	71.989.713	179.498.433
	Glavnica SBA	136.336.875	325.109.866
2017.	Troškovi / kamata	5.868.957	13.995.156
	UKUPNO	142.205.832	339.105.022
2018.	Glavnica SBA	143.735.000	342.751.487
	Troškovi / kamata	4.343.873	10.358.430
	UKUPNO	148.078.873	353.109.917
2019.	Glavnica SBA	68.696.875	163.815.049
	Troškovi / kamata	2.012.442	4.798.883
	UKUPNO	70.709.317	168.613.932
2020.	Glavnica SBA	0	0
	Troškovi / kamata	1.446.558	3.449.472
	UKUPNO	1.446.558	3.449.472

Izvor: MMF, kalkulacija CBBiH

Napomena: Iznosi u KM preračunati su prema kursu CBBiH na dan 30.06.2017. godine
1 SDR = 2,384607 BAM

Samo za postojeće kreditne aranžmane u 2017. godini će biti potrebno platiti 976,02 miliona KM glavnice i kamate,

dok će u 2018. godini iznos koji dospijeva na naplatu biti uvećan za dodatnih 63,2 miliona KM. Po osnovu aranžmana s MMF-om tokom 2017. godine na naplatu dospijeva značajno veći iznos duga u odnosu na ranije periode (tabela 2.1). Veći iznos otplate vanjskog duga u narednom periodu dodatno će vršiti pritisak na očuvanje budžetske ravnoteže.

Zastoj u povlačenju ugovorenih tranši i realizaciji proširenog aranžmana s MMF-om, reflektirao se i na intenzivnije zaduživanje entitetskih vlada na domaćem tržištu putem emisija kratkoročnih i dugoročnih vrijednosnih papira. I pored ovoga, u odnosu na prethodnu godinu znatno je usporena dinamika rasta unutrašnjeg duga. Prema podacima MFT BiH stanje unutrašnjeg duga BiH5 na kraju 2016. godine iznosi 3.550,6 miliona KM⁶, što u odnosu na prethodnu godinu predstavlja povećanje od samo 0,4% (15,2 miliona KM). Sporiji intenzitet rasta unutrašnjeg duga u odnosu na prethodnu godinu rezultat je otplate duga po osnovu stare devizne štednje, ratnih potraživanja, opštih obaveza, te značajno manjeg iznosa duga fondova socijalne sigurnosti. Budući da je u 2016. godini registrovan rast zaduženosti po osnovu entitetskih trezorskih zapisa i obveznica, očigledno je da je jedan dio otplaćenih obaveza po osnovu stare devizne štednje i ratnih potraživanja finansiran izdavanjem novih vrijednosnih papira čiji su kupci u najvećem obimu komercijalne banke u BiH, čime se povećava koncentracija vladinog duga kod manjeg broja subjekata i zavisnost finansiranja vlade od bankarskog sektora. Prema podacima CBBiH, ukupna zaduženost sektora vlade kod komercijalnih banaka u BiH porasla je za 1,4% u odnosu na prethodnu godinu i isključivo je posljedica rasta zaduženosti po osnovu vrijednosnih papira (tabela 2.2). U portfoliju komercijalnih banaka, vrijednosni papiri sektora vlade veći su za 22,1%, dok je dug sektora vlade po kreditima kod komercijalnih banaka u BiH niži za 17,0% u odnosu na prethodnu godinu, a isključivo je posljedica smanjenja zaduženosti po osnovu kratkoročnih kredita, odnosno otplate kredita koji su dospijevali na naplatu u 2016. godini. Ovo implicira da je i dio duga sektora vlade po osnovu kratkoročnih kredita refinansiran emisijama vrijednosnih papira u 2016. godini, i to prevashodno emisijom dugoročnih obveznica.

⁵ Unutrašnji dug BiH čini dug entiteta i distrikta Brčko, a sastoji se od obaveze po osnovu stare devizne štednje, ratnih potraživanja, opštih obaveza, obaveze po osnovu izdatih vrijednosnih papira, obaveze po osnovu kreditnih zaduženja u zemlji i obaveze po osnovu refundacije poreza i aktiviranih garancija.

⁶ U unutrašnji dug BiH nisu uključene obaveze po osnovu restitucije, jer ovo pitanje nije još uvijek zakonski regulirano.

Tabela 2.2: Potraživanja banaka od sektora vlade									u milionima KM
Potraživanja	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.
Centralna vlada	1,7	4,6	0,2	0,0	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2
Kredit	1,7	4,6	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vrijednosni papiri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,3	0,3	0,2	0,2	0,1
Vlada na nivou entiteta	116,1	155,8	193,1	582,5	845,3	952,4	1.273,1	1.589,6	1.633,3
Kredit	115,8	151,7	179,6	310,5	445,7	484,9	565,6	600,9	424,6
Vrijednosni papiri	0,3	4,2	13,5	272,1	399,6	467,5	707,5	988,7	1.208,7
Vlada kantona	3,2	4,3	33,8	33,3	52,6	66,2	142,0	209,7	218,2
Kredit	3,2	4,3	33,8	33,3	52,6	66,2	142,0	209,7	218,2
Vrijednosni papiri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Vlada na nivou općina	142,3	188,2	225,6	273,9	314,0	341,8	342,4	304,5	282,2
Kredit	141,5	186,0	222,5	269,8	309,4	337,7	339,2	301,9	280,2
Vrijednosni papiri	0,9	2,2	3,1	4,1	4,6	4,1	3,2	2,6	2,0
UKUPNO	263,4	352,9	452,6	889,8	1.212,2	1.360,6	1.757,6	2.103,8	2.133,9
Kredit	262,2	346,6	436,0	613,6	807,7	888,8	1.046,7	1.112,5	923,2
Vrijednosni papiri	1,2	6,4	16,6	276,1	404,5	471,9	710,9	991,3	1.210,7

Izvor: CBBiH

U 2016. godini vlade FBiH i RS emitovale su vrijednosne papire u ukupnom iznosu od 927,64 miliona KM. Stanje duga po osnovu trezorskih zapisa na kraju 2016. godine iznosilo je 208,8 miliona KM i u odnosu na prethodnu godinu veće je za 22 miliona KM. Po osnovu dugoročnih vrijednosnih papira, tj. obveznica, stanje duga u 2016. godini veće je za 293,5 miliona KM i iznosi 1.348,02 miliona KM.

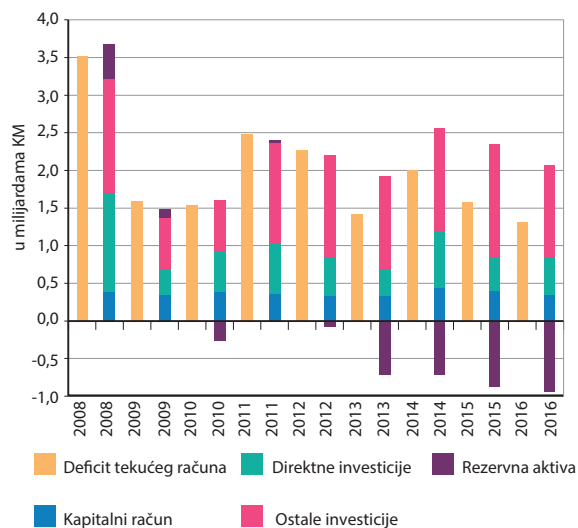
Vanjske ranjivosti koje proizlaze iz platnobilansne pozicije zemlje su ublažene, budući da je i u 2016. godini nastavljen trend smanjenja deficita tekućeg računa i poboljšanja platnobilansne pozicije. Deficit tekućeg računa u 2016. godini iznosio je 1,30 milijardi KM i u odnosu na prethodnu godinu manji je za 266,1 milion KM (16,8%). U 2016. godini, deficit na tekućem računu platnog bilansa iznosio je 4,5% BDP-a, što je za 1,1 procentni poen manje u odnosu na prethodnu godinu. Kao i prethodnih godina, deficit tekućeg računa u najvećoj je mjeri determinisan kretanjima na računu roba i usluga. Smanjenju deficita najviše su pridonijela pozitivna ostvarenja u robnoj razmjeni s inostranstvom, odnosno smanjenje manjka na računu roba uslijed bržeg rasta robnog izvoza (8,8%) od uvoza (2,7%). Robni deficit u odnosu na prethodnu godinu manji je za 219,1 milion KM (3,0%). Pozitivnim kretanjima na saldu tekućeg računa doprinijelo je i povećanje suficita u međunarodnoj razmjeni usluga. Ukupni neto prilivi ostvareni u međunarodnoj razmjeni usluga iznosili su 2,15 milijardi KM i u odnosu na prethodnu godinu veći su za 3,1%. Najveći rast na računu usluga imali su neto prilivi ostvareni po osnovu turističkih i transportnih usluga. Smanjenju

deficita na tekućem računu doprinijelo je i povećanje salda na računu primarnog dohotka koji u 2016. godini iznosi 160,4 miliona KM. Saldo na računu primarnog dohotka poboljšao se za 25,5 miliona KM (8,9%) najviše uslijed smanjenih odliva po osnovu direktnih (5,6%) i ostalih investicija (7,4%). Manji odlivi po osnovu direktnih stranih investicija rezultat su smanjenja iznosa isplaćene dividende u odnosu na prethodnu godinu. Saldo na računu sekundarnog dohotka niži je za 1,2% u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 3,57 milijardi KM, a osnovni razlog su smanjen iznos priliva po osnovu penzija iz inostranstva (2,4%). Doznake građana iz inostranstva nastavile su rasti i zabilježile su povećanje od 2,5%. Prilivi na kapitalnom računu iznose 355,0 miliona KM i manji su za 11,7% na godišnjem nivou.

Na finansijskom računu platnog bilansa u 2016. godini zabilježeni su neto prilivi u iznosu od 782,9 miliona KM i na godišnjem nivou su se smanjili za 278,4 miliona KM (26,2%). Osnovni uzrok ovog smanjenja su niži prilivi po osnovu ostalih investicija, koji su za 223,7 miliona KM (13,8%) manji u odnosu na prethodnu godinu. S druge strane, pozitivan uticaj na saldo finansijskog računa imalo je povećanje neto priliva po osnovu direktnih stranih investicija (11,7%) koji su u 2016. godini iznosili 483,0 miliona KM, od čega se 146,4 miliona KM odnosi na reinvestirane zarade. U sektoru finansijskih posrednika nastavljen je trend razduživanja, te su smanjene njegove obaveze prema inostranstvu, dok je vladin sektor i sektor preduzeća povećao svoj dug prema inostranim kreditorima.

Rezervna aktiva nastavila je rasti i u 2016. godini i u odnosu na prethodnu godinu veća je 930,1 milion KM. Uslijed dinamičnog rasta deviznih rezervi i niže stope rasta uvoza u 2016. godini u odnosu na prethodnu godinu, nivo deviznih rezervi, izražen u mjesecima uvoza, na kraju godine iznosi 7,1 mjesec.

Grafikon 2.9: Finansiranje deficita tekućeg računa

Izvor: CBBiH

3. Domaćinstva

Unatoč blagom oporavku u realnom sektoru, postepenom oživljavanju aktivnosti na tržištu nekretnina i poboljšanim pokazateljima s tržišta rada, koji su identifikovani u prethodnom poglavlju, životni standard u našoj zemlji i dalje je nizak. Blagi rast zaduženosti domaćinstava najviše je podstaknut rastom zaduženosti stanovništva po kreditima od banaka. Snižavanje aktivnih kamatnih stopa, kao i ukidanje jemaca kao instrumenta obezbjeđenja doprinosi lakšoj dostupnosti kredita stanovništvu. Ipak, potražnja stanovništva za kreditima je i dalje relativno slaba da bi se kreditna aktivnost znatnije intenzivirala i dostigla nivo iz perioda prije ekonomske krize. Iako se kvaliteta kreditnog portfolija u segmentu stanovništva nastavlja popravljati, tome su najviše doprinijele aktivnosti pojedinih banaka na trajnom otpisu nekvalitetnih kredita, likvidacija banke s visokim nivoom nekvalitetnih kredita i učestale aktivnosti na reprogramiranju kredita, dok se zbog neuredne otplate jedan dio kreditnog portfolija stanovništva i dalje reklasifikuje u nekvalitetne kredite. Iako se i u 2016. bilježi rast ukupnih depozita stanovništva, štednja stanovništva u vidu oročenih depozita se može ocijeniti stagnirajućom, čemu, uz postojeći nizak nivo raspoloživog dohotka, doprinosi i nastavljeno snižavanje pasivnih kamatnih stopa.

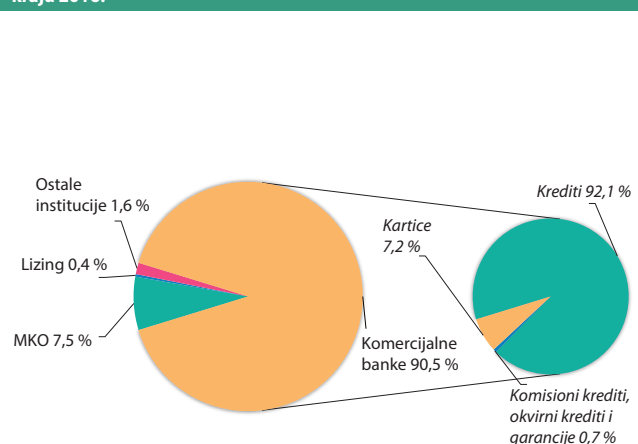
Prema podacima iz Centralnog registra kredita (CRK), potraživanja od domaćinstava na kraju 2016. su iznosila 8,75 milijardi KM i u odnosu na kraj 2015. godine su zabilježila rast od 3,9%. Izraženo u procentima BDP-a, izloženost finansijskih institucija prema domaćinstvima je u odnosu na prethodnu godinu veća za 0,4 procentna poena i na kraju 2016. godine je iznosila 29,9%.

Rast ukupnih potraživanja od stanovništva najvećim dijelom je rezultat porasta zaduženosti stanovništva po klasičnim kreditima od banaka. Ova potraživanja su u odnosu na 2015. godinu zabilježila porast od 4,1%, čime je nastavljen njihov rastući trend već sedmu godinu uzastopno. Nakon tri godine u kojima se smanjivala zaduženost stanovništva u mikrokreditnom sektoru, u 2016. godini je zabilježen porast kredita od mikrokreditnih organizacija od 6,7%, što je takođe dalo određeni doprinos rastu ukupnih potraživanja. Smanjenje zaduženosti stanovništva nastavljeno je u sektoru lizinga (-19,3%), a smanjena je i zaduženost po komisionim i okvirnim kreditima i kreditnim karticama. Za razliku od

kreditnih kartica, zaduženost po debitnim i karticama s odgodom plaćanja na kraju 2016. godine bila je veća u odnosu na kraj prethodne godine.

U ukupnim potraživanjima komercijalnih banaka od stanovništva treću godinu uzastopno je nastavljen porast udjela kredita i na kraju 2016. godine 92,1% ukupnog zaduženja stanovništva u bankama se odnosilo na kredite (grafikon 3.1).

Grafikon 3.1: Potraživanja od stanovništva prema tipu zaduženja na kraju 2016.

Izvor: CRK

Prema podacima iz CRK, zaduženost stanovništva po platnim karticama je, za razliku od prethodne dvije godine, zabilježila blagi porast (0,9%), ali je s obzirom na veći rast broja izdatih kartica prosječna zaduženost stanovništva po platnoj kartici smanjena u odnosu na kraj prethodne godine za 2,3%. U segmentu debitnih i kartica s odgodom plaćanja došlo je do rasta, kako broja aktivnih kartica tako i iskorištenog iznosa po ovim karticama, dok se u slučaju kreditnih kartica i pored rasta broja izdatih kartica smanjuje zaduženost stanovništva, uslijed čega je zaduženje po kreditnoj kartici smanjeno za 7,7%. Nastavljeni trend smanjenja zaduženosti po kreditnoj kartici ukazuje na to da stanovništvo nastoji smanjiti korištenje limita po ovim karticama zbog troškova koje sa sobom nosi ovaj vid zaduživanja. Prosječna zaduženost stanovništva po debitnoj kartici nije se značajnije mijenjala u odnosu na prethodne dvije godine i na kraju 2016. je iznosila 505 KM (tabela 3.1).

Tabela 3.1: Potraživanja od stanovništva, kartice

u KM

	Broj izdatih kartica		Odobreni iznos		Iskorišteni iznos		Zaduženje po kartici	
	2015.	2016.	2015.	2016.	2015.	2016.	2015.	2016.
Debitne kartice	682.211	692.487	764.431.968	766.718.703	347.201.372	349.581.550	509	505
Kreditne kartice	207.449	223.410	343.638.459	347.262.018	182.369.372	181.189.997	879	811
Kartice sa odgođenim plaćanjem	125.609	132.346	149.150.621	153.477.271	34.580.382	38.316.438	275	290
UKUPNO	1.015.269	1.048.243	1.257.221.048	1.267.457.992	564.151.126	569.087.985	556	543

Izvor: CRK

S obzirom na to da je limit po debitnim karticama najčešće određen visinom prosječnih mjesečnih primanja, iskorišteni dio limita po kartici može se koristiti kao pokazatelj potrošnje stanovništva u odnosu na visinu svojih primanja. Prosječno zaduženje po debitnim karticama na kraju 2016. godine iznosilo je 60,3% prosječne neto plate u 2016. godini, a ovaj omjer je niži za jedan procentni poen u odnosu na 2015. godinu, na šta je uticao i rast prosječne neto plate od 1%.

Ukoliko posmatramo debitne kartice prema rasponu odobrenog limita, može se uočiti da je najveća promjena u odnosu na prethodnu godinu zabilježena u kategoriji debitnih kartica s najnižim nivoom odobrenog prekoračenja po kartici, u kojoj se iskorišteni limit po kartici smanjio za 5% (tabela 3.2). Kako se iskorišteni limit po debitnoj kartici za ovu kategoriju stanovništva smanjuje drugu godinu uzastopno, može se pretpostaviti da veliki broj građana s niskim mjesečnim primanjima, koji su u prethodnim periodima u značajnoj mjeri koristili mogućnost prekoračenja po debitnim karticama, nije bio u mogućnosti da se dalje zadužuje na ovaj način, zbog smanjenja ili ukidanja limita po debitnoj kartici. Tome u prilog ide i podatak da je u 2016. godini u CRK povećan broj debitnih kartica bez odobrenog limita po kojima je prethodno postojalo zaduženje, za čak 16%. Iako je zaustavljen trend rasta zaduživanja kategorije građana s najnižim primanjima, ova kategorija stanovništva i dalje u znatnoj mjeri koristi odobreno prekoračenje po debitnoj kartici, s obzirom na to da je to najjednostavniji oblik finansiranja tekuće potrošnje, koju ova kategorija građana ne može obezbijediti iz redovnih primanja.

Tabela 3.2: Iskorišteni limit po debitnim karticama

u KM

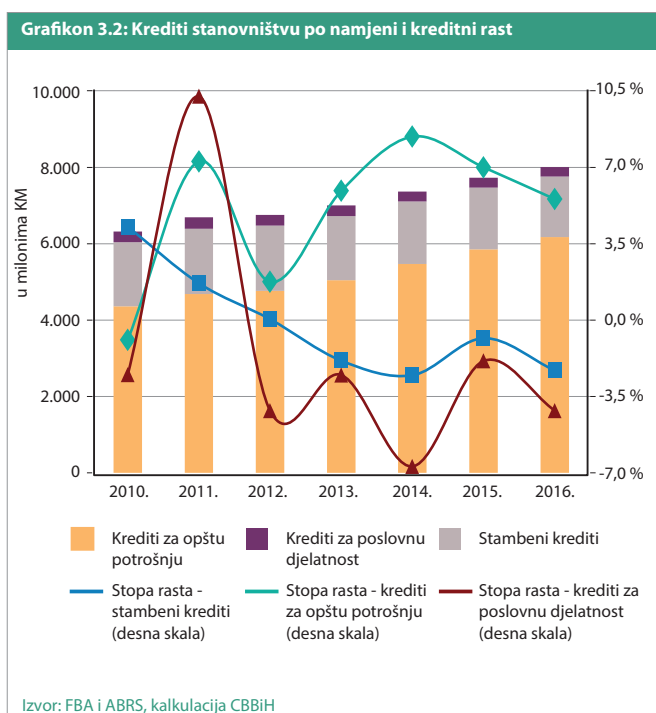
		Raspon odobrenog limita				
		do 400	400-800	800-1200	1200-1600	preko 1600
Iskorišteni dio limita po kartici	XII 2015.	165	299	490	698	1.105
	XII 2016.	157	299	486	690	1.124
	Promjena, %	-5,0	0,1	-0,8	-1,2	1,7

Izvor: CRK

S obzirom na to da je stanovništvo s najnižim primanjima u proteklom periodu bilo najviše pogođeno pogoršanim ekonomskim prilikama u zemlji, u ovoj kategoriji klijenata se i dalje bilježi veći omjer nekvalitetnih u ukupnim potraživanjima u odnosu na kategorije klijenata s višim mjesečnim primanjima. Čak 85,3% od ukupnog broja debitnih kartica koje su klasifikovane u nekvalitetna potraživanja se nalazi u grupi debitnih kartica s odobrenim limitom do 400 KM.

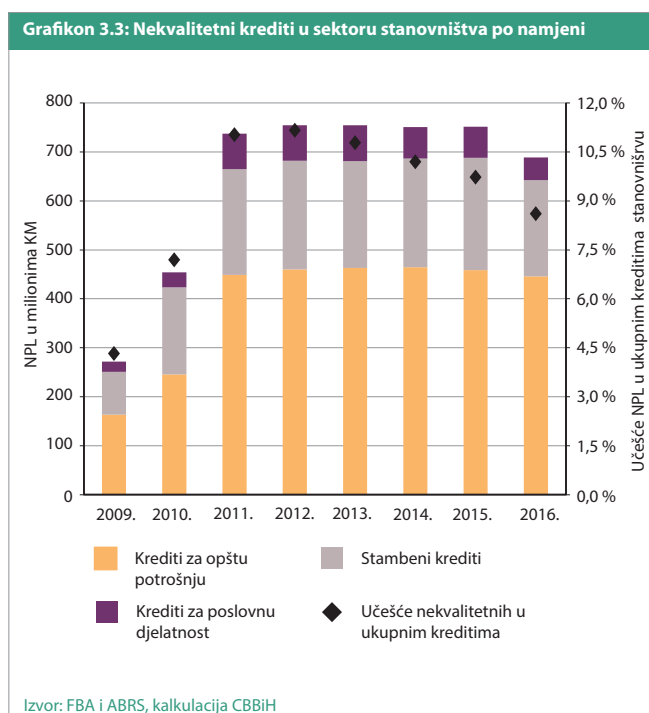
U strukturi potraživanja od stanovništva prema namjeni dominiraju krediti za opštu potrošnju, u koje su uključena i potraživanja po svim tipovima kartica (grafikon 3.2). Krediti namijenjeni opštoj potrošnji rastu već šestu godinu uzastopno i na kraju 2016. godine su zabilježili porast od 5,5% u odnosu na kraj prethodne godine. Njihovo učešće u ukupnim kreditima stanovništvu je poraslo za 1,5 procentnih poena i na kraju 2016. godine čak 77,2% kredita stanovništvu se odnosilo na kredite namijenjene opštoj potrošnji. Za razliku od kredita za opštu potrošnju, zaduženost stanovništva po stambenim i kreditima za poslovnu aktivnost se nastavila smanjivati, i u 2016. godini je zabilježila pad od 2,3% i 4,1% respektivno. Udio stambenih kredita u ukupnim kreditima iznosio je 19,8% i niži je za 1,2 procentna poena u odnosu na kraj 2015. godine. Stambeni krediti bilježe negativne stope rasta već četvrtu godinu uzastopno, što je posljedica sporije dinamike plasiranja stambenih kredita u proteklom godinama. Kontinuirano smanjenje zaduženosti domaćinstava po kreditima stambene namjene, i pored opadajućeg trenda kamatnih stopa za ovaj tip kredita, uz istovremeni rast kredita za opštu potrošnju, jedan je od pokazatelja i dalje veoma niskog životnog standarda stanovništva, pri čemu veliki dio građana ne ispunjava tražene uslove banaka za odobravanje kredita, te tako nije u mogućnosti da se zaduži za rješavanje stambenog pitanja. Međutim, kako podaci o kupoprodaji nekretnina stambene namjene ukazuju na postepeni oporavak tržišta nekretnina u pogledu obima kupoprodaje, kao i blagog rasta cijena nekretnina, može se

zaključiti da se kupoprodaja nekretnina ne finansira u cijelosti kreditima ove namjene. Nisu rijetki slučajevi da se stambene potrebe rješavaju kroz iznosom manja zaduženja više članova domaćinstava po osnovu kredita za opštu potrošnju. Prema tome, postoji mogućnost da je rast kredita za opštu potrošnju, koji je u proteklim godinama u većoj mjeri bio prouzrokovan niskim raspoloživim dohotkom, te time potrebama stanovništva za zaduživanjem u svrhu podmirivanja osnovnih životnih potreba, djelimično podstaknut i korištenjem ovih kredita za kupovinu nekretnina stambene namjene. Takođe, rast obima kupoprodaje nekretnina stambene namjene, uz istovremeno smanjenje zaduženosti stanovništva po kreditima stambene namjene, jednim dijelom je posljedica kupovine nekretnina koja je finansirana iz drugih izvora, a ne kreditima komercijalnih banaka.

Nivo nekvalitetnih kredita stanovništvu u 2016. prvi put od 2011. godine bilježi nešto značajnije promjene⁷. Nekvalitetni krediti u apsolutnom iznosu su zabilježili smanjenje od 8,4%, a udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima stanovništvu nastavio se smanjivati četvrtu godinu uzastopno, čemu je doprinio i rast plasmana stanovništvu. Na kraju 2016. godine udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima stanovništvu je iznosio 8,6%, što je za 1,1 procentni poen niži nivo u odnosu

na isti period protekle godine⁸ (grafikon 3.3). Iako se kvalitet kreditnog portfolija u ovom sektoru poboljšao, još uvijek nije moguće konstatovati da se ova poboljšanja dešavaju uslijed boljeg životnog standarda stanovništva, već su posljedica trajnog otpisa nekvalitetnih kredita u pojedinim bankama, konverzije kredita s valutnom klauzulom u CHF u dvije banke, te oduzimanja dozvole za rad Banci Srpske a.d. Banja Luka koja je imala izuzetno visok nivo nekvalitetnih kredita. S druge strane, efikasnije upravljanje kreditnim rizikom u bankama u proteklih nekoliko godina i olakšice u otplati kredita u vidu reprograma i moratorijuma kreditnih obaveza klijentima koji su se suočili s poteškoćama u otplati kreditnih obaveza, doprinijele su sprečavanju pogoršanja kvaliteta kreditnog portfolija u sektoru stanovništva.

Kao pozitivan pomak se izdvaja i nastavak trenda smanjenja aktiviranja instrumenata za naplatu kredita, prvenstveno jemaca, koje je prouzrokovano gotovo potpunim ukidanjem ove kategorije instrumenata obezbjeđenja, čime je stanovništvu omogućeno lakše ispunjavanje kriterija za odobravanje kredita, kao i smanjenje opterećenja građana koji su se našli u ulozi jemaca. Tako je, prema podacima agencija za bankarstvo, broj jemaca koji su u 2016. godini otplaćivali kredite smanjen za 25%.

⁷ U periodu između 2009. i 2011. godine bilježi se nagli rast nekvalitetnih kredita kao posljedica ekonomske krize i uključivanja kredita E kategorije u bilansnu evidenciju banaka.

⁸ Ukoliko se eliminiše efekat oduzimanja dozvole za rad Banci Srpske a.d. Banja Luka, nekvalitetni krediti na nivou sistema su smanjeni za 5,6%, dok je udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima bio niži za 0,9 procentnih poena u odnosu na kraj 2015. godine.

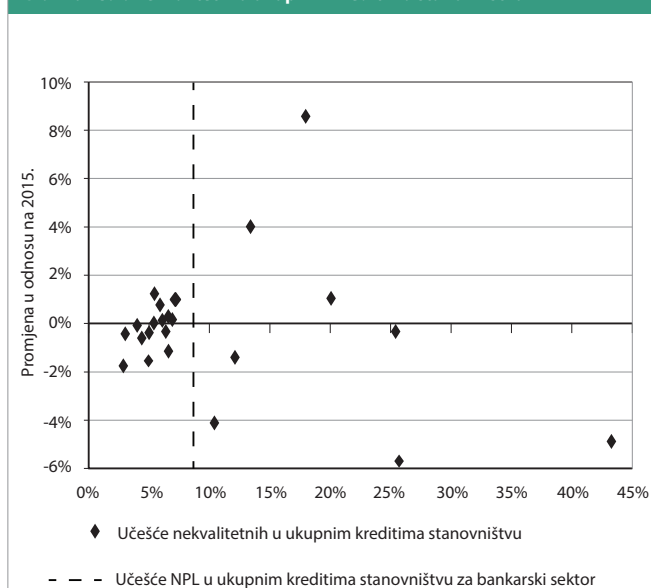
Posmatrajući kvalitet kreditnog portfolija u segmentu stanovništva po pojedinačnim bankama, evidentno je da većina banaka u sistemu na kraju 2016. godine ima udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima stanovništvu ispod prosjeka bankarskog sektora (između 2,9% i 7,2%). Ovakva koncentracija nekvalitetnih kredita po bankama ukazuje na to da se problem nekvalitetnih kredita tokom godina akumulirao pretežno u manjem broju banaka koje su odobravale kredite rizičnijim skupinama građana, bez adekvatne procjene njihovog boniteta, te da ekonomska kriza nije isključivi razlog za rast kreditnog rizika u segmentu stanovništva u proteklom godinama. Među bankama s lošijim pokazateljima kvaliteta kreditnog portfolija od prosjeka bankarskog sektora posebno se ističu četiri banke kod kojih je više od jedne petine kredita stanovništvu klasifikovano u nekvalitetne kredite, a u jednoj od njih se kvalitet portfolija nastavio pogoršavati i u 2016. godini. Na grafikonu 3.4 se ističe i nekoliko banaka kod kojih postoje veće promjene u kvalitetu kreditnog portfolija u odnosu na prethodnu godinu. Najveće povećanje nekvalitetnih kredita uočava se u dvije banke i ono je determinisano preuzimanjem portfolija druge dvije banke s visokim nivoom nekvalitetnih kredita u procesu statusnih promjena. S druge strane, u dvije banke kod kojih se bilježi značajnije smanjenje nekvalitetnih u ukupnim kreditima, u proteklom periodu se provodila detaljnija reorganizaciju poslovanja, pri čemu je izvršen i otpis jednog dijela nekvalitetnih kredita. I pored toga, ove banke i dalje imaju najveći nivo nekvalitetnih kredita u sektoru.

Nekvalitetni krediti, kao i njihovo učešće u ukupnim kreditima stanovništvu u 2016. godini zabilježili su smanjenje u svim kategorijama kredita po namjeni. Nekvalitetni krediti u apsolutnom iznosu su se najviše smanjili u kategoriji stambenih kredita, i to nakon pet godina kontinuiranog rasta, a njihovom smanjenju najviše su doprinijele aktivnosti koje su se provodile u sklopu reorganizacije poslovanja u dvije ranije pomenute banke. Udio nekvalitetnih kredita u ukupnim stambenim kreditima na kraju 2016. godine je iznosio 12,4%, što je za 5,2 procentna poena više od udjela nekvalitetnih u ukupnim kreditima za opštu potrošnju. Ovakva razlika je posljedica materijalizacije rizika koji sa sobom nose krediti duže ročnosti i većih iznosa, s većim mjesečnim anuitetima. Ipak, najveći rizik je izražen u segmentu kredita koji su stanovništvu odobreni za obavljanje poslovne djelatnosti, u kojem i pored smanjenja nekvalitetnih kredita njihovo učešće iznosi 18,9% ukupnih kredita namijenjenih za poslovnu djelatnost.

Još jedan od bitnih pokazatelja kvaliteta kreditnog portfolija je stopa *defaulta* (eng. default rate), odnosno stopa nastanka statusa neispunjavanja obaveza. Prema podacima iz CRK, stopa *defaulta* u 2016. godini je iznosila 1,35%⁹ i niža je u odnosu na prethodnu godinu za 12 baznih poena. Ipak, broj kreditnih partija koje su od kraja 2015. do kraja 2016. godine preklasifikovane u nekvalitetne kredite veći je za 8,3%, ponajviše uslijed znatno većeg broja preklasifikovanih kreditnih partija u jednoj banci, i iznosio je 8121 kreditnu partiju. Potrebno je naglasiti da u izračun stope *defaulta* na godišnjem nivou nisu uključeni podaci banaka u kojima je prilikom statusne promjene pripajanja došlo do promjene u evidentiranju kreditnih partija.

Od početka 2016. godine najveći broj kreditnih partija koje su preklasifikovane u nekvalitetne kredite je zabilježen u drugom kvartalu, uslijed znatno većeg broja preklasifikovanih kreditnih partija u dvije banke, dok je najmanji broj kreditnih partija koje su postale nekvalitetne evidentiran u četvrtom kvartalu 2016. godine, kada je zabilježena i najniža stopa *defaulta* na kvartalnom nivou u posljednje dvije godine (grafikon 3.5). U prvom kvartalu 2017. godine stopa *defaulta*, kao i broj kreditnih partija koje su preklasifikovane u nekvalitetne kredite zabilježili su rast u odnosu na posljednji kvartal 2016. godine, ali su bili nešto manji u odnosu na prvi kvartal prethodne dvije godine.

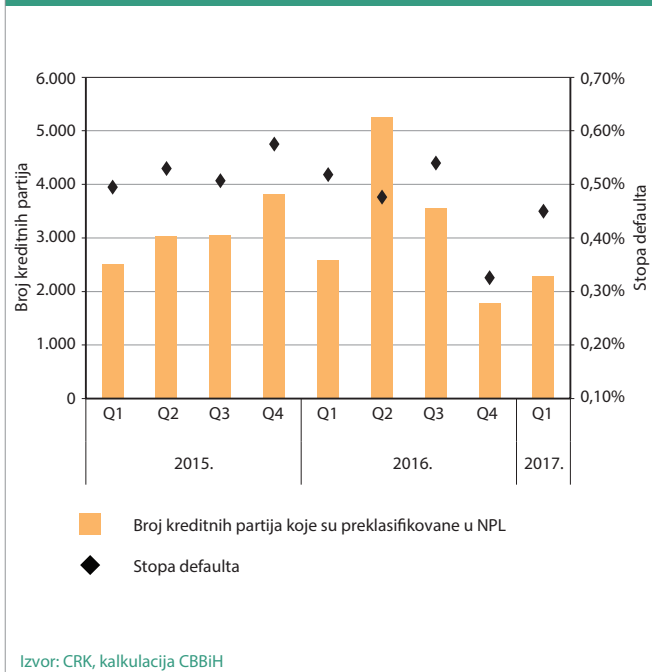
Grafikon 3.4: Nekvalitetni u ukupnim kreditima stanovništvu

Izvor: FBA i ABRS, kalkulacija CBBiH

⁹ Stopa defaulta je izračunata kao omjer preostalog zaduženja po kreditima stanovništvu koji su u toku jednog perioda preklasifikovani u nekvalitetne kredite (kategorije C, D i E) i vrijednosti ukupnog portfolija kvalitetnih kredita (kategorije A i B) iz prethodnog perioda.

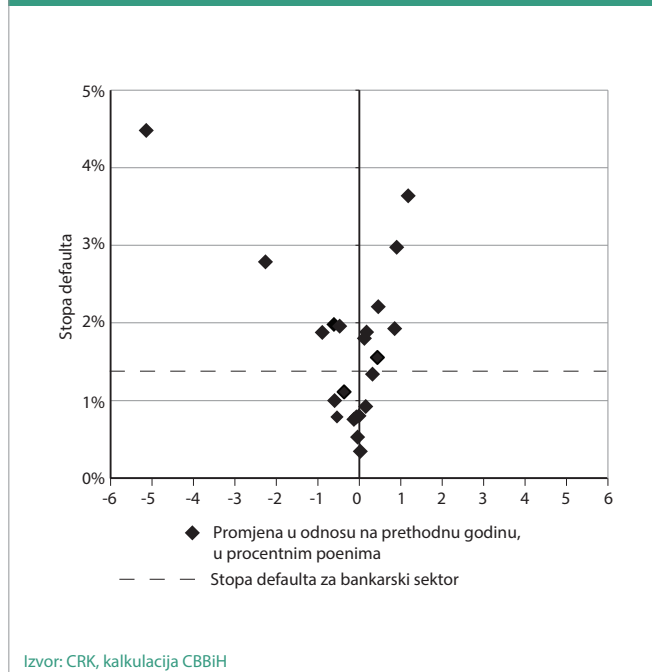
Grafikon 3.5: Kvartalna stopa defaulta

I pored nešto boljih pokazatelja kvaliteta kreditnog portfolija na nivou bankarskog sektora, kada se posmatra stanje nekvalitetnih kredita i njihovo učešće u ukupnim kreditima, stopa *defaulta* po pojedinačnim bankama u 2016. godini pokazuje da urednost otplate kredita stanovništvu nije poboljšana i da i dalje približan broj domaćinstava kao i prethodnih godina ima probleme u otplati kredita, uslijed čega dio kreditnog portfolija prelazi u nekvalitetne kredite. U 2016. godini stopa *defaulta* u deset banaka je bila viša u odnosu na prethodnu godinu, od čega je sedam banaka imalo višu stopu defaulta od prosječne stope u bankarskom sektoru. U dvije banke koje su u prethodnoj godini imale najveću stopu *defaulta*, intenzitet pogoršanja kvaliteta kredita stanovništvu u 2016. bio je nešto slabiji u odnosu na prethodnu godinu, ali je njihova stopa *defaulta* i dalje na višem nivou od prosjeka bankarskog sektora (grafikon 3.6). Banke s većom stopom *defaulta* u segmentu kreditiranja stanovništva pretežno spadaju u grupu banaka koje određeni period imaju izrazito visoko učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima, što pokazuje da se kvalitet jednog dijela kreditnog portfolija u tim bankama nastavlja pogoršavati i u 2016. godini.

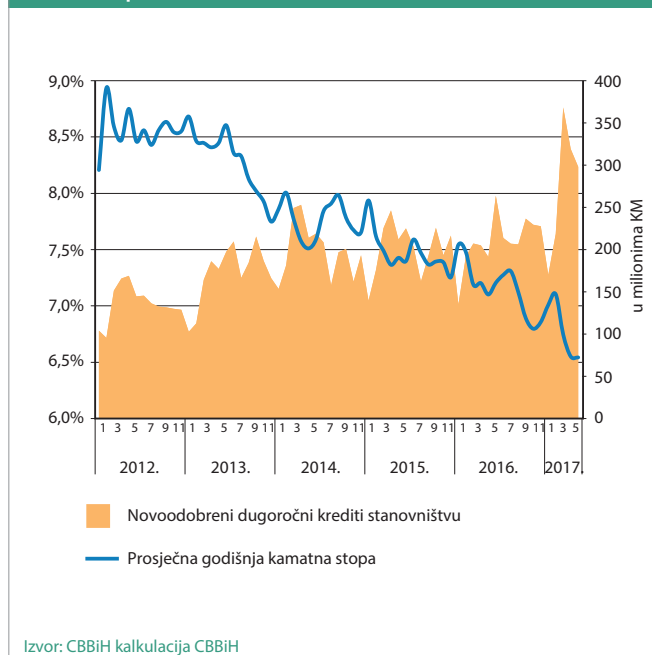
Kao rezultat pada kamatnih stopa na međunarodnim finansijskim tržištima i nastojanja da se ostvari veći tržišni udio, u uslovima izražene konkurencije na bankarskom tržištu i još uvijek slabe potražnje stanovništva za kreditima, banke u BiH su posljednjih godina postepeno snižavale kamatne stope (grafikon 3.7).

Grafikon 3.6: Stopa defaulta po bankama u 2016. godini

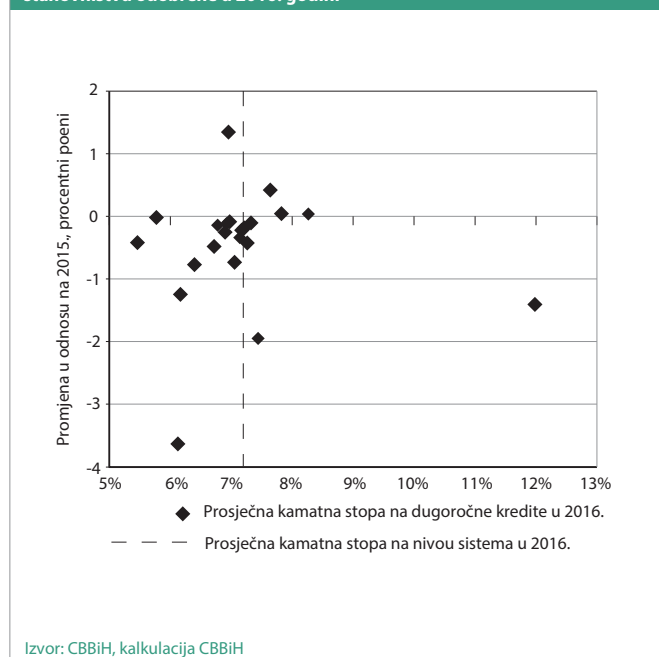
Trend pada aktivnih kamatnih stopa iz prethodnih godina nastavljen je i u 2016. godini, a povoljniji uslovi zaduživanja stanovništva jednim dijelom su doprinijeli rastu tražnje za kreditima. Prema podacima CBBiH, u 2016. godini prosječna kamatna stopa na dugoročne kredite je iznosila 7,14% i niža je za 31 bazni poen u odnosu na prethodnu godinu, a u istom periodu je odobreno za 4% više novih dugoročnih kredita.

Grafikon 3.7: Novoodobreni krediti i prosječne ponderisane aktivne kamatne stope

Grafikon 3.8. prikazuje visinu prosječnih ponderisanih kamatnih stopa na novoodobrene dugoročne kredite stanovništvu po bankama u toku 2016. godine i promjenu u odnosu na prosječnu kamatnu stopu u 2015. godini. Prosječna kamatna stopa na dugoročne kredite stanovništvu u 2016. godini po bankama se kretala u rasponu od 5,46% do 11,98%. S obzirom na to da se nastavio period niskih kamatnih stopa na međunarodnim finansijskim tržištima, većina banaka u BiH je bila u mogućnosti da nastavi voditi politiku nižih kamatnih stopa, tako da je do rasta prosječne kamatne stope na dugoročne kredite došlo samo u četiri banke u sistemu.

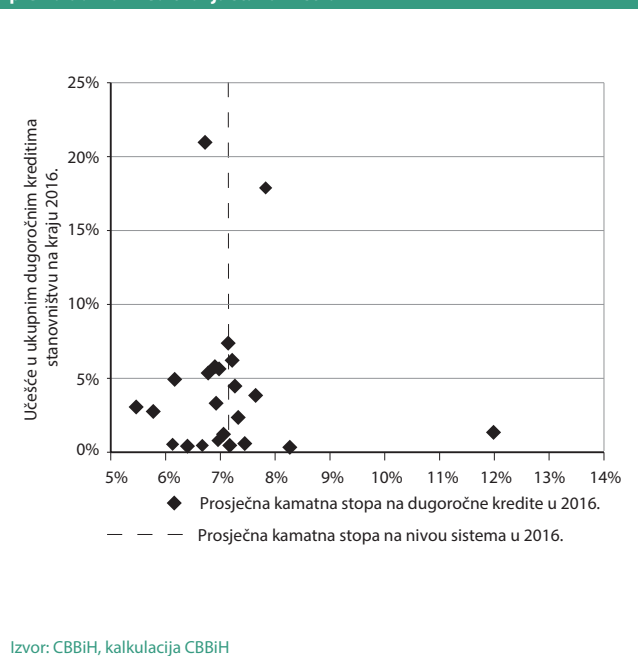
Grafikon 3.8: Prosječne kamatne stope na dugoročne kredite stanovništvu odobrene u 2016. godini

Prosječne kamatne stope na dugoročne kredite u većini banaka ne odstupaju značajnije u odnosu na prosječnu kamatnu stopu na nivou bankarskog sektora. Veća odstupanja su zabilježena u slučaju nekoliko, uglavnom manjih banaka, što je prikazano na grafikonu 3.9. Među ovim bankama su dvije manje banke kod kojih su kamatne stope više u odnosu na prosječnu stopu u bankarskom sektoru, što je najvjerovatnije posljedica otežanog pristupa povoljnijim izvorima finansiranja iz inostranstva. Smanjenje prosječne kamatne stope veće od jednog procentnog poena zabilježeno je kod tri banke koje su u proteklom periodu bile orijentisane na promjene u strategiji poslovanja. Banke koje se značajnije izdvajaju po nižem nivou kamatnih stopa od prosječne kamatne stope bankarskog

sektora su u 2016. godini nastavile s politikom nižih kamatnih stopa, te ih dodatno smanjile u odnosu na prethodnu godinu, u nastojanju da poboljšaju svoju konkurentsku poziciju i povećaju tržišni udio u segmentu kreditiranja stanovništva.

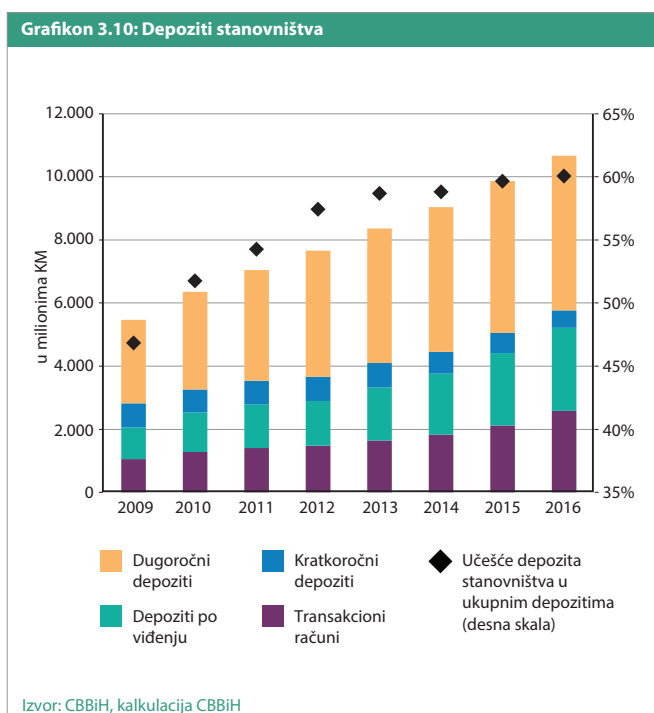
Grafikon 3.9: Kamatne stope na novoodobrene dugoročne kredite prema obimu kreditiranja stanovništva

Trend smanjenja aktivnih kamatnih stopa nastavljen je i u 2017. godini, pa je tako prema podacima CBBiH prosječna kamatna stopa na dugoročne kredite za prvih pet mjeseci 2017. godine iznosila 6,7%. Iako su kamatne stope i početkom 2017. imale opadajući trend, te se do kraja godine ne očekuje njihov rast, već bi se u 2018. godini mogao očekivati blagi rast kamatnih stopa pod uticajem rasta kamatnih stopa u eurozoni. Zaokret u monetarnoj politici u eurozoni u narednom periodu bi mogao uticati na troškove finansiranja domaćinstava, te bi se, ukoliko banke u BiH ne bi dodatno smanjivale marže, relativno brzo mogao očekivati rast aktivnih kamatnih stopa u domaćem bankarskom sektoru. Ukoliko se uzme u obzir da preovladavaju krediti stanovništvu odobreni s varijabilnom kamatnom stopom ili s periodom fiksacije kamatne stope od jedne godine¹⁰, može se zaključiti da izloženost domaćinstava riziku promjene kamatnih stopa nije zanemariva. S obzirom na to da je neizvjestan jači rast raspoloživog dohotka stanovništva, čak i blaži rast kamatnih stopa bi za jedan dio domaćinstava predstavljao značajno opterećenje i otežao bi otplatu kreditnih obaveza.

¹⁰ U 2016. godini je odobreno skoro 60% dugoročnih kredita stanovništvu s promjenjivom kamatnom stopom ili s mogućnošću promjene stope nakon prve godine od odobrenja, dok je dodatnih 19% kredita od ukupnih odobrenih kredita stanovništvu u protekloj godini odobreno uz period fiksacije kamatne stope od jedne do pet godina.

Kontinuirani rast depozita stanovništva u proteklom godinama predstavljao je pokazatelj povjerenja u domaći bankarski sektor, ali i opredjeljenosti stanovništva za tradicionalni i najsigurniji vid štednje. Depoziti stanovništva nastavili su rasti i u 2016. godini i prema podacima CBBiH, na kraju 2016. godine su dosegli iznos od 10,66 milijardi KM, ostvarivši rast od 8,1% u odnosu na kraj prethodne godine. Rast depozita stanovništva od 796,2 miliona KM dao je najveći doprinos rastu ukupnih depozita u bankarskom sektoru, a njihovo učešće u ukupnim depozitima se do kraja 2016. povećalo na 60,1% (grafikon 3.10).

I pored pozitivnih pokazatelja o kretanju depozita u bankarskom sektoru, rast depozita stanovništva se ne može tumačiti kao naznaka boljeg životnog standarda, a podaci o visokoj stopi nezaposlenosti i niskom nivou prosječne plate u BiH ukazuju na to da veći dio stanovništva nije u mogućnosti da štedi, te da je jedan dio štednje u bankama posljedica neizvjesnosti u pogledu budućih ekonomskih prilika u zemlji i, s druge strane, nedostatka povjerenja u alternativne vidove štednje. U prilog tome da manji dio stanovništva ima mogućnost za štednju, a posebno za štednju značajnijeg iznosa sredstava, idu i podaci Agencije za osiguranje depozita (AOD) koji pokazuju da se depoziti koji premašuju iznos osiguranog štednog uloga od 50 hiljada KM, a na koje se odnosi skoro polovina ukupnog iznosa depozita

stanovništva nalazi na malom broju depozitnih računa¹¹, kao i da ovi depoziti bilježe veći relativni rast kako u pogledu broja depozitnih računa tako i u pogledu iznosa depozita. Takođe, prosječni iznos sredstava po jednom depozitnom računu ukazuje na to da u kategoriji depozita stanovništva do 50 hiljada KM preovladavaju depozitni računi s manjim iznosima sredstava, s obzirom na to da su ovdje uključeni i svi tekući računi stanovništva¹².

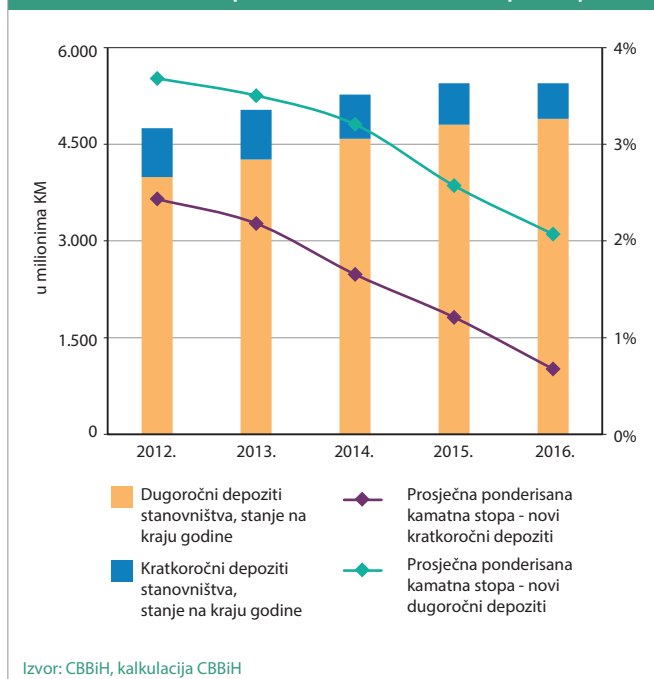
Takođe, kada se na osnovu podataka CBBiH analizira struktura depozita stanovništva, primjetno je da je rast ukupnih depozita stanovništva posljedica porasta sredstava na transakcionim računima (21,6%) i depozita po viđenju (14,8%), dok se trend rasta oročenih depozita u 2016. nije nastavio. Naime, u 2016. godini zabilježen je znatno manji rast dugoročnih depozita stanovništva (1,8%) u odnosu na prethodne godine, a s obzirom na to da se kratkoročni depoziti smanjuju već treću godinu uzastopno, ukupni oročeni depoziti u 2016. godini su zabilježili smanjenje od 1,7 miliona KM, odnosno 0,03%. Jedan od faktora koji utiču na izostanak rasta ukupnih oročenih depozita u 2016. godini je nastavljeni trend pada pasivnih kamatnih stopa, što umanjuje motiviranost stanovništva za oročenje sredstava i povećava njihovu opredjeljenost da drže sredstva na transakcionim računima ili kao depozite po viđenju.

Kretanje pasivnih kamatnih stopa i u 2016. godini je bilo pod uticajem niskih kamatnih stopa na međunarodnim finansijskim tržištima. Prosječna ponderisana kamatna stopa na depozite stanovništva s dogovorenim dospeljem (oročeni depoziti) u 2016. godini je iznosila 1,85% i za 46 baznih poena je niža u odnosu na prethodnu godinu, dok su prosječne ponderisane kamatne stope na dugoročne i kratkoročne depozite stanovništva niže za 50, odnosno za 54 bazna poena (grafikon 3.11). Trend pada pasivnih kamatnih stopa nastavljen je i u 2017. godini, a u prvih pet mjeseci 2017. prosječna ponderisana kamatna stopa iznosila je 1,51%.

¹¹ Na kraju 2016. godine depoziti iznosa preko 50 hiljada KM čine 48,5% ukupnog iznosa depozita stanovništva, a nalaze se na samo 1,4% depozitnih računa.

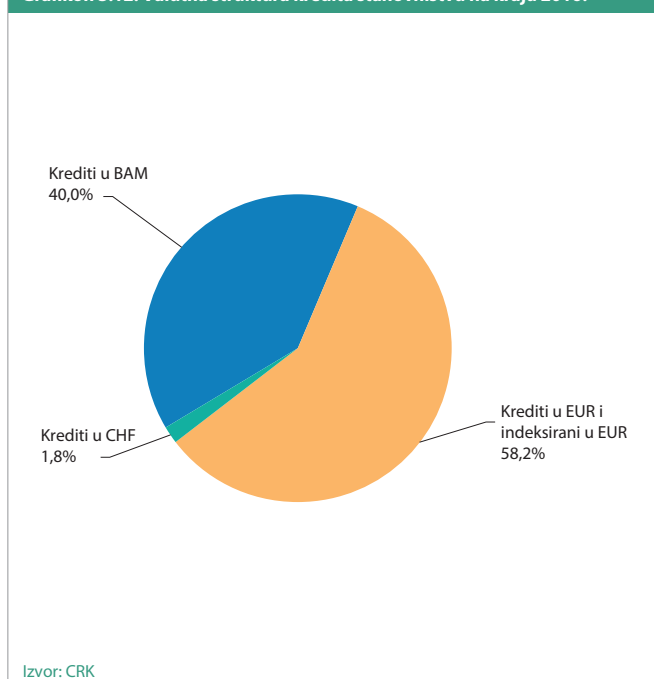
¹² Prosječni iznos sredstava na depozitnom računu u kategoriji depozita do 50 hiljada KM na kraju 2016. godine je iznosio 1.992 KM.

Grafikon 3.11: Oročeni depoziti stanovništva i kamatne stope na depozite

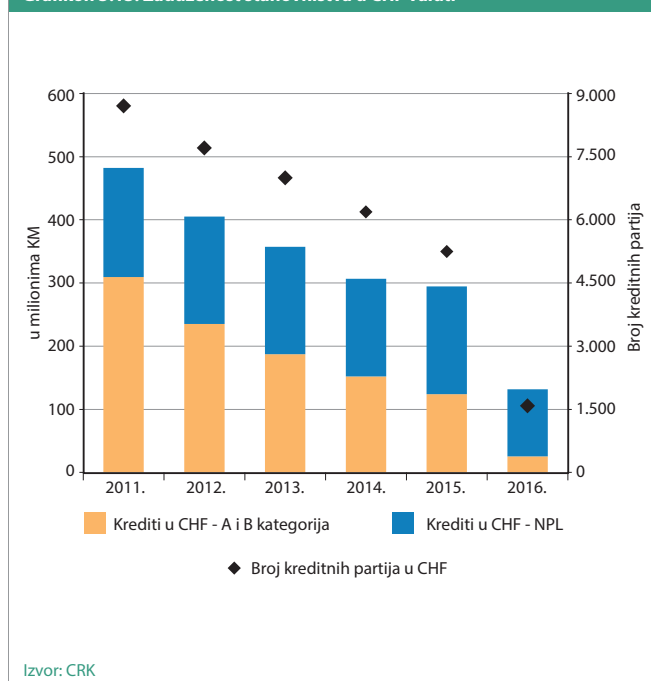
Prema podacima iz CRK, krediti stanovništvu u stranim valutama i s valutnom klauzulom su činili 60% ukupnih kredita stanovništvu, od čega se najveći dio odnosi na kredite indeksirane ili odobrene u euru, te s obzirom na postojeći režim valutnog odbora u BiH, stanovništvo nije izloženo valutnom riziku. Zaduženost stanovništva po kreditima indeksiranim u CHF iznosila je 1,8% ukupne zaduženosti po kreditima stanovništvu, što je za 2,4 procentna poena manje u odnosu na kraj 2015. godine (grafikon 3.12).

Grafikon 3.12: Valutna struktura kredita stanovništvu na kraju 2016.

Iznos preostalog duga po kreditima s valutnom klauzulom u CHF, kao i broj ovih kreditnih partija se smanjuje od 2011. godine, što je posljedica otplate, konverzije kredita u drugu valutu, kao i potpunog prestanka plasiranja novih kredita u CHF. Dvije banke na koje se odnosi cjelokupni kreditni portfolio u CHF valuti su korisnicima kredita s valutnom klauzulom u CHF u martu 2016. ponudile opciju restrukturiranja kreditnih zaduženja na način da se izvrši konverzija kredita s valutnom klauzulom u CHF u kredite s valutnom klauzulom u EUR pod određenim povoljnijim uslovima od otplate po važećem kursu¹³. Veći dio korisnika ovih kredita je prihvatio ponudenu mogućnost, tako da je do kraja 2016. godine broj kreditnih partija smanjen za 70%, a preostalo zaduženje po kreditima s valutnom klauzulom u CHF bilo je manje za 45% u odnosu na kraj 2015. godine (grafikon 3.13). Iako je smanjen broj partija i preostalo zaduženje po kreditima s valutnom klauzulom u CHF, izvršena konverzija nije dovela do rješavanja problema nekvalitetnih kredita s valutnom klauzulom u CHF, a glavni razlog je što je konverzija izvršena u najvećem obimu na kvalitetnom dijelu kreditnog portfolija.

Grafikon 3.13: Zaduženost stanovništva u CHF valuti

Tako je pokazatelj nekvalitetnih u ukupnim kreditima u slučaju kredita s valutnom klauzulom u CHF na kraju 2016. godine porastao i dostigao čak 80,8%. Izrazito veliki udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima s valutnom klauzulom u CHF ipak ne predstavlja sistemski problem, s

¹³ Ponuda se odnosila na konverziju kredita prema kursu na dan zaključivanja aneksa ugovora, a preostali dug bi se restrukturirao uz fiksnu nominalnu kamatnu stopu od 5,99% i umanjenje za 30%.

obzirom na to da su kreditne partije s valutnom klauzulom u CHF činile svega 0,2% od ukupnog broja kreditnih partija stanovništva na kraju 2016. godine, ali i dalje predstavljaju

veliko opterećenje za domaćinstva koja imaju zaduženje u ovoj valuti, kao i za banke koje su vršile odobravanje ovih kredita.

Tabela 3.3: Krediti stanovništvu, ročna i valutna struktura

Ročnost / Valuta	Ostatak duga i dospjela nenaplaćena glavnica, u hiljadama KM							
	BAM		Kredit u stranoj valuti i krediti s valutnom klauzulom				UKUPNO	
			EUR		CHF			
	2016.	Godišnja promjena	2016.	Godišnja promjena	2016.	Godišnja promjena	2016.	Godišnja promjena
do 1 godine	71.366	-0,8%	5.022	-12,7%	0	0,0%	76.389	-1,7%
1 - 3 godine	189.154	7,0%	142.908	-12,3%	12.493	-2,2%	344.554	-2,3%
3 - 5 godina	365.529	20,2%	399.935	-11,1%	40.958	-15,2%	806.422	0,5%
5 - 10 godina	1.094.703	20,1%	1.659.203	-2,8%	44.555	-38,2%	2.798.460	4,0%
preko 10 godina	1.196.619	21,8%	2.043.215	5,2%	33.773	-79,1%	3.273.607	6,0%
UKUPNO	2.917.371	19,2%	4.250.283	-0,4%	131.778	-55,3%	7.299.432	4,1%

Izvor: CRK

4. Preduzeća

Potraživanja banaka od sektora preduzeća i pored povoljnih kretanja u domaćem makroekonomskom okruženju u vidu rasta realnog BDP-a, intenziviranja izvozne aktivnosti domaćih privrednih subjekata, i rasta obima industrijske proizvodnje, bilježe skroman rast. Slaba potražnja korporativnog sektora za kreditima i odsustvo snažnije kreditne ekspanzije, predstavljaju jedno od glavnih obilježja ovog sektora u 2016. godini i jedan od faktora koji ograničava snažniji oporavak ekonomije u BiH. Blagi ekonomski oporavak u 2016. i pozitivna kretanja u domaćem makroekonomskom okruženju reflektirali su se na smanjenje kreditnog rizika u sektoru preduzeća i sposobnost preduzeća da uredno servisiraju svoje obaveze, te je u gotovo svim područjima ekonomskih djelatnosti zabilježeno smanjenje nekvalitetnih kredita. Međutim, i pored smanjenja kreditnog rizika, kreditni portfolio u sektoru preduzeća i dalje je opterećen visokim nivoom nekvalitetnih kredita. Prosječne ponderisane kamatne stope na kredite preduzećima nastavile su padati i u 2016. godini i odražavaju težnju banaka da prilagode cijenu finansiranja uslovima na tržištu u pogledu ograničene tražnje za finansijskim uslugama.

U 2016. godini zabilježeno je povećanje ostvarene vrijednosti uvoza i izvoza, a obim vanjskotrgovinske razmjene u odnosu na prethodnu godinu veći je za 2,9%. Pri tome, registrovan je intenzivniji rast izvoza u odnosu na uvoz, te je stopa rasta izvoza u 2016. godini iznosila 4,8%, dok je uvoz rastao po stopi od 1,8%. Vrijednost ostvarenog izvoza u 2016. godini veća je za 429,3 miliona KM u odnosu na prethodnu godinu, i u najvećoj mjeri je posljedica oporavka ekonomske aktivnosti i izvozne potražnje od strane glavnih trgovinskih partnera, odnosno zemalja članica EU i zemalja CEFTA-e. U tabeli A4 u Statističkom dodatku prikazane su najznačajnije grupe izvoznih i uvoznih proizvoda, odnosno grupe s najvećim udjelom u vanjskotrgovinskoj razmjeni, te procijenjeni cjenovni efekti i efekti promjene u obimu izvezenih i uvezenih roba na vrijednost izvoza i uvoza u najznačajnijim robnim grupama u odnosu na 2015. godinu. U većini glavnih grupa izvoznih proizvoda zabilježeno je povećanje nominalne vrijednosti izvoza koje je u većoj mjeri rezultat povećanja izvezenih količina, a ne promjena u cijenama izvezenih roba. Izuzetak je samo grupa *Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije; električna*

energija; bitumenske tvari; mineralni voskovi u kojoj je povećanje nominalne vrijednosti izvoza isključivo rezultat cjenovnog efekta uzrokovanog većim cijenama sirove nafte. Najznačajniji izvozni proizvodi u 2016. godini bili su bazni metali i proizvodi od baznih metala, iako se ostvarena vrijednost izvoza ove grupe proizvoda kontinuirano smanjuje u posljednjih nekoliko godina. Izvoz ove grupe proizvoda čini 16,7% ukupne vrijednosti ostvarenog izvoza u 2016. godini, a među prvih deset izvoznih preduzeća u BiH, tri se bave proizvodnjom i izvozom baznih metala i njihovih fabrikata. U odnosu na prethodnu godinu, nominalna vrijednost izvoza baznih metala manja je za 4,9%, što je uzrokovano smanjenjem izvoza *Željeza i čelika, te Aluminija i proizvoda od aluminija*. U obje kategorije proizvoda niža vrijednost izvoza rezultat je prevashodno manjih izvezenih količina, ali i nepovoljnih cjenovnih kretanja. Na trećem mjestu po vrijednosti ostvarenog izvoza u 2016. u grupi baznih metala nalaze se *Proizvodi od željeza i čelika* čiji je izvoz u odnosu na prethodnu godinu veći za 18,4%, što ipak nije bilo dovoljno da se anulira pad izvoza u prethodne dvije kategorije baznih metala. Rast izvoza ove grupe proizvoda isključivo je posljedica većih izvezenih količina, dok je cjenovni efekat imao negativan uticaj na nominalnu vrijednost izvoza. U grupi *Razni proizvodi* i u 2016. godini cjenovni efekat je imao negativan uticaj na vrijednost izvoza, te je povećanje vrijednosti izvoza od 10,1% isključivo posljedica povećanja izvezene količine. Visoka stopa rasta izvoza (9,1%) zabilježena je i u kategoriji *Drvo i proizvodi od drveta* i za razliku od prethodne godine kada je povećanje izvoza bilo rezultat povoljnih cjenovnih kretanja, u 2016. dominantan uticaj na rast izvoza imalo je povećanje izvezene količine, što uz veći obim izvoza namještaja u grupi *Razni proizvodi* sugerise da drvna industrija postaje sve značajnija grana privrede, a da preduzeća iz ove oblasti imaju sve veće komparativne prednosti na međunarodnom tržištu. U grupi *Proizvodi hemijske i srodnih industrija* rast izvoza posljedica je povećanja izvezene količine, dok su cjenovna kretanja imala negativan uticaj na vrijednost izvoza. U grupi *Električne mašine i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka, televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i dijelovi i pribor za te proizvode* povećanje izvoza isključivo je posljedica snažnog rasta u količini izvezene robe, dok je cjenovni efekat imao izrazito negativan doprinos rastu vrijednosti izvoza. U kategoriji *Mašine, aparati i mehanički uređaji, kotlovi; njihovi dijelovi* povećanje izvoza rezultat je

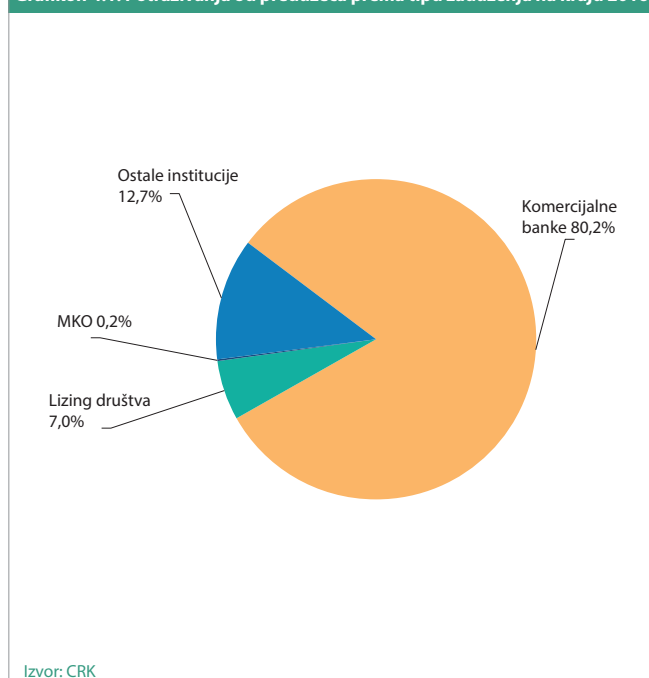
prvenstveno povećanja količine, iako su i cjenovna kretanja djelimično doprinijela povećanju vrijednosti izvoza.

Ostvarena vrijednost uvoza u 2016. godini iznosila je 16,1 milijardu KM i u odnosu na godinu ranije veća je za 287,5 miliona KM. U 2016. godini u grupi proizvoda *Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije; električna energija; bitumenske tvari; mineralni voskovi* zabilježen je pad nominalne vrijednosti uvoza od 10,7%, što je u potpunosti posljedica cjenovnog efekta. Vrijednost uvoza u grupi *Prehrambene prerađevine* u odnosu na prethodnu godinu veća je za 3%, pri čemu su u dvije od četiri najznačajnije kategorije uvoznih proizvoda u ovoj grupi i dalje prisutni snažni deflatorni pritisci koji su rezultirali padom vrijednosti uvoza u tim kategorijama proizvoda. U grupi *Baznih metala* registrovano je smanjenje vrijednosti uvoza aluminija i njegovih proizvoda, što je isključivo rezultat manjih uvezenih količina, dok je u druge dvije kategorije proizvoda (Željezo i čelik, Proizvodi od željeza i čelika) zabilježeno povećanje uvozne tražnje. U grupi *Mašine, aparati, mehanički i električni uređaji* u 2016. godini došlo je do povećanja uvozne tražnje uz niže uvozne cijene.

Iako je u 2016. godini registrovan oporavak ekonomske i privredne aktivnosti, te je registrovan rast bruto dodane vrijednosti u gotovo svim ekonomskim djelatnostima, kao i intenzivnija izvozna aktivnost, kreditna aktivnost u sektoru preduzeća i dalje je usporena i ne pokazuje znakove snažnijeg oporavka. Visoke stope rasta bruto dodane vrijednosti (preko 5%) registrovane su u djelatnosti D (Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom), S (Ostale uslužne djelatnosti), N (Administrativne djelatnosti), K (Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja). Negativne stope rasta zabilježene su samo u djelatnostima P (Obrazovanje), J (Informacije i komunikacije), H (Prevoz i skladištenje), F (Građevinarstvo) i O (Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje). Prema podacima iz CRK, ukupna potraživanja svih grupa finansijskih posrednika na kraju 2016. godine iznosila su 11,16 milijardi KM i tek za 0,8% su veća u odnosu na 2015. godinu. Ostvareni rast isključivo je posljedica rasta potraživanja bankarskog sektora prema sektoru preduzeća. Sve ostale grupe finansijskih posrednika bilježe pad nominalne vrijednosti potraživanja prema korporativnom sektoru, izuzev mikrokreditnih organizacija čije je učešće u ukupnom dugu korporativnog sektora ionako zanemarivo. Tržište kapitala u BiH i dalje je nedovoljno razvijeno da bi moglo, barem i djelimično, osigurati zaduživanje i finansiranje poslovanja

korporativnog sektora. Stoga, primarni i praktično jedini izvor finansiranja sektora preduzeća na domaćem finansijskom tržištu ostaju i dalje domaće kreditne institucije odnosno banke. Posljedično, u odnosu na prethodnu godinu povećalo se i učešće bankarskog sektora u ukupnim potraživanjima od preduzeća na uštrb svih ostalih nebankarskih finansijskih posrednika. Ukupna zaduženost sektora preduzeća prema svim grupama finansijskih posrednika mjerena udjelom u BDP-u na kraju 2016. godine iznosila je 38,1% BDP-a, što je neznatno niže u odnosu na kraj prethodne godine (38,8%). Ovo smanjenje isključivo je posljedica bržeg rasta nominalne vrijednosti BDP-a u odnosu na povećanje ukupne zaduženosti preduzeća, a ne razduživanja korporativnog sektora.

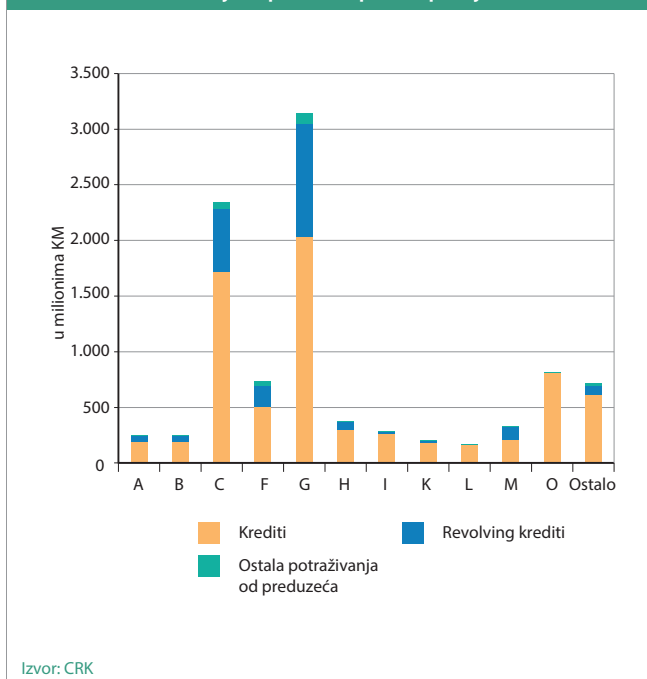
Grafikon 4.1: Potraživanja od preduzeća prema tipu zaduženja na kraju 2016.

Prema podacima iz CRK, ukupna potraživanja bankarskog sektora prema korporativnom sektoru iznose 9,6 milijardi KM, što je za 1,5% više u odnosu na kraj prethodne godine. Posmatrano po djelatnostima, najveći doprinos rastu ukupne izloženosti bankarskog sektora prema korporativnom sektoru dolazi od preduzeća iz djelatnosti *Prerađivačke industrije, Hotelijerstva i ugostiteljstva, Poljoprivrede, Građevinarstva, Prevoza i skladištenja*, te djelatnosti *Snabdjevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom i sanacijom okoline*. Na prilično skroman rast ukupnih potraživanja, uticalo je i smanjenje izloženosti bankarskog sektora prema djelatnostima koje u znatnoj mjeri zavise od domaće potražnje. Najizrazitije smanjenje ukupnih potraživanja bankarskog sektora registrovano je u djelatnostima *Trgovine, Javne*

uprave, odbrane i socijalnog osiguranja, Finansijskih djelatnosti i osiguranja, zatim Stručnim, naučnim i tehničkim djelatnostima, djelatnosti Proizvodnje i snabdjevanja električnom energijom, plinom, parom, te u djelatnosti Umjetnosti, zabave i rekreacije i Ostalim uslužnim djelatnostima. U 2016. godini registrovano je blago smanjenje zaduženosti preduzeća iz djelatnosti Trgovine, te je njihova ukupna zaduženost kod bankarskog sektora niža za 0,5%. Međutim, potraživanja bankarskog sektora i dalje su najveća prema preduzećima iz ove djelatnosti i iznose 32,7% ukupnih potraživanja bankarskog sektora. Ovako visoka koncentracija izloženosti prema samo jednoj djelatnosti može predstavljati potencijalni izvor rizika za bankarski sektor, što je dodatno naglašeno u okolnostima kada se koncern Agrokor i kompanije iz tog koncerna, koje glavčinu svojih poslovnih operacija obavljaju u ovoj djelatnosti, suočavaju s problemima u poslovanju. Uz djelatnost trgovine, bankarski sektor u BiH ima značajnu izloženost i prema djelatnosti prerađivačke industrije, koja je u odnosu na prethodnu godinu povećana za 4,1%. Vrlo intenzivan rast bruto dodane vrijednosti i obima proizvodnje u djelatnosti D (Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija) tokom 2016. godine nije praćen i većom finansijskom podrškom kreditnih institucija. Ukupna potraživanja bankarskog sektora prema preduzećima iz ove djelatnosti manja su za 14,4%. Budući da se obrnuta situacija desila prethodne godine kada je i pored pada ekonomske aktivnosti u ovoj djelatnosti zabilježen rast ukupnih potraživanja bankarskog sektora, može se izvući zaključak da banke prilikom donošenja odluke o obimu finansijske podrške preduzećima iz ove djelatnosti veći značaj daju dugoročnim trendovima, a ne trenutnim pokazateljima poslovanja. Takođe, u ovoj djelatnosti posluje značajan procenat velikih preduzeća, koja zbog svog boniteta predstavljaju prihvatljiv nivo rizika, bez obzira na privremene oscilacije u nivou privredne aktivnosti. Poduzeća koja se bave stručnim, naučnim i tehničkim djelatnostima od 2014. godine kontinuirano se razdužuju i smanjuju svoju zaduženost kod bankarskog sektora, a takav trend nastavljen je i u 2016. godini, iako su u cijelom tom periodu ostvarivala visoku stopu rasta bruto dodane vrijednosti. Ovo može implicirati da su preduzeća iz ove djelatnosti kreditnu podršku koristila uglavnom kako bi lakše prebrodila ekonomsku krizu, a da zbog prirode aktivnosti kojom se bave, u periodima ekonomskog oporavka njihovo redovno poslovanje ne zahtjeva intenzivniju finansijsku podršku banaka.

Grafikon 4.2: Potraživanja od preduzeća prema tipu i djelatnosti

Izvor: CRK

Legenda:

- A - Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov
- B - Vađenje ruda i kamena
- C - Prerađivačka industrija
- F - Građevinarstvo
- G - Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala
- H - Prevoz i skladištenje
- I - Djelatnosti pružanja smještaja, te pripreme i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo)
- K - Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja
- L - Poslovanje nekretninama
- M - Stručne, naučne i tehničke djelatnosti
- O - Javna uprava i odbrana, obavezno socijalno osiguranje

OSTALO:

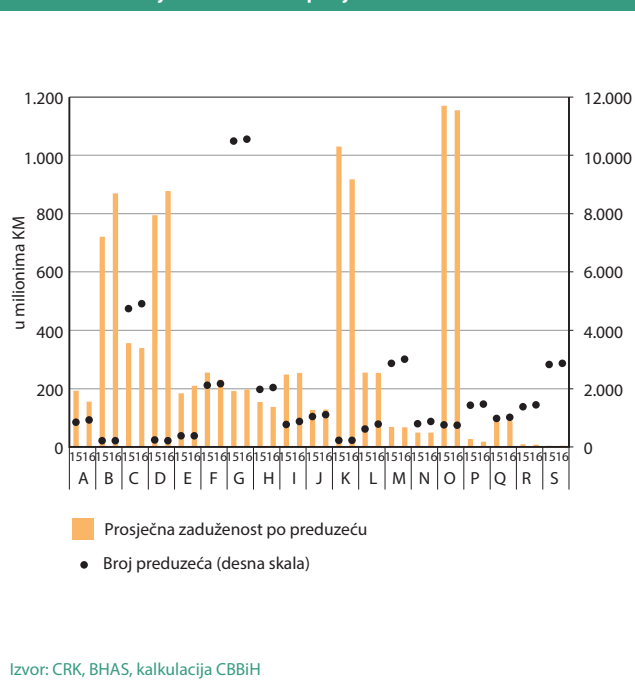
- D - Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija
- E - Snabdijevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom, te djelatnosti sanacije okoliša
- J - Informacije i komunikacije
- N - Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti
- P - Obrazovanje
- Q - Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite
- R - Umjetnost, zabava i rekreacija
- S - Ostale uslužne djelatnosti

U finansiranju svojih poslovnih aktivnosti preduzeća se u najvećoj mjeri oslanjaju na finansiranje putem klasičnih kredita. U gotovo svim djelatnostima učešće klasičnih kredita u ukupnom dugu veće je od 70%. Izuzetak su samo djelatnosti Građevinarstva, Trgovine i Stručne, tehničke i naučne

djelatnosti, koje, uz finansiranje putem klasičnih kredita, u nešto većoj mjeri od ostalih djelatnosti koriste revolving sredstva banaka. Ukupan ostatak duga korporativnog sektora po osnovu klasičnih kredita neznatno se povećao u 2016. godini i iznosi 7,18 milijardi KM. Najveći uticaj na povećanje stanja duga po klasičnim kreditima imaju preduzeća iz djelatnosti *Hotelijerstva i ugostiteljstva, Prerađivačke industrije, Poljoprivrede*, djelatnosti *Snabdjevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom i sanacijom okoline*, zatim *Poslovanja nekretninama* i *djelatnosti Prevoza i skladištenja*. S obzirom na značajan rast ekonomske aktivnosti u djelatnosti *Hotelijerstvo i ugostiteljstvo* koji se ogleda u kontinuiranom rastu broja noćenja i prihoda od turizma, preduzeća iz ove djelatnosti povećavaju svoju zaduženost kod bankarskog sektora po osnovu klasičnih kredita. U ovoj djelatnosti registrovana je najveća godišnja stopa rasta duga po osnovu klasičnih kredita, te je vrlo vjerovatno da je rast duga po osnovu klasičnih kredita rezultat investiranja u dodatne kapacitete uslijed povećane potražnje za ovim uslugama. Intenzivnija ekonomska aktivnost i smanjenje nekvalitetnih kredita pozitivno su se odrazili i na potražnju za kreditima preduzeća iz djelatnosti poljoprivrede, te je stanje duga po klasičnim kreditima u odnosu na prethodnu godinu veće za 34%. I u 2016. godini, nastavljen je rast potražnje za kreditima preduzeća iz prerađivačke industrije, koja, uz djelatnost trgovine, najviše doprinose rastu bruto dodane vrijednosti. Uz rast duga po klasičnim kreditima, ova preduzeća povećavaju i rast zaduženosti po osnovu revolving kredita. Najveće smanjenje zaduženosti po klasičnim kreditima zabilježeno je u djelatnostima *Javne uprave, odbrane i socijalnog osiguranja*, zatim *Stručnim, naučnim i tehničkim djelatnostima*, djelatnosti *Proizvodnje i snabdjevanja električnom energijom, plinom, parom* i *Ostalim uslužnim djelatnostima*. Niži obim građevinske proizvodnje tokom 2016. godine reflektirao se i na potražnju ovog sektora za klasičnim kreditima, te je zaduženost građevinskih preduzeća niža u odnosu na prethodnu godinu. Kod preduzeća iz djelatnosti *Rudarstva* veći obim industrijske proizvodnje nije rezultirao većom potražnjom za klasičnim kreditima niti imao značajnijeg efekta na povećanje duga u djelatnosti rudarstva. Niži iznos ostatka duga po klasičnim kreditima u djelatnostima *Građevinarstva* i *Rudarstva* djelimično je supstituiran povećanjem duga po revolving kreditima, tako da u ovim djelatnostima nije došlo do smanjenja ukupnog duga kod bankarskog

sektora. Na grafikonu 4.3 prikazana je prosječna zaduženost po preduzeću po pojedinim djelatnostima¹⁴. Najveće povećanje prosječne zaduženosti u 2016. godini registrovano je u djelatnosti *Rudarstva (B)*, *Proizvodnji i snabdjevanju električnom energijom, plinom, parom i klimatizacijom (D)* i djelatnosti *Snabdjevanje vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanje otpadom i sanacija okoline (E)*. U djelatnosti *Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacijom* rast prosječne zaduženosti isključivo je posljedica manjeg broja registrovanih privrednih subjekata u 2016. godini. Najveći pad prosječne zaduženosti zabilježen je u djelatnosti *Poljoprivrede (A)*, *Prevoza i skladištenja (H)*, *Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja (K)* i *Građevinarstva (F)*. Podaci o prosječnoj zaduženosti po preduzeću impliciraju da su idiosinkretički rizici u sektoru preduzeća najizraženiji u djelatnostima *Rudarstva (B)*, *Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacijom (D)* i *Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja (K)* u kojima jako mali broj preduzeća ima izuzetno visok nivo duga.

Grafikon 4.3: Prosječna zaduženost po djelatnostima u 2015. i 2016.

U 2016. godini korporativni sektor se u finansiranju tekućih potreba u većoj mjeri oslanjao na revolving izvore u odnosu na prethodnu godinu. Prema podacima iz CRK, na kraju 2016. godine registrovano je povećanje kako odobrenog tako i iskorištenog iznosa po osnovu revolving kredita. Najznačajnija promjena u pogledu zaduženosti po revolving kreditima

¹⁴ Podaci na grafikonu se odnose na 30.06.2015. i 30.06.2016. godine

registrovana je u djelatnosti poslovanja s nekretninama, što je vrlo vjerovatno posljedica kretanja na tržištu nekretnina u vidu intenziviranja prometa i prodaje stanova i ostalih nekretnina. Takođe, i u djelatnosti poljoprivrede je zabilježeno znatno povećanje zaduženosti po osnovu revolving kredita (43,7%) u odnosu na prethodnu godinu, te se može zaključiti da je i jedan znatan dio poljoprivredne proizvodnje u 2016. finansiran ovim sredstvima. Smanjenje duga po osnovu klasičnih kredita u djelatnostima rudarstva i građevinarstva, djelimično je supstituirano većim iskorištenim iznosom po osnovu revolving kredita.

Dio kreditne potražnje jednog broja privrednih subjekata u BiH zadovoljen je i direktnim zaduživanjem u inostranstvu. Prema podacima CBBiH, zaduženost privrednih subjekata, uključujući i djelatnost finansijskog posredovanja, prema inostranstvu na kraju 2016. godine iznosila je 7,87 milijardi KM. Kada se isključi djelatnost finansijskog posredovanja, zaduženost privrednih subjekata iznosi 4,7 milijardi KM i u odnosu na prethodnu godinu dodatno se povećala za 4,8%. S aspekta djelatnosti, najveći doprinos rastu inostrane zaduženosti dolazi od privrednih subjekata koji se bave djelatnošću proizvodnje koksa i rafiniranih naftnih proizvoda (62,0%) i proizvodnjom prehrambenih proizvoda (24,4%). U 2016. godini najveći negativan doprinos rastu inostrane zaduženosti registrovan je uslijed razduživanja domaćih preduzeća iz djelatnosti Poslovanje nekretninama (-44,4%), Proizvodnja baznih metala (-9,9%) i Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda (-16,9%). Detaljan pregled nevladinog vanjskog duga prema NACE 2 klasifikaciji djelatnosti dužnika dat je u tabeli A8. u Statističkom dodatku¹⁵.

Tokom 2016. godine odobreno je 3,6 milijardi KM klasičnih kredita u sektoru preduzeća. U odnosu na prethodnu godinu, iznos odobrenih kredita u 2016. godini veći je za 270,7 miliona KM (8,1%), a budući da se stanje duga po osnovu klasičnih kredita nije značajnije promijenilo, vrlo vjerovatno je da je jedan dio novoodobrenih kredita iskorišten za restrukturisanje postojećih obaveza u korporativnom sektoru. Pored toga, na stanje duga u korporativnom sektoru uticao je i otpis potraživanja kod pojedinih banaka, što je dodatno umanjilo uticaj rasta novoodobrenih kredita na stanje duga. U 2016. godini odobreno je 2,25 milijardi KM dugoročnih i 1,4 milijardi kratkoročnih kredita sektoru preduzeća. Vrijednost novoodobrenih dugoročnih kredita veća je za 375,5 miliona

KM (20%), dok je iznos odobrenih kratkoročnih kredita u 2016. godini manji za 104,8 miliona KM (7,2%). Budući da je u proteklih nekoliko godina prisutan trend smanjenja kratkoročnih kredita, uz povećanje dugoročnog kreditiranja, ovakva kretanja, uz stagnaciju ukupnog ostatka duga u sektoru preduzeća, mogu značiti da se dio obaveza koji je kratkoročnog karaktera reprogramira u dug s dužim rokom dospelja. Najveći doprinos rastu dali su novoodobreni dugoročni krediti u kategoriji preko jednog miliona EUR, koji su u odnosu na prethodnu godinu veći za 36,8%. Posmatrano po valutnoj strukturi, u sektoru preduzeća najviše sredstava tokom 2016. godine plasirano je u domicilnoj valuti (1,88 milijardi KM).

Prema podacima iz CRK, u 2016. godini nastavljen je trend smanjenja ostatka duga po kreditima s ugovorenim ročnošću preko deset godina. Pored toga, i u kategoriji do jedne godine registrovan je niži iznos ostatka duga u odnosu na prethodnu godinu, dok je u svim ostalim kategorijama ročnosti povećano stanje duga.

Tabela 4.1 : Krediti preduzećima, ročna i valutna struktura ostatka duga

u hiljadama KM

Ročnost	Ostatak duga i dospjela nenaplaćena glavnica					
	BAM	Kredit u stranoj valuti i krediti s valutnom klauzulom				UKUPNO
		EUR	CHF	USD	KWD	
do 1 godine	506.365	229.179	0	29.006	0	764.550
1 do 3 godine	495.662	509.308	0	11.235	2.470	1.018.676
3 do 5 godina	494.473	814.608	787	0	569	1.310.437
5 do 10 godina	686.323	2.253.154	1.883	340	1.389	2.943.089
preko 10 godina	330.555	799.338	11.022	701	64	1.141.681
UKUPNO	2.513.379	4.605.588	13.691	41.282	4.493	7.178.433

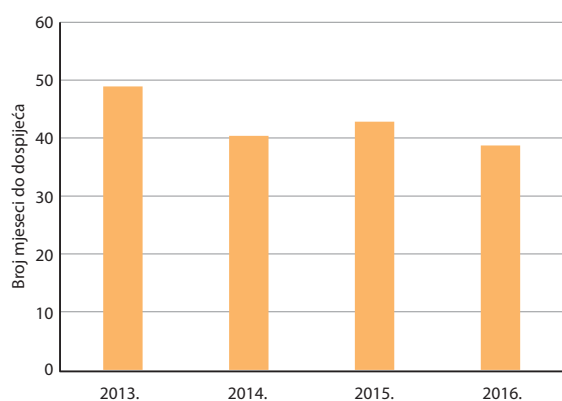
Izvor: CRK

Najveće učešće, posmatrano s aspekta ugovorene ročnosti, i dalje imaju krediti s ugovorenim ročnošću od 5 do 10 godina (tabela 4.1). Njihovo učešće u ukupnim klasičnim kreditima iznosi 41% i u odnosu na godinu ranije veće je za 1,2 procentnih poena. S druge strane, učešće kredita s ugovorenim ročnošću preko 10 godina, kao i njihov nominalni iznos, kontinuirano se smanjuje od 2013. godine. Uzroci ovakve pojave nalaze

¹⁵ Podaci su rezultat anketnog istraživanja o stranim ulaganjima koje CBBiH provodi redovno na kvartalnom i godišnjem osnovu. Ovi podaci obuhvataju samo one poslovne subjekte za koje CBBiH raspolaže informacijom da imaju iznos direktnog stranog ulaganja veći od 100.000 KM i mikrokreditne organizacije u BiH.

se kako na strani ponude tako i na strani potražnje. S jedne strane, učešće izvora s ročnošću preko 5 godina kontinuirano se smanjuje u pasivi bankarskog sektora, što ograničava potencijal bankarskog sektora za plasiranje sredstava s dužim rokom dospijea. S druge strane, neizvjesnost u pogledu budućih makroekonomskih kretanja koja će se reflektovati na potencijalni ekonomski rast destimulativno djeluje na privredne subjekte da ulaze u investicije s ovako dugim rokom. Takođe, i podaci o prosječnom dospijecu kredita¹⁶ u sektoru preduzeća izračunati prema preostaloj ročnosti ukazuju na postojanje trenda smanjenja roka do dopijea (grafikon 4.4). Prosječno dospijee kredita u sektoru preduzeća na kraju 2016. godine iznosi 38,7 mjeseci i u odnosu na prethodnu godinu kraće je za 4,1 mjesec.

Grafikon 4.4: Prosječno dospijee po klasičnim kreditima

Izvor: CRK, kalkulacija CBBiH

Izloženost korporativnog sektora valutnom riziku u odnosu na prethodnu godinu nije se značajnije promijenila, a visok stepen euroizacije i dalje je jedno od glavnih obilježja bh. korporativnog sektora. Najveći dio duga preduzeća u BiH odobren je u domicilnoj valuti i u euru, koji u postojećem aranžmanu valutnog odbora predstavlja sidrenu valutu prema kojoj je uspostavljen fiksni devizni kurs. Zaduženost sektora u drugim valutama gotovo je zanemariva i iz godine u godinu se smanjuje, te ne može predstavljati signifikantan izvor rizika. U postojećim okolnostima, valutni rizik ne predstavlja značajan

izvor ranjivosti kojim bi bila ugrožena ili narušena finansijska stabilnost zemlje, a sektor preduzeća je u stanju apsorbirati potencijalne šokove uslijed eventualnih promjena na valutnim tržištima. U odnosu na prethodnu godinu, u valutnoj strukturi potraživanja od sektora preduzeća registrovano je povećanje učešća kredita plasiranih u domicilnoj valuti, te smanjenje učešća potraživanja plasiranih ili indeksiranih u euru, što je najvjerovatnije posljedica promjena u pasivi bankarskog sektora koje se reflektiraju kroz smanjeno učešće stranih izvora finansiranja. Posmatrano po kategorijama ročnosti, najveće učešće kredita u domicilnoj valuti registrovano je u kategoriji ročnosti do jedne godine, dok u svim ostalim kategorijama ročnosti najveće učešće imaju krediti odobreni ili indeksirani u euru. Posmatrano po djelatnostima, najveće učešće kredita odobrenih u domicilnoj valuti imaju one djelatnosti koje obično generišu niske devizne prihode, poput djelatnosti *Umjetnost, zabava i rekreacija, Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje, Snabdjevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom te djelatnosti sanacije okoline, Stručne, naučne i tehničke djelatnosti, Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite, Obrazovanje*. S druge strane, visoko učešće obaveza denominovanih ili indeksiranih u euru imaju one djelatnosti koje u principu ostvaruju visoke devizne prihode, poput djelatnosti *Hoteljerstvo i ugostiteljstvo, Poljoprivreda, Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija, Informacije i komunikacije, Prevoz i skladištenje*. Ovakva valutna struktura potraživanja u korporativnom sektoru, dodatno potvrđuje tezu da se valutni rizik ne treba smatrati značajnim izvorom rizika, budući da je, posmatrano po djelatnostima, veći rizik koncentrisan kod onih djelatnosti koje ostvaruju prihod u stranim valutama, te su u boljoj poziciji i da apsorbiraju negativne efekte uzrokovane promjenama u deviznom kursu. U tabeli A6 u Statističkom dodatku prikazana je struktura zaduženosti po djelatnostima prema valuti u kojoj je kredit odobren.

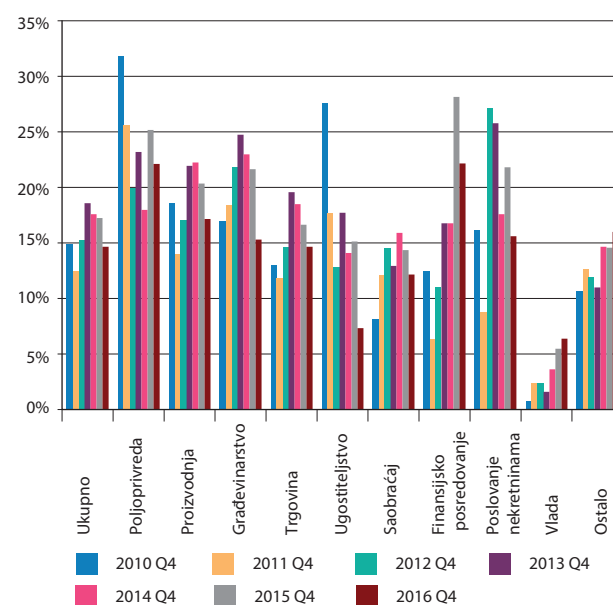
Kreditni portfolio u sektoru preduzeća još uvijek je opterećen visokim nivoom nekvalitetnih kredita, iako su i u 2016. godini nastavljena pozitivna kretanja u vidu smanjenja kreditnog rizika u ovom sektoru. U 2016. godini zabilježeno je smanjenje nekvalitetnih kredita u nominalnom iznosu od 211,1 milion KM, pri čemu je nešto više od polovine ovog smanjenja posljedica vanrednih događaja, odnosno oduzimanja dozvole za rad jednoj banci s visokim nivoom nekvalitetnih kredita u korporativnom sektoru (ova banka

¹⁶ Prilikom računanja prosječnog dospijea kredita korišteni su podaci o kreditima koje komercijalne banke dostavljaju u Centralni registar kredita kod CBBiH na kraju godine. Prosječno dospijee kredita na kraju svake godine izračunato je kao ponderisani prosjek preostalog dospijea, gdje je kao ponder korišten ostatak duga po svakom pojedinačnom kreditu.

isključena je iz podataka za kraj godine). Takođe i omjer nekvalitetnih kredita u ukupnom kreditnom portfoliju sektora preduzeća se smanjio, te iznosi 14,7%, što je u odnosu na prethodnu godinu manje za 2,5 procentnih poena. Uz prethodno spomenuti efekt isključivanja jedne banke, na smanjenje ovog pokazatelja uticao je i blagi rast kreditne aktivnosti u korporativnom sektoru. Kretanje nekvalitetnih kredita po bankama, takođe, pokazuje da je kreditni rizik koji dolazi iz sektora preduzeća u blagom padu, budući da je kod većine banaka u sistemu registrovan niži nivo nekvalitetnih kredita. Rast realnog BDP-a i oporavak ekonomske aktivnosti, uz niže kamatne stope, stimulativno su djelovali na kvalitet kreditnog portfolija i sposobnost preduzeća da uredno ispunjavaju svoje kreditne obaveze. Takođe, i restrukturiranje poslovanja pojedinih banaka i bolje upravljanje rizicima dodatno su doprinijeli smanjenju nivoa nekvalitetnih kredita u korporativnom sektoru. S druge strane, i dalje su prisutni faktori koji ograničavaju snažniji oporavak u pogledu kreditnog rizika u korporativnom sektoru, poput izostanka snažnije kreditne aktivnosti, te strukturnih problema i ranjivosti u bilansnim pozicijama domaćih preduzeća. Pored toga, i problemi u poslovanju kojima je izložen jedan od većih poslovnih subjekata u BiH, dodatno bi mogli umanjiti kvalitet kreditnog portfolija u sektoru preduzeća, a naročito u djelatnosti trgovine. Posmatrano s aspekta ekonomskih djelatnosti, niže učešće NPL-a u kreditnom portfoliju zabilježeno je u gotovo svim djelatnostima. U odnosu na 2015. godinu u svim djelatnostima je registrovan niži iznos NPL-a u nominalnoj vrijednosti. Najveće smanjenje udjela NPL-a u ukupnim kreditima evidentirano je u djelatnosti hotelijerstva i ugostiteljstva, što je djelimična posljedica i visokih stopa ekonomskog rasta koje su posljednje dvije godine registrovane u ovoj djelatnosti i intenziviranja privredne aktivnosti. Takođe, i u djelatnosti građevinarstva je registrovan značajan pad učešća NPL-a u ukupnim kreditima bez obzira na činjenicu da je u ovoj oblasti zabilježen pad obima proizvodnje. U djelatnosti građevinarstva se u posljednjih nekoliko godina bilježi konstantan pad učešća NPL-a, što je zasigurno jedan od pokazatelja da negativni efekti krize u bh. privredi postepeno slabe. Materijalizacija kreditnog rizika u djelatnosti poljoprivrede je zaustavljena, te je i u ovoj djelatnosti zabilježen pad nivoa nekvalitetnih kredita. Intenziviranje poslovnih aktivnosti i rast proizvodnje u djelatnostima prerađivačke industrije, rudarstva i proizvodnje električne energije, rezultirali su smanjenjem kreditnog rizika

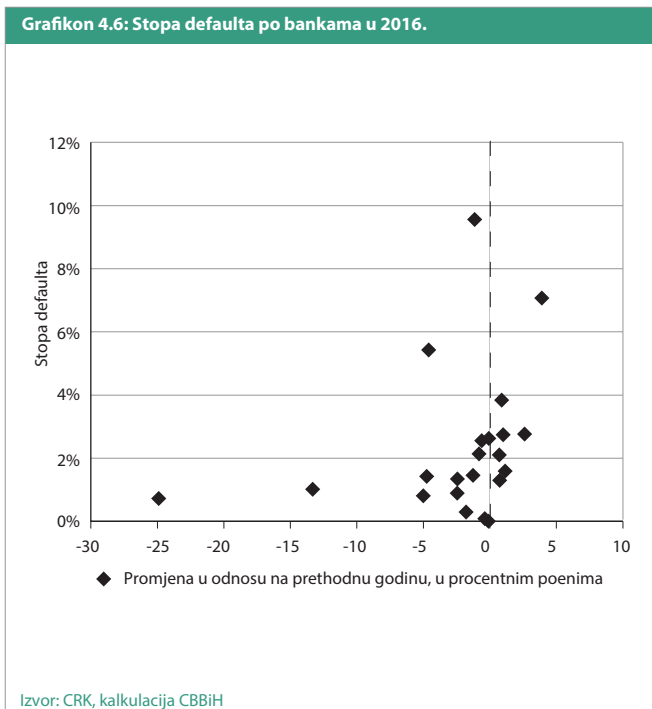
i u ovim djelatnostima. U djelatnosti koja ima najveći udio u generisanju bruto dodane vrijednosti kao i u ukupnim kreditima korporativnom sektoru, trgovini, takođe je registrovan pad omjera nekvalitetnih kredita, iako rast bruto dodane vrijednosti u odnosu na prethodnu godinu nije bio toliko intenzivan kao u slučaju prethodno spomenutih djelatnosti.

Grafičkon 4.5: Učešće nekvalitetnih u ukupnim kreditima preduzećima, po djelatnostima

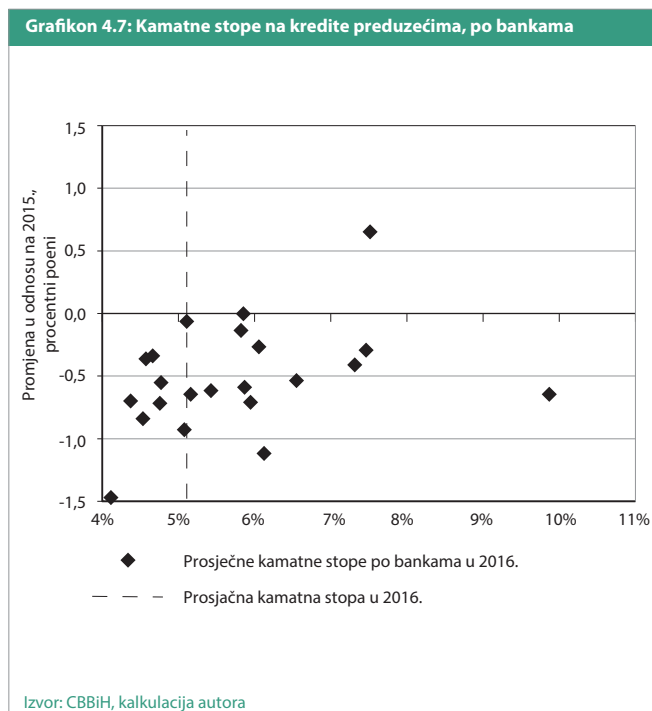
Izvor: FBA i ABRS, kalkulacija CBBiH

Da je u pogledu kreditnog rizika u korporativnom sektoru zaustavljen trend akumulacije i materijalizacije kreditnog rizika, ukazuju i podaci o *stopi defaulta* koja je u 2016. godini iznosila 2,37% što je za 2,16 procentnih poena manje u odnosu na prethodnu godinu. Kod većine banaka u sistemu zabilježena je niža *stopa defaulta* u odnosu na prethodnu godinu. Viša *stopa defaulta* zabilježena je uglavnom kod onih banaka koje su u proteklom periodu imale intenzivniju kreditnu aktivnost u odnosu na ostatak bankarskog sektora. Dvije banke koje su u periodu kreditne ekspanzije imale neadekvatnu procjenu kreditnog boniteta klijenata, te po izbijanju krize bile izložene snažnoj materijalizaciji kreditnog rizika, u značajnoj mjeri su uspjele stabilizovati svoje poslovanje i unaprijediti politike upravljanja kreditnim rizikom u sektoru preduzeća, što se tokom 2016. godine reflektovalo i kroz vrlo nisku *stopu defaulta*. Većina sistemski bitnih banaka i dalje ima *stopu defaulta* koja je niža od prosječne godišnje stope zabilježene na nivou bankarskog sektora.

Trend pada kamatnih stopa na kredite nefinansijskim preduzećima nastavljen je i u 2016. godini, te se cijena finansiranja nefinansijskih preduzeća kod domaćih kreditnih institucija postepeno približava nivou od prosječno 5% godišnje. Prema podacima CBBiH, prosječna ponderisana kamatna stopa na kredite odobrene nefinansijskim preduzećima tokom 2016. godine iznosila je 5,25% što je za 71 bazni poen niže u odnosu na prethodnu godinu. Osim jedne, sve banke u sistemu su u 2016. godini snizile kamatne stope na plasmane nefinansijskim preduzećima u odnosu na prethodnu godinu, a prosječna ponderisana kamatna stopa kretala se u rasponu od 4,12% do 9,87%. I donja i gornja granica ovog raspona niže su u odnosu na 2015. godinu za otprilike 70 baznih poena. Najveći pad kamatnih stopa registrovan je kod dvije manje banke koje su u prethodnim periodima imale značajno višu kamatnu stopu od prosjeka sistema. Takođe, u odnosu na prethodnu godinu, veći je broj banaka čije kamatne stope konvergiraju prosječnoj kamatnoj stopi u sistemu. Najznačajniji faktor koji je uticao na pad kamatnih stopa u 2016. godini je niža cijena finansiranja banaka, tj. pad troškova finansiranja banaka kako na domaćem tako i na inostranom tržištu. Takođe i smanjenje kreditnog rizika i nekvalitetnih kredita u sektoru preduzeća, te intenzivnija konkurencija između banaka u uslovima izostanka jače potražnje za kreditima, dodatno su stimulisali pad kamatnih stopa. Kretanje kamatnih stopa na plasmane nefinansijskim

preduzećima u narednom periodu zavisice od nekoliko faktora, mada tokom 2017. godine ne bi trebalo očekivati značajnije promjene u kamatnoj politici domaćih banaka. Naznake promjene monetarne politike ECB-a i postupno ukidanje dijela nekonvencionalnih mjera ekspanzivne monetarne politike rezultiraće pritiscima na rast međubankarskih tržišnih kamatnih stopa, što će se direktno reflektovati i na visinu kamatnih stopa na domaćem bankarskom tržištu. Istovremeno, percepcija makroekonomskih rizika u BiH od strane inostranih investitora i međunarodnih kreditora u značajnoj mjeri će determinisati kretanje kamatnih stopa u zemlji. Provođenje planiranih strukturnih reformi, unapređenje investicione klime i poslovnog okruženja te konsolidacija javne potrošnje smanjili bi premiju za rizik zemlje, što bi ublažilo eventualne pritiske na rast kamatnih stopa inducirane promjenama u međunarodnom okruženju. Takođe, i nastavak trenda smanjenja nekvalitetnih kredita u sektoru preduzeća, pozitivno bi djelovao na kretanje kamatnih stopa.

Uslijed nešto intenzivnijeg plasiranja kreditnih sredstava s fiksnom kamatnom stopom, izloženost sektora nefinansijskih preduzeća kamatnom riziku se smanjila u 2016. godini u odnosu na prethodnu godinu. Ipak, i dalje postoji značajna opasnost od materijalizacije kamatnog rizika, budući da je i u 2016. godini više od polovine odobrenih sredstava plasirano

uz klauzulu o promjenljivosti kamatne stope. U strukturi odobrenih kredita tokom 2016. godine registrovano je smanjenje učešća kredita s promjenjivom kamatnom stopom odnosno inicijalnim periodom fiksacije kamatne stope do jedne godine, te njihovo učešće iznosi 63%, što je u odnosu na prethodnu godinu niže za 11 procentnih poena. Uporedo s tim, povećano je učešće kredita s promjenjivom kamatnom stopom u periodu od 1 do 5 godina s 15% na 20%, kao i učešće kredita s promjenjivom kamatnom stopom u periodu preko 5 godina sa 11% na 17%. Ukoliko se posmatra kamatna struktura kredita, u posljednje tri godine primjećuje se smanjenje udjela kredita s promjenjivom kamatnom stopom do jedne godine, što umanjuje rizik od potencijalnog rasta kamatnih stopa. Ovo je posebno bitno u okolnostima kada se sve češće najavljuju izmjene monetarne politike ECB-a, koje bi mogle dovesti i do povećanja kamatnih stopa na evropskom bankarskom tržištu, a posljedično i na bankarskom tržištu BiH. U slučaju realizacije takvog scenarija, sva preduzeća koja su

se u proteklom periodu finansirala kreditima s promjenjivom kamatnom stopom bila bi izložena većim troškovima finansiranja, što bi u određenim slučajevima moglo umanjiti i njihovu sposobnost urednog servisiranja duga. Takva bi dešavanja dovela do jačanja kreditnog rizika u korporativnom, odnosno bankarskom sektoru, što bi se negativno odrazilo na finansijsku stabilnost. Blagi pad kamatnih stopa na kredite preduzećima zabilježen je i u prvom kvartalu 2017. godine. Međutim, imajući u vidu da se kamatne stope nalaze na historijski niskim nivoima, nije realno očekivati njihov značajniji pad u narednom periodu, a posebno uzimajući u obzir kretanja na međunarodnim finansijskim tržištima i monetarne politike vodećih centralnih banaka. U takvim okolnostima, nefinansijska preduzeća bi odabirom fiksne kamatne stope prilikom finansiranja dugoročnih investicija bila u prilici ograničiti mogućnost materijalizacije kamatnog rizika i vrlo vjerovatno smanjiti troškove finansiranja u dugom roku, bez obzira na inicijalno veći trošak zaduživanja.

5. Finansijski posrednici

Usljed slabljenja rizika iz međunarodnog i domaćeg okruženja, djelimično su ublaženi rizici po stabilnost finansijskog sistema BiH. Ukupna aktiva finansijskih posrednika tokom 2016. godine nastavila je bilježiti rast, pri čemu i dalje dominantan uticaj na porast aktive ima bankarski sektor, koji je ujedno najveći i najrazvijeniji sektor u finansijskom sistemu BiH.

Kao rezultat blagog smanjenja rizika, kreditna aktivnost u mikrokreditnom sektoru se počela oporavljati, ali mikrokreditne organizacije i dalje bilježe smanjenje udjela u vrijednosti ukupne aktive finansijskih posrednika. Istovremeno, kao odraz nedovoljne aktivnosti na razvoju i unapređenju lizing proizvoda, lizing kompanije nastavljaju smanjivati poslovnu aktivnost i četvrtu godinu zaredom bilježe kontrakciju bilansne sume i smanjenje udjela u vrijednosti ukupne aktive finansijskih posrednika. Takođe, aktiva investicijskih fondova zabilježila je blagi pad tokom 2016. godine i smanjenje udjela u ukupnoj vrijednosti aktive finansijskih posrednika. Nedostatak velikih domaćih institucionalnih investitora i nedostatak sklonosti stanovništva i korporativnog sektora ka investiranju u vrijednosne papire i dalje su ograničavajući faktor rastu domaćih investicijskih fondova.

Tabela 5.1: Vrijednost imovine finansijskih posrednika

	2014.		2015.		2016.	
	Vrijednost, milioni KM	Učešće, %	Vrijednost, milioni KM	Učešće, %	Vrijednost, milioni KM	Učešće, %
Banke ¹⁾	22.766	87,4	23.737	87,5	25.014	87,8
Lizing kompanije ¹⁾	514	1,97	475	1,75	423	1,48
Mikrokreditne organizacije ¹⁾	647	2,48	640	2,36	665	2,34
Investicijski fondovi ²⁾	758	2,91	824	3,03	802	2,81
Društva za osiguranje i reosiguranje ³⁾	1.355	5,20	1.465	5,40	1.582	5,56
Ukupno	26.039		27.141		28.486	

Izvor:

1 - FBA i ABRS

2 - Komisija za vrijednosne papire FBiH i Komisija za hartije od vrijednosti RS

3 - Entitetske agencije za nadzor osiguravajućih društava

Kalkulacija CBBiH

Najrazvijeniji segment nebankarskog finansijskog sektora i dalje su društva za osiguranje i reosiguranje, koja su druga po veličini aktive, i jedina od nebankarskih institucija bilježe povećanje udjela u ukupnoj aktivnosti finansijskih posrednika u 2016. godini. Najveći obim prometa na domaćem tržištu

kapitala još uvijek se ostvaruje u segmentu instrumenata duga na primarnom tržištu. Osim komercijalnih banaka, koje su većinom orijentisane ka tržištu vladinog duga, veći institucionalni investitori gotovo i da nisu prisutni na tržištu kapitala. Tabela 5.1 prikazuje vrijednost aktive finansijskih posrednika u BiH i njihovo učešće u sistemu za posljednje tri godine.

5.1. Bankarski sektor

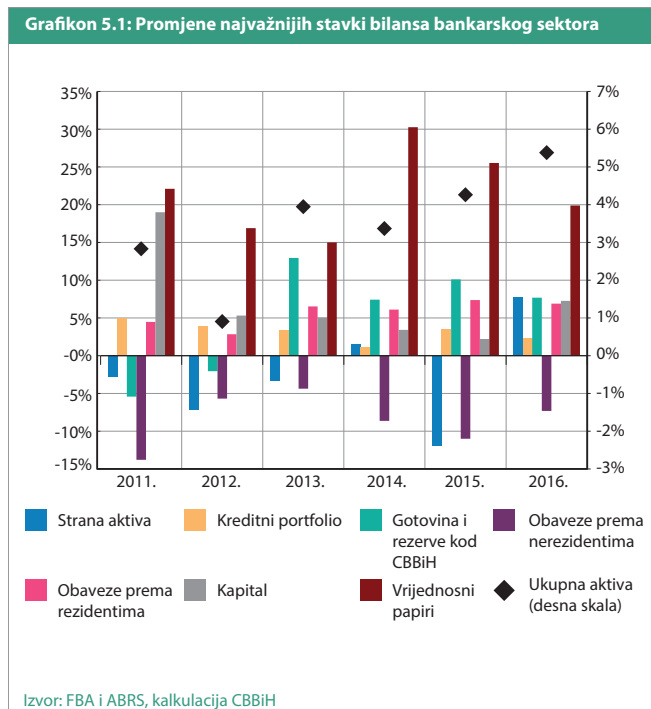
U bankarskom sektoru BiH u 2016. i u prvoj polovini 2017. godine zabilježena su pozitivna dešavanja koja su u značajnoj mjeri doprinijela jačanju stabilnosti bankarskog sektora. Prije svega, ovo se odnosi na jačanje otpornosti banaka koje je postignuto pripajanjem dvije manje banke sa značajnim problemima s kapitalizovanošću, drugim dvjema bankama; likvidacijom jedne nesolventne banke; reorganizacijom poslovanja u dvije sistemski važne banke koje su u proteklih godinama imale određene restrikcije u poslovanju uslijed visokog nivoa kreditnog rizika koji je na nivou bankarske grupacije akumuliran u periodu prije krize. Tako na kraju 2016. godine sve banke u sistemu, izuzev jedne manje banke koja je dokapitalizovana u 2017. godini, ispunjavaju propisani nivo adekvatnosti kapitala. Takođe, u toku 2016. godine dovršena je izrada nacrtu seta zakona u oblasti poslovanja bankarskog sektora, čija je glavna odlika modernizacija i usklađivanje domaćih propisa s regulativom Evropske unije, što bi trebalo doprinijeti jačanju stabilnosti bankarskog sektora. Uslijed blagih pozitivnih trendova u makroekonomskom okruženju, u sektoru nefinansijskih privatnih preduzeća zabilježen je nešto veći kreditni rast u odnosu na sektor stanovništva. Kvalitet aktive se nastavio poboljšavati, a ostvaren je i rast profitabilnosti. Likvidnost bankarskog sektora i dalje se nalazi na zadovoljavajuće visokom nivou, dok je nivo kapitalizovanosti povećan dijelom uslijed obaveze usklađivanja s regulatornim propisima, ali i kao podrška budućem rastu kreditne aktivnosti. I pored slabljenja rizika koji proizilaze iz realne ekonomije i bankarskog sektora, nivo nekvalitetnih kredita je i dalje visok, posebno u sektoru nefinansijskih preduzeća, te kreditni rizik i dalje predstavlja dominantan rizik u bankarskom sektoru BiH. Potencijalni rizik iz sektora stanovništva proizilazi iz sve veće zastupljenosti nenamjenskih i zamjenskih kredita, većih iznosa i duže ročnosti, uz nepostojanje dovoljno kvalitetnih instrumenata obezbjeđenja, a koji se jednim dijelom koriste za potrebe rješavanja stambenog pitanja.

Takođe, struktura kreditnog portfolija u pogledu perioda fiksacije kamatne stope je nepovoljna s obzirom na to da je značajan broj kreditnih ugovora zaključen uz promjenjivu kamatnu stopu. Pored ovih rizika, bitno je istaći i rizik ročne transformacije usljed supstitucije dugoročnih stranih izvora finansiranja domaćim depozitima kraće ročnosti. Rast profitabilnosti podržan značajnijim rastom prihoda po osnovu naknada kojim se nastoji kompenzovati pad kamatnih prihoda predstavlja rizik održivosti stabilnog nivoa dobiti iz osnovne djelatnosti banaka.

U bankarskom sektoru BiH na kraju 2016. godine poslovale su 23 banke, a broj banaka u sistemu je smanjen za tri banke u odnosu na prethodnu godinu, nakon što je proveden proces pripajanja dvije manje banke u većinskom domaćem vlasništvu drugim dvjema bankama i likvidirana Banka Srpske a.d. Banja Luka. U toku trećeg kvartala proveden je proces pripajanja Moje Banke d.d. Sarajevo Investiciono-komercijalnoj banci d.d. Zenica, u kojem je Investiciono-komercijalna banka preuzela sva prava i obaveze Moje banke d.d. Sarajevo. Ishodna banka od početka 2017. godine posluje pod nazivom ASA Banka d.d. Sarajevo. Početkom četvrtog kvartala 2016. godine okončan je i proces pripajanja Privredne banke Sarajevo d.d. Sarajevo BOR banci d.d. Sarajevo, a novonastala banka posluje pod nazivom Privredna banka Sarajevo d.d. Sarajevo (tabela A7 u Statističkom dodatku).

Na kraju 2016. godine bilansna suma bankarskog sektora iznosila je 25 milijardi KM i zabilježila je godišnji porast od 5,4%. Kao i u prethodnoj godini, najveći uticaj na porast bilansne sume imao je porast depozita domaćih rezidentnih sektora. Unatoč zabilježnim blagim pozitivnim trendovima u makroekonomskom okruženju, na nivou bankarskog sektora zabilježen je skroman kreditni rast. Usljed izostanka značajnije kreditne aktivnosti, banke su zabilježile povećanje likvidnih stavki aktive, odnosno gotovine, sredstva na računu rezervi kod

CBBiH i depozitnih plasmana kod inobanaka, a dio sredstava su usmjerile u investicije u vrijednosne papire. Istovremeno, nastavljen je trend smanjenja strane pasive, odnosno smanjenja obaveza prema nerezidentima (grafikon 5.1).

Depoziti domaćih rezidentnih sektora zabilježili su porast od 1,25 milijarde KM ili 7,6% u odnosu na kraj prethodne godine, pri čemu je najveći porast depozita zabilježio sektor stanovništva (811,7 miliona KM ili 8,3%). Ostalo povećanje depozita uglavnom se odnosi na depozite vladinih institucija (158,7 miliona KM ili 11,1%) i privatnih nefinansijskih preduzeća (157 miliona KM ili 6,0%). Istovremeno, nastavljen je proces razduživanja banaka prema većinskim stranim vlasnicima, što se i dalje ogleda kroz smanjenje depozita i kredita od nerezidenata u strukturi pasive komercijalnih banaka (tabela 5.2).

Tabela 5.2: Pojednostavljeni bilans komercijalnih banaka

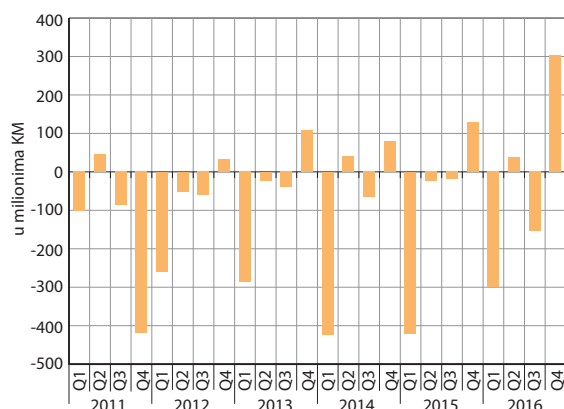
u milionima KM

Aktiva			Pasiva		
	2015.	2016.		2015.	2016.
Novčana sredstva i depoziti kod banaka	6.255	6.737	Depoziti rezidenata	16.448	17.700
od čega:			Depoziti nerezidenata	1.608	1.487
računi rezervi kod CBBiH	4.023	4.193	Obaveze po kreditima	1.530	1.384
Vrijednosni papiri	1.494	1.791	od čega:		
Kreditni, potraživanja po poslovima lizinga i dospjela potraživanja	16.458	16.830	kreditni od nerezidenata	1.017	947
Ostala aktiva	1.372	1.376	Ostala pasiva	805	852
Ispravka vrijednosti	-1.842	-1.720	Kapital	3.346	3.591
UKUPNO	23.737	25.014	UKUPNO	23.737	25.014

Izvor: FBA i ABRS, kalkulacija CBBiH

Dinamika razduživanja u 2016. godini bila je nešto slabijeg intenziteta u odnosu na prethodne godine, a u posljednjem kvartalu zabilježen je značajni priliv depozita većinskih stranih vlasnika u pojedinim bankama (grafikon 5.2). Obaveze prema nerezidentima ¹⁷ smanjene su za 199,6 miliona KM ili 7,3% u odnosu na kraj prethodne godine, čime je zavisnost banaka od prekograničnog finansiranja smanjena na dosad najniži nivo, te obaveze prema nerezidentima iznose svega 11,8% ukupnih obaveza banaka na kraju 2016. godine¹⁸. Izvori sredstava koji potiču od domaćih rezidentnih sektora su, posmatrano od početka 2010. godine kada je započeo proces razduživanja prema inostranstvu, porasli za 5,64 milijarde KM ¹⁹, dok su se obaveze prema nerezidentima u istom periodu smanjile za 2,78 milijarde KM. Iako su izvori sredstava koji potiču od domaćih rezidentnih sektora porasli dvostruko više nego što su smanjene obaveze prema nerezidentima, supstitucija izvora finansiranja sa stajališta njihove stabilnosti nije u tolikoj mjeri povoljna, imajući u vidu relativno nepovoljnu ročnu strukturu ovih depozita.

Grafikon 5.2: Tokovi strane pasive u bankarskom sektoru

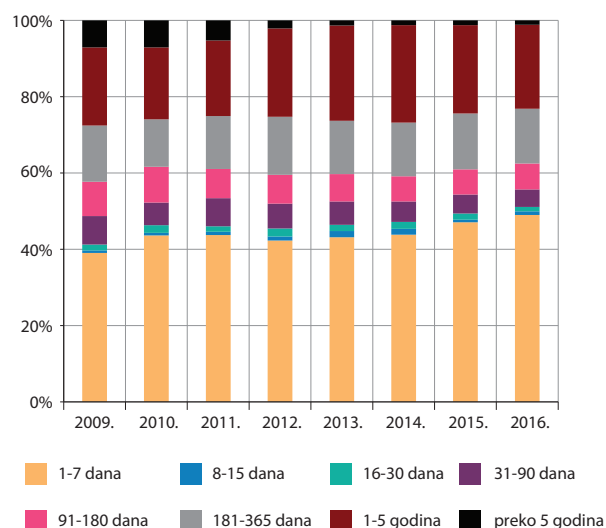

Izvor: CBBiH

Zahvaljujući prvenstveno povećanju depozita na transakcijskim računima (485,5 mil. KM ili 21,6%) i depozita po viđenju (339,5 miliona KM ili 14,8%) nastavljen je višegodišnji trend rasta ukupnih depozita stanovništva. Prema podacima CBBiH, na kraju 2016. godine u ukupnim depozitima stanovništva depoziti na transakcijskim računima i depoziti po viđenju učestvuju sa 24,2% i 24,7%,

respektivno. Istovremeno, smanjeno je učešće dugoročnih depozita u ukupnim depozitima stanovništva, s nivoa od 48,7% koliko je iznosilo na kraju prethodne godine na 45,9% na kraju 2016. godine. Snažan rast depozita na transakcijskim računima i depozita po viđenju najvjerovatnije predstavlja reakciju stanovništva na uslove koji već duži vremenski period vladaju na bankarskom tržištu, ali i na nedostatak alternative za sigurnije vidove investiranja. Trend pada kamatnih stopa na depozite stanovništva nastavljen je i u 2016. godini i prosječna ponderisana kamatna stopa na oročene depozite stanovništva na kraju decembra 2016. godine iznosila je 1,69%, što je za 46 baznih poena niže u odnosu na prethodnu godinu. Na osnovu analize ročne strukture ukupnih depozita po preostaloj ročnosti, evidentan je kontinuiran porast depozita s rokom dospeljeća 1 - 7 dana, a njihov udio u ukupnim depozitima čini 49% na kraju 2016. godine (grafikon 5.3)²⁰. S druge strane, zanemarivo je mali udio depozita s rokom dospeljeća preko pet godina u strukturi ukupnih depozita (tek 1,1%). Na osnovu podataka s kraja 2016. godine depoziti s preostalom ročnosti kraćom od godinu dana čine čak 76,9% ukupnih depozita. Kao rezultat kontinuiranog smanjenja preostale ročnosti obaveza, raste ročna neusklađenost aktive i pasive, odnosno povećava se rizik ročne transformacije kratkoročnih izvora u dugoročne plasmane.

Grafikon 5.3: Struktura ukupnih depozita po preostaloj ročnosti

Izvor: FBA i ABRS, kalkulacija CBBiH

Stavka kapital i rezerve u bilansu stanja na kraju 2016. godine iznosila je 3,6 milijardi KM i zabilježila je godišnji porast

¹⁷ Obaveze prema nerezidentima obuhvaćaju depozite i kredite od nerezidenata, te obaveze po osnovu subordinisanog duga i subordinisanih obveznica.

¹⁸ Na kraju 2015. godine obaveze prema nerezidentima činile su 13,4% ukupnih obaveza bankarskog sektora.

¹⁹ U ovaj iznos nisu uključeni krediti na strani pasive od Investicijsko-razvojne banke RS, koji na kraju 2016. godine iznose 436,3 miliona KM.

²⁰ Analiza je urađena na osnovi podataka entitetskih agencija za bankarstvo o ročnoj usklađenosti aktive i pasive. Na grafikonu su prikazani ukupni depoziti, koji uključuju i depozite od nerezidenata i to po preostaloj ročnosti.

od 7,2% (tabela 5.2). Najveći pozitivan uticaj na kapital imalo je povećanje dioničkog kapitala po osnovu dokapitalizacije koju je u 2016. godini provelo šest banaka. Izuzimajući četiri banke koje su u toku 2016. godine isplatile dividendu ²¹, sve ostale banke su zadržale dobit iz prethodne godine i povećale svoje kapitalne rezerve.

U strukturi aktive najveći udio imaju krediti, s godišnjom stopom rasta od 2,3%. Za razliku od prethodne godine u kojoj je sektor stanovništva bilježio znatno više stope kreditnog rasta od sektora nefinansijskih preduzeća, u ovoj godini zabilježeni su suprotni trendovi. Blagi oporavak ekonomske aktivnosti u realnom sektoru rezultirao je postepenim intenziviranjem kreditne aktivnosti u sektoru nefinansijskih preduzeća, naročito u drugom dijelu godine, te je ovaj sektor na kraju 2016. zabilježio višu godišnju stopu kreditnog rasta (4,1%) od sektora stanovništva (3,6%) ²². Oporavak kreditne aktivnosti nastavljen je i u prvom kvartalu 2017. godine (godišnja stopa rasta na kraju marta iznosi 5,5%). Ipak udio kreditnih plasmana sektora nefinansijskih preduzeća u ukupnoj aktivi na kraju 2016. godine još uvijek je nešto niži od udjela kreditnih plasmana sektora stanovništva (grafikon 5.4).

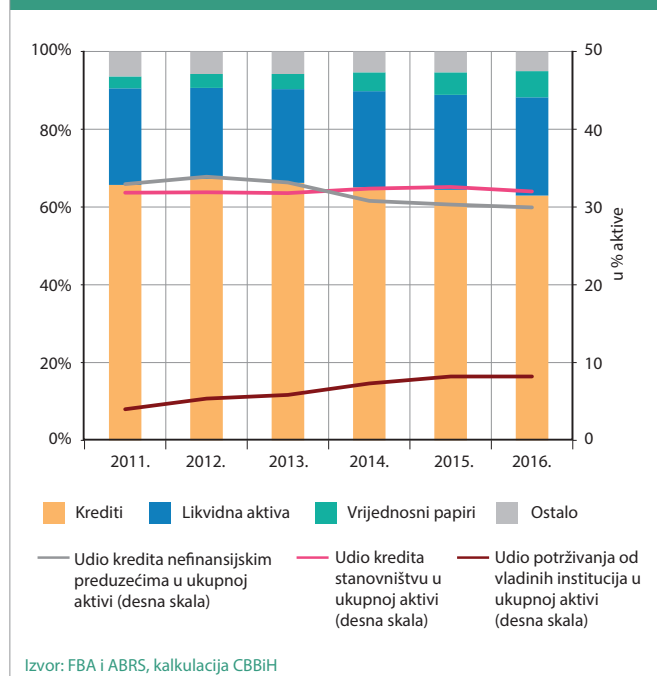
Najznačajnije smanjenje bilježe krediti za stambenu namjenu, iako u 2016. godini nije zabilježena smanjena aktivnost na tržištu nekretnina (detaljnije objašnjeno u poglavlju 2. Trendovi i potencijalni rizici u BiH). Takođe, krediti za poslovnu djelatnost bilježe negativnu stopu rasta, tako da su jedino krediti za opštu potrošnju dali pozitivan doprinos kreditnom rastu u sektoru stanovništva. S obzirom na to da su među kreditima za opštu potrošnju sve zastupljeniji nenamjenski i zamjenski krediti većih iznosa i duže ročnosti²³, uz nedovoljno kvalitetne instrumente obezbjeđenja, pojačan je kreditni rizik u sektoru stanovništva.

Stopa kreditnog rasta ovog sektora na kraju 2016. godine iznosila je 3,6%, što je za 1,4 procentna poena niže u odnosu na prethodnu godinu. Niža stopa kreditnog rasta u sektoru stanovništva rezultat je nešto slabije kreditne aktivnosti ovog sektora u 2016. godini, te efekta isključivanja Banke Srpske a.d. Banja Luka iz sistema²⁴. Intenziviranje kreditne aktivnosti zabilježeno je u prvom dijelu 2017. godine, te je stopa kreditnog rasta sektora stanovništva na kraju marta 2017. godine iznosila 4,4%.

Iako se mogla očekivati značajnija orijentacija bankarskog sektora prema sektoru vlade, kako zbog nedovoljnog oporavaka kreditne potražnje privatnog sektora tako i uslijed rastućih budžetskih potreba sektora vlade i kašnjenja realizacije aranžmana s MMF-om, ukupna zaduženost sektora vlade kod bankarskog sektora porasla je za svega 1,4% u odnosu na prethodnu godinu (vidi tabelu 2.2). Ovakav ishod rezultat je prije svega smanjenja zaduženosti sektora vlade po osnovu kredita od komercijalnih banaka (17%). Budući da je u velikoj mjeri smanjeno kreditiranje sektora vlade, povećanje izloženosti putem kupovine vrijednosnih papira (22,1%) nije dovelo do rasta udjela potraživanja ovog sektora u ukupnoj aktivi, te su kao i u prethodnoj godini ukupna potraživanja od sektora vlade iznosila 8,2% ukupne aktive (grafikon 5.4).

Porast ukupnih depozita odrazio se u velikoj mjeri na povećanje likvidnih stavki aktive banaka. Sve likvidne stavke

Grafikon 5.4: Aktiva bankarskog sektora

Sektor stanovništva u 2016. godini bilježi smanjenje kreditne aktivnosti u odnosu na prethodnu godinu.

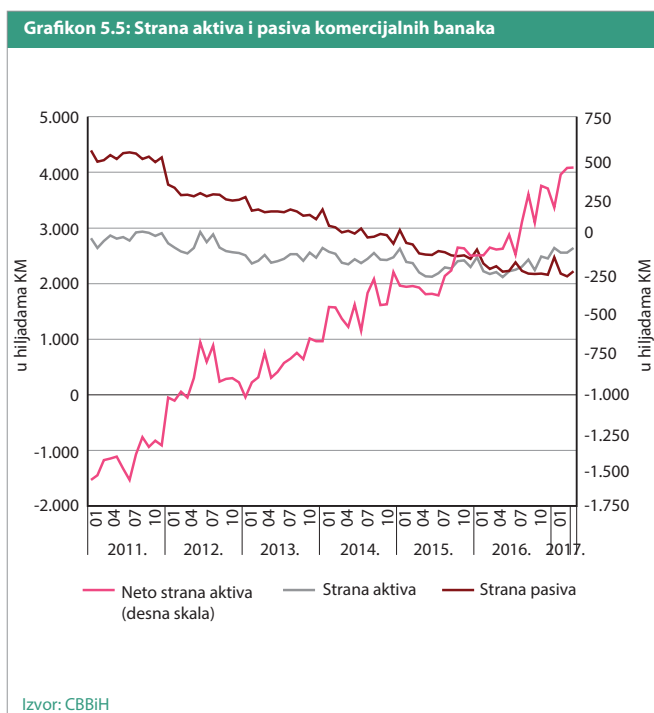
²¹ U 2016. godine četiri banke su isplatile dividendu u kupnom iznosu od 163 miliona KM.

²² Ukoliko se iz podataka za 2015. godinu isključi Banka Srpske a.d. Banja Luka, godišnja stopa kreditnog rasta sektora nefinansijskih preduzeća iznosila bi 6,4%.

²³ Većina banaka u bankarskom sektoru BiH u ponudi ima nenamjenske/zamjenske kredite maksimalnog iznosa između 50.000 KM i 70.000 KM s maksimalnom ročnošću 10 do 15 godina uz instrumente obezbjeđenja mjenice i administrativne zabrane, sa ili bez polise osiguranja.

²⁴ Ukoliko se iz podataka za 2015. godinu isključi Banka Srpske a.d. Banja Luka, godišnja stopa kreditnog rasta sektora stanovništva iznosila bi 4,2%.

aktive bilježile su rast uključujući gotovinu u trezorima, sredstva na računima rezervi kod CBBiH i depozite kod inobanaka. U okolnostima nedovoljnog oporavka kreditne aktivnosti i početka primjene nove odluke CBBiH²⁵, kojom je uz proširenje osnovice i izmjenu stope obavezne rezerve, uvedena i negativna naknada koju CBBiH obračunava bankama na višak sredstava iznad obavezne rezerve, banke su bilježile povećanje depozitnih plasmana kod inobanaka (grafikon 5.1). U julu 2016. godine, kada je počela primjena odluke CBBiH, strana aktiva komercijalnih banaka prvi put je zabilježila veću vrijednost od strane pasive, uslijed višegodišnjeg trenda razduživanja banaka prema većinskim stranim vlasnicima i povezanim društvima. Neto strana aktiva nastavila je bilježiti pozitivne vrijednosti do kraja godine i u prvom kvartalu 2017. godine pod uticajem nastavka procesa razduživanja, te rasta depozitnih plasmana kod inobanaka i vrijednosnih papira od nerezidenata (grafikon 5.5).

Bankarski sektor BiH na kraju 2016. godine bio je adekvatno kapitalizovan, a stopa adekvatnosti kapitala bankarskog sektora zabilježila porast vrijednosti u odnosu na prethodnu godinu i nalazi se na znatno višem nivou od propisanog regulatornog minimuma (tabela 5.3). Indikatori kapitalizovanosti na nivou bankarskog sektora zabilježili

su porast u najvećoj mjeri pod uticajem rasta osnovnog kapitala, dok je istovremeni rast ukupnog ponderisanog rizika djelimično neutralizovao pozitivan doprinos koji su ostvarene zarade iz prethodnog perioda i dokapitalizacija imale na rast indikatora kapitalizovanosti. Okončanjem procesa konsolidacije banaka u većinskom domaćem vlasništvu, te likvidacijom banke u većinskom državnom vlasništvu, rizici na nivou sistema su ublaženi. Ipak, u pojedinim bankama će biti potrebno daljnje jačanje kapitalne osnove. Jedna manja banka u većinskom domaćem vlasništvu, koja na kraju četvrtog kvartala nije ispunjavala regulatorne zahtjeve po pitanju adekvatnosti kapitala, dokapitalizovana je u prvoj polovini 2017. godine. Sistemski važne banke su adekvatno kapitalizovane, s tim da neke od njih i dalje imaju visok udio nekvalitetnih u ukupnim potraživanjima, što će i u narednim periodima vršiti pritisak na kapitalizovanost ovih banaka.

Tabela 5.3: Osnovne karakteristike bankarskog sektora

		2015.	2016.
Viša kapitalizovanost	Regulatorni kapital, milioni KM	2.609	2.889
	Ukupni ponderisani rizik, milioni KM	17.555	18.255
	Stopa adekvatnosti kapitala	14,9%	15,8%
Bolji kvalitet kreditnog portfolija	Ukupni krediti, milioni KM	16.458	16.830
	Nekvalitetni krediti, milioni KM	2.256	1.982
	Omjer nekvalitetnih prema ukupnim kreditima	13,7%	11,8%
Znatno viši poslovni rezultat	Neto dobit/gubitak, milioni KM	32	219
	Povrat na dionički kapital	2,0%	7,3%
Visoka likvidnost	Likvidna prema ukupnim sredstvima	26,5%	27,2%
	Likvidna sredstva prema kratkoročnim finansijskim obavezama	44,0%	44,1%

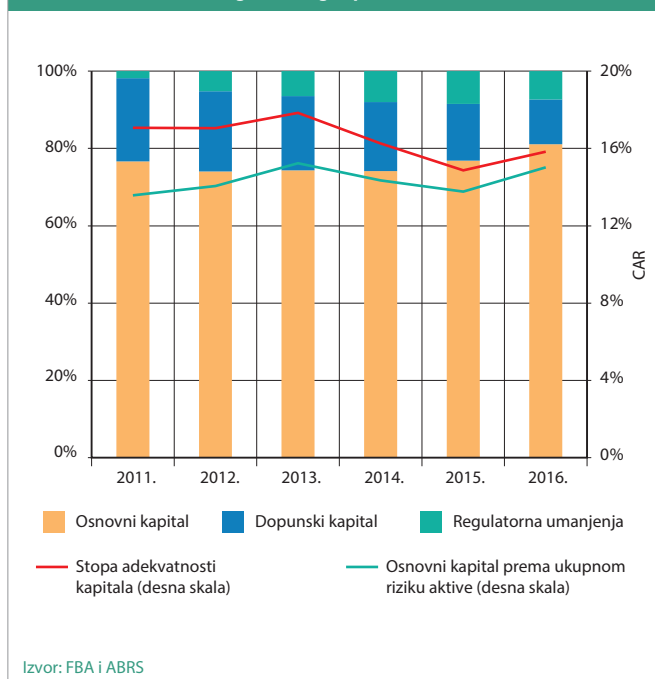
Izvor: CBBiH

Do kraja 2016. godine banke su se u potpunosti uskladile s regulatornim odredbama odluka o kapitalu banaka i kapitalnoj zaštiti banaka²⁶ u pogledu visine i uvjeta za priznavanja stavki dopunskog kapitala, kao i u pogledu zahtjeva za zaštitne slojeve kapitala koje trebaju ispuniti. Posljedično, došlo je do promjena u strukturi regulatornog kapitala, koje se ogledaju u povećanju udjela osnovnog i smanjenju dopunskog kapitala, čime je osigurano poboljšanje kvaliteta regulatornog kapitala (grafikon 5.6).

²⁵ CBBiH je sredinom aprila 2016. godine donijela odluku o proširenju osnovice za obračun obavezne rezerve, izmjeni stope obavezne rezerve kao i naknadi koju će obračunavati na iznos sredstava obavezne rezerve i na iznos sredstava iznad obavezne rezerve. Odluka je stupila na snagu 1. jula 2016. godine, a u skladu s Odlukom osnovicu za obračun obavezne rezerve čine svi depoziti i pozajmljena sredstva. Takođe, Odlukom je utvrđena i jedinstvena stopa obavezne rezerve od 10% koju će CBBiH primjenjivati na osnovicu za obračun obavezne rezerve. Odlukom je utvrđeno da CBBiH na iznos sredstava obavezne rezerve ne obračunava naknadu. Na iznos sredstava iznad obavezne rezerve, CBBiH obračunava naknadu po stopi koja je jednaka 50% stope koju primjenjuje Evropska centralna banka (ECB) na depozite komercijalnih banaka.

²⁶ Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kapitalom banaka i kapitalnoj zaštiti (Službene novine FBiH, 46/14) i Odluka o minimalnim standardima za upravljanje kapitalom banaka i kapitalnoj zaštiti (Službeni glasnik RS 57/14).

Grafikon 5.6: Struktura regulatornog kapitala

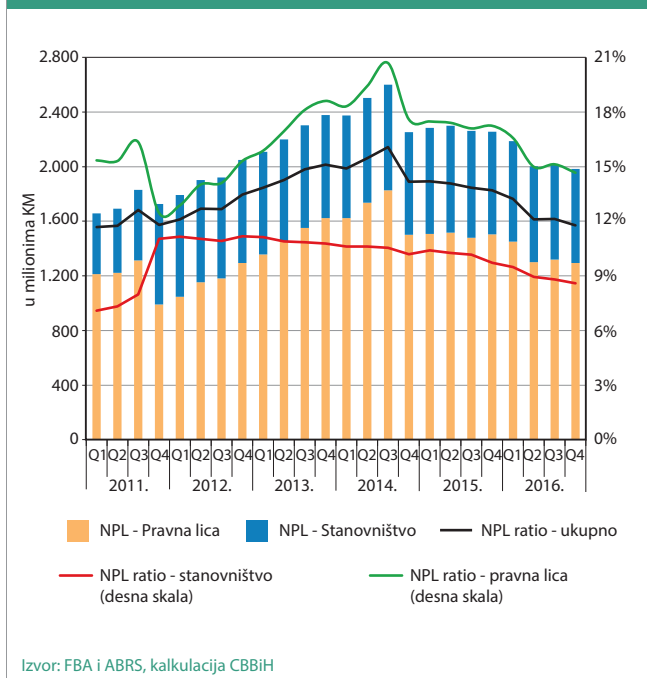

Izvor: FBA i ABRS

Kao rezultat primjene pomenutih regulatornih odredbi, iznos dopunskog kapitala koji ulazi u obračun regulatornog kapitala smanjen je za 68,9 miliona KM ili 14,9% na nivou sistema. Istovremeno, banke su zabilježile povećanje osnovnog kapitala za 327,6 miliona KM ili 13,6% u odnosu na prethodnu godinu. Usklađivanje s regulatornim propisima naročito je bilo zahtjevno za banke koje su propise u pogledu kapitalizovanosti u značajnoj mjeri ispunjavale stavkama dopunskog kapitala.

Ključni pokazatelji kvaliteta aktive nastavili su trend poboljšanja. Udio nekvalitetnih prema ukupnim kreditima na kraju 2016. godine iznosio je 11,8%, što predstavlja sniženje od gotovo dva procentna poena u odnosu na kraj prethodne godine (tabela 5.3). Poboljšanje indikatora kvaliteta aktive u najvećoj mjeri je rezultat nastavaka procesa čišćenja u bilansu banaka, odnosno trajnog otpisa aktive procijenjene kao gubitak. U 2016. godini banke su otpisale 127,2 miliona KM aktive procijenjene kao gubitak, što je u značajnoj mjeri doprinijelo padu vrijednosti pokazatelja nekvalitetnih u ukupnim kreditima. Uz trajni otpis i likvidacija Banke Srpske a.d. imala je značajan pozitivan efekat na poboljšanje indikatora kvaliteta aktive bankarskog sektora, budući da je nekvalitetna aktiva u ovoj banci na kraju prethodne godine činila čak 7,2% ukupne nekvalitetne aktive bankarskog sektora. Unatoč poboljšanju indikatora kvaliteta aktive, udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima i dalje je visok, naročito u segmentu kredita plasiranih pravnim licima (grafikon 5.7).

Grafikon 5.7: Kvalitet kreditnog portfolija

Izvor: FBA i ABRS, kalkulacija CBBiH

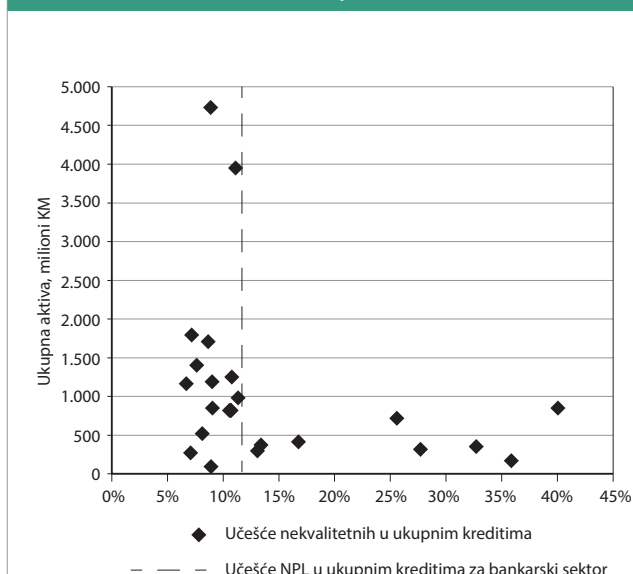
Iako je u sektoru nefinansijskih preduzeća u toku 2016. godine nastavljen trend smanjenja nekvalitetnih kredita u apsolutnom i relativnom iznosu, smanjenje nekvalitetnih kredita u najvećoj mjeri bilo je pod uticajem trajnog otpisa nenaplativih potraživanja, te efekta isključivanja Banke Srpske a.d. Banja Luka iz sistema. Premda je kod većine banaka u sistemu zabilježen niži nivo nekvalitetnih kredita, te se može ocijeniti da je kreditni rizik iz ovog sektora u blagom padu, poboljšanje maroeekonomskih pokazatelja i blagi oporavak ekonomske aktivnosti još uvijek su nedovoljni za značajniji oporavak sektora nefinansijskih preduzeća. U toku 2016. godine u pojedinim bankama koje su u prethodnom periodu imale intenzivniju kreditnu aktivnost, a moguće i neadekvatne procjene boniteta klijenata, zabilježen je porast kreditnog rizika. Nekvalitetni krediti u sektoru stanovništva nastavili su trend smanjenja pod uticajem trajnog otpisa nekvalitetnih potraživanja, dok se dio tog smanjenja može pripisati i procesu konverzije kredita u švicarskim francima. Takođe, smanjenju udjela nekvalitetnih u ukupnim kreditima doprinosi i rast kreditnih plasmana sektoru stanovništva. Dvije banke koje su u aktivi imale kredite indeksirane u CHF valuti, u 2016. godini su poduzimale aktivnosti na konverziji kredita indeksiranih u CHF, te je broj kreditnih partija u CHF valuti smanjen za 69,6% u odnosu na 2015. godinu. Zahvaljujući procesu konverzije, udio indeksiranih kredita u CHF, odobrenih stanovništvu i preduzećima u ukupnim kreditima je smanjen i na kraju 2016. godine iznosio je svega 1% ukupnih kredita bankarskog sektora. S obzirom na to da je konverzija u najvećoj mjeri izvršena u kvalitetnom dijelu portfolija, udio nekvalitetnih u

ukupnim kreditima indeksiranim u CHF se povećao, ali zbog malog učešća ovih kredita u kreditnom portfoliju bankarskog sektora, rizik na nivou sistema se može smatrati zanemarivim.

Udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima na kraju 2016. godine posebno je visok kod šest banaka u sistemu, među kojima su i dvije ranije pomenute banke iz iste bankarske grupacije (grafikon 5.8). Paralelno s procesom čišćenja bilansa i konverzije kredita u CHF, ove banke bilježe intenziviranje kreditne aktivnosti u toku 2016. godine kao rezultat nove poslovne strategije, čime je zaustavljen dugogodišnji trend smanjenja bilansne sume u ovim bankama i ublažen rizik po finansijsku stabilnost.

Na nivo kreditnog rizika u bankarskom sektoru u narednom periodu bi moglo uticati i jačanje kamatnog rizika. Struktura kreditnog portfolija ukazuje da postoji potencijalna opasnost od materijalizacije kamatnog rizika, s obzirom na to da je i značajan broj kredita ugovoren s varijabilnom kamatnom stopom (detaljnije opisano u poglavljima Domaćinstva i Preduzeća). Potencijalni porast kamatnih stopa na evropskom bankarskom tržištu, a posljedično i na bankarskom tržištu BiH, povećao bi troškove finansiranja za klijente koji imaju ugovorene kredite s varijabilnom kamatnom stopom, što bi moglo uzrokovati kašnjenje u otplati jednog dijela klijenata i pogoršanje kvaliteta kreditnog portfolija u bankarskom sektoru.

Grafikon 5.8: Udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima, Q4 2016.

Izvor: FBA i ABRS

Do kraja 2016. godine završen je drugi ciklus detaljnog pregleda kvaliteta aktive (AQR-Asset Quality Review) u pojedinim bankama, kojim je utvrđen stvarni profil rizika u tim bankama i izvršena su bilansna usklađivanja u skladu s nalogima agencija za bankarstvo. Očekivani oporavak ekonomske aktivnosti u narednim periodima bi trebao doprinijeti smanjenju udjela nekvalitetnih u ukupnim kreditima, koji je i dalje posebno izražen u sektoru nefinansijskih privatnih preduzeća. Domaće institucije nastavile su poduzimati aktivnosti na uspostavi zakonskog okvira koji bi trebao doprinijeti efikasnijem rješavanju nekvalitetnih kredita kao ključnog problema bankarskog sektora u BiH. U okviru novih zakona o bankama, koji su usvojeni krajem 2016. i u prvoj polovini 2017. godine²⁷ regulisano je pitanje kupoprodaje plasmana banaka (detaljnije u Tekstnom okviru). Da bi sveobuhvatni okvir za rješavanje nekvalitetnih kredita bio potpun, potrebna su dodatna unapređenja koja se odnose na izmjene poreznog zakona kako bi se uspostavio poseban porezni tretman za otkup nekvalitetnih potraživanja, te uspostavljanje okvira za rješavanje duga fizičkih lica u slučajevima kada dužnik više ne može da izmiruje obaveze prema bankama.

Bankarski sektor BiH na kraju 2016. godine je ostvario neto dobit u iznosu od 218,6 miliona KM²⁸ (tabela 5.3). Profitabilnost bankarskog sektora u 2016. godini oporavila se pod uticajem osjetnijeg smanjenja troškova ispravke vrijednosti i porasta operativnih prihoda, uz blagi porast neto kamatnih prihoda. Devetnaest komercijalnih banaka je ostvarilo dobit od 283,3 miliona KM i četiri banke su iskazale negativan finansijski rezultat od 64,7 miliona KM, dok je u 2015. godini takođe devetnaest banaka realizovalo dobit od 279,1 milion KM, i sedam banaka gubitak od 247,5 miliona KM. Prema tome, uz ostvareni nivo dobiti koji je bio na približno istom nivou kao i prethodne godine, u 2016. godini neto dobit bankarskog sektora je znatno viša u odnosu na prethodnu godinu. Dobit bankarskog sektora i dalje je skoncentrisana u nekoliko sistemski važnih banaka, pri čemu dobit dvije najveće banke čini 47,3% ukupne ostvarene dobiti bankarskog sektora.

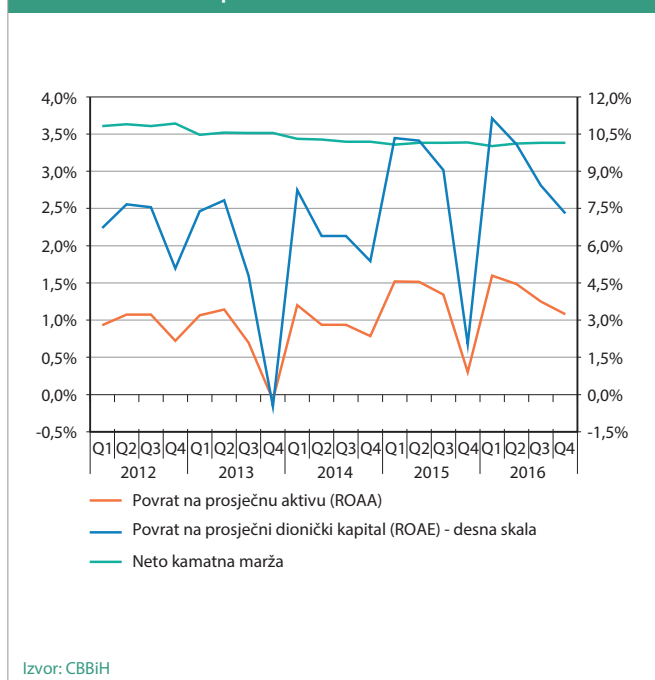
Kretanje indikatora ROAA i ROAE u proteklih pet godina ukazuje na volatilnost povrata na aktivu i kapital u bankarskom sektoru, prouzrokovanu visokim gubicima u poslovanju pojedinih banaka, a naročito na kraju 2013. i

²⁷ Zakon o bankama u RS (Službeni glasnik RS, 3/17) i Zakona o bankama u FBiH (Službene novine FBiH, 27/17).

²⁸ Konačni nerevidirani podaci.

2015. godine (grafikon G9). Međutim, ukoliko se analiziraju samo banke koje su u posmatranom periodu imale pozitivan finansijski rezultat, može se uočiti da su pokazatelji ROAA i ROAE stabilni, te da bilježe trend rasta od 2012. godine, pri čemu ove banke u posljednje dvije godine ostvaruju znatno veći povrat na aktivu i kapital u odnosu na ranije periode.

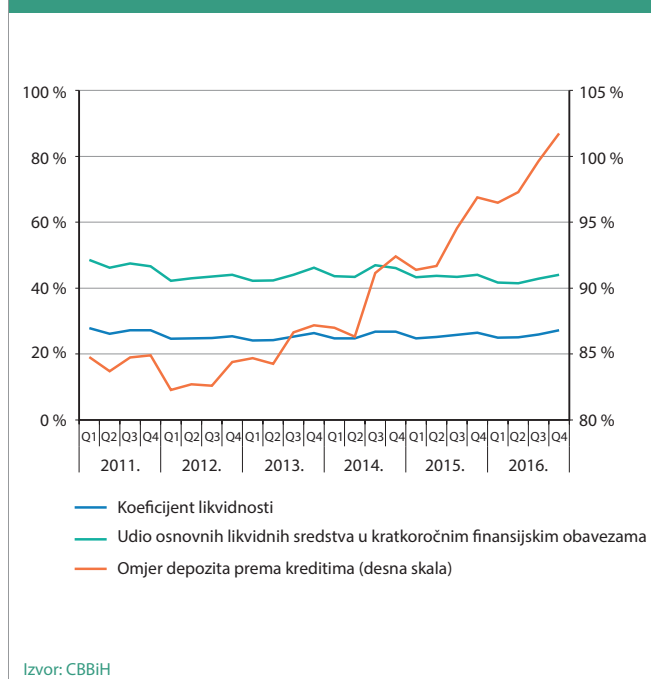
Grafikon 5.9: Indikatori profitabilnosti

Na kraju 2016. godine ostvaren je veći povrat na prosječnu aktivu i prosječni kapital u odnosu na prethodnu godinu, što je uz već spomenute niže troškove ispravke vrijednosti rezultat stabilnih kamatnih marži i trenda rasta operativnih prihoda koje su banke zabilježile u 2016. godini. U uslovima niskih kamatnih stopa i relativno slabog oporavka kreditne aktivnosti, na nivou bankarskog sektora nastavljen je trend pada kamatnih prihoda. Snižavanjem pasivnih kamatnih stopa banke i dalje amortizuju pad kamatnih prihoda, te su na kraju četvrtog kvartala zabilježile nešto veći neto kamatni prihod nego u istom periodu prethodne godine. U strukturi prihoda smanjeno je učešće kamatnih prihoda s nivoa od 69,7% s kraja prethodne godine na nivo od 66,9% na kraju 2016. godine, što je rezultat značajnijeg rasta operativnih prihoda koji su banke ostvarile po osnovu naknada i provizija, te pada kamatnih prihoda. Rast profitabilnosti podržan značajnijim rastom prihoda po osnovu naknada kojim se nastoji kompenzovati pad kamatnih prihoda i slaba kreditna aktivnost, predstavlja rizik održivosti stabilnog nivoa dobiti iz osnovne djelatnosti banaka.

Likvidnost bankarskog sektora u BiH se u toku 2016. godine zadržala na zadovoljavajuće visokom nivou, što je prije svega uzrokovano kontinuiranim trendom povećanja depozita s jedne strane, te niskim rastom kreditnih plasmana odnosno slabim oporavkom kreditne aktivnosti (grafikon 5.10). Na kraju 2016. godine likvidna sredstva su činila 27,2% aktive bankarskog sektora, dok je 44,1% kratkoročne pasive bilo pokriveno likvidnim sredstvima (tabela 5.3). Iako je na nivou sistema zabilježena zadovoljavajuća likvidnost, pojedine banke bilježe porast dospjelih potraživanja uzrokovan kašnjenjem dužnika u otplati dospjelih kreditnih obaveza, što rezultira smanjenjem priliva likvidnih sredstava i konverzijom kreditnog rizika u rizik likvidnosti u ovim bankama. Vrijednost pokazatelja depoziti prema kreditima na kraju 2016. godine iznosila je 101,7% i bilježi značajan porast u posljednje dvije godine, što je rezultat znatno većeg rasta depozita uz relativno blagi rast kreditnih plasmana.

Grafikon 5.10: Indikatori likvidnosti

Testovi na stres

CBBiH na kvartalnoj osnovi provodi top-down testove na stres za bankarski sektor u zemlji, koji su jedan od glavnih alata za ocjenu njegove otpornosti na potencijalne šokove iz makroekonomskog okruženja i bankarskog sektora. Testiranjem na stres se procjenjuje sposobnost kako cjelokupnog bankarskog sektora tako i pojedinačnih banaka da podnesu potencijalne gubitke koji bi nastali u slučaju materijalizacije pretpostavljenih šokova.

Testiranje se vrši kroz dva scenarija, osnovni i ekstremni scenario. U osnovnom scenariju postavljaju se pretpostavke bazirane na makroekonomskim projekcijama i projekcijama kretanja u bankarskom sektoru, čime se nastoji dobiti vjerovatna pozicija bankarskog sektora za kraj naredne dvije kalendarske godine. Ekstremni scenario pretpostavlja događaje male vjerovatnoće, koji će ukoliko se realizuju imati značajne negativne efekte po bankarski sektor. U nastavku teksta daje se kratki opis šokova, osnovnih makroekonomskih pretpostavki i nalaza testova na stres provedenih na osnovu podataka s kraja 2016. godine.

Test na stres se bazira na dva pretpostavljena šoka: usporavanju ekonomske aktivnosti u zemlji i rastu kamatnih stopa. S obzirom na to da kreditni rizik predstavlja najznačajniji rizik u bankarskom sektoru BiH, u fokusu testova na stres je testiranje otpornosti bankarskog sektora na pogoršanje kvaliteta kreditnog portfolija, tako da se oba šoka odražavaju kroz porast nekvalitetnih kredita, što u konačnici ima negativne efekte na profitabilnost i kapitalizovanost bankarskog sektora.

Očekivana ekonomska kretanja zasnovana su na projekcijama MMF-a i procjenama CBBiH i koriste se kao pretpostavke u osnovnom scenariju testa na stres. U osnovnom scenariju za 2017. godinu pretpostavlja se oporavak ekonomske aktivnosti u zemlji, koji bi se trebao nastaviti i u 2018. godini. U ekstremnom scenariju predviđa se značajno slabljenje domaće potražnje koje se javlja kao posljedica smanjenja raspoloživog dohotka stanovništva, kao i smanjene vanjske potražnje za domaćim proizvodima. Tako se u oba perioda ekstremnog scenarija pretpostavlja značajnije usporavanje ekonomske aktivnosti u odnosu na projekcije iz osnovnog scenarija. Tabela 5.4 daje pregled osnovnih pretpostavki koje su se koristile prilikom testiranja na stres za kraj 2016. godine.

Tabela 5.4: Osnovne pretpostavke u testovima na stres

	Osnovni scenario		Ekstremni scenario	
	2017.	2018.	2017.	2018.
Rast realnog BDP-a ¹⁾	3,0	3,5	-4,0	-1,5
Rast aktive	5,5	6,0	-3,5	-3,2
Nominalni rast kredita	5,9	5,6	-4,0	-3,5
Rast vrijednosnih papira	15,0	10,0	-5,0	0,0
Inflacija ¹⁾	1,4	1,7	-1,1	-0,8

Izvor: MMF i pretpostavke CBBiH

1) Projekcije MMF-a preuzete iz publikacije IMF World Economic Outlook, April 2017

Osnovni nalazi testova na stres se izražavaju u pogledu kapitalizovanosti bankarskog sektora u naredne dvije godine. Nalazi testova na stres urađenih na osnovu podataka sa kraja 2016. godine ukazuju na stabilnost bankarskog sektora i njegovu otpornost na pretpostavljene šokove. Rezultati testova na stres su pokazali da bi se stopa adekvatnosti kapitala bankarskog sektora BiH u slučaju materijalizacije pretpostavljenih šokova zadržala iznad regulatornog minimuma (tabela 5.5). Međutim, i pored zadovoljavajuće kapitalizovanosti na nivou bankarskog sektora, testovi na stres su pokazali da postoji značajan broj banaka koje bi, u slučaju da se pretpostavljeni šokovi realizuju, imale potrebe za dodatnim kapitalom. Iako se radi o rizicima idiosinkretičkog karaktera, nedovoljna kapitalizovanost većeg broja banaka ili banaka od sistemske važnosti mogla bi postati prijetnja stabilnosti cjelokupnog bankarskog sektora.

Tabela 5.5: Rezultati testova na stres

	Osnovni scenario		Ekstremni scenario	
	2017.	2018.	2017.	2018.
Stopa adekvatnosti kapitala, %	16,0	16,5	14,9	14,3
Broj banaka koje trebaju dokapitalizaciju	3	4	8	9

Izvor: CBBiH

Iako je u osnovnom scenariju bankarski sektor iskazao otpornost na aktuelne rizike i postojeći nizak nivo ekonomske aktivnosti, nekoliko banaka, prvenstveno one banke koje se već duži vremenski period suočavaju s problemima u poslovanju, su iskazale potrebe za dodatnim kapitalom. U osnovnom scenariju na kraju 2017. godine dokapitalizacijske potrebe iskazuju tri banke, od kojih je jedna i prema podacima s kraja 2016. imala stopu adekvatnosti kapitala nižu od propisane. Prema rezultatima u osnovnom scenariju testa na stres za 2018. godinu, dokapitalizacijske potrebe su imale četiri banke, od čega tri banke koje su i u prvom periodu imale potrebe za dodatnim kapitalom, te još jedna manja banka koja je u 2016. godini ostvarila negativan finansijski rezultat.

U slučaju da se ostvare pretpostavljeni šokovi iz ekstremnog scenarija, potrebe za dodatnim kapitalom u 2017. godini imalo bi osam, a u 2018. godini devet banaka. Uz nekoliko već pomenutih banaka koje su i u osnovnom scenariju iskazale potrebe za dodatnim kapitalom, u ekstremnom scenariju dokapitalizacijske potrebe se javljaju i kod nekoliko banaka koje prema trenutnim pokazateljima poslovanja nemaju značajnijih problema, ali bi u slučaju pretpostavljenog rasta nekvalitetnih kredita i troškova finansiranja, uz pad

kreditne aktivnosti ostvarile gubitke koje ne bi bile sposobne apsorbirati uz postojeći nivo kapitala.

Rezultati testova na stres u ekstremnom scenariju su pokazali da je kapitalizovanost banaka prvenstveno osjetljiva na kvalitet kreditnog portfolija, koji uslijed pretpostavljenih šokova bilježi značajno pogoršanje. Tako bi uslijed materijalizacije šokova udio nekvalitetnih kredita na kraju 2017. godine porastao za 6,6 procentnih poena, dok bi do kraja 2018. godine bio dodatno uvećan za 5,1 procentnih poena. Značajni porast troškova rezervisanja, uslijed pogoršanja kvaliteta kreditnog portfolija, kao i troškova finansiranja banaka u ekstremnom scenariju rezultirao bi negativnim finansijskim rezultatom kod velikog broja banaka u sistemu, što bi uticalo na pogoršanje njihove kapitalizovanosti. Bitno je napomenuti da se u testovima na stres ne pretpostavlja da su banke koje su iskazale dokapitalizacijske potrebe u prvom periodu nadomjestile nedostajući kapital, već dolazi do akumulisanja dokapitalizacijskih potreba u oba perioda testa na stres. Iz ovog razloga su rezultati u drugom periodu oba scenarija lošiji u odnosu na prvi period. Takođe, testovi na stres ne sadrže pretpostavku otpisa nekvalitetnih kredita, odnosno prodaje ovog dijela aktive drugom pravnom licu, pri čemu dolazi do akumulisanja nekvalitetnih kredita u periodima za koje se vrši testiranje na stres.

Na grafikonu 5.11 prezentiran je nivo dokapitalizacijskih potreba i udio nekvalitetnih u ukupnim kreditima prema stvarnom stanju na kraju 2016. godine i prema rezultatima testa na stres u oba scenarija za dvije naredne godine.

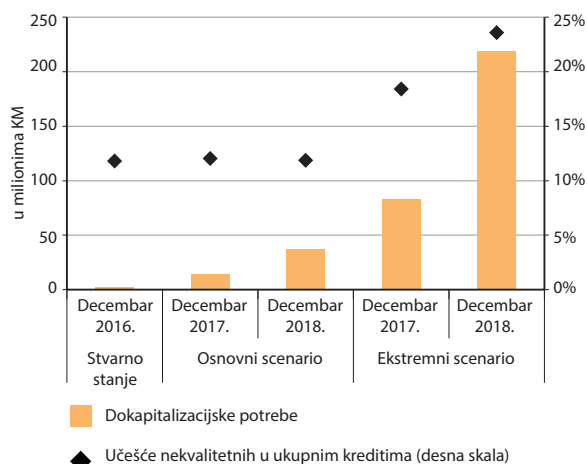
5.2 Nebankarski finansijski sektor

Uslijed blagog oporavka ekonomske aktivnosti u BiH, nastavljen je postepeni, ali još uvijek veoma blagi oporavak poslovanja jednog dijela nebankarskog finansijskog sektora u toku 2016. godine. Poboljšanje pokazatelja kvaliteta aktive koje je zabilježeno u mikrokreditnom sektoru, kao i pozitivan finansijski rezultat koji su zabilježile MKO i osiguravajuća društva ukazuje na nastavak stabilizacije poslovanja ovog dijela finansijskog sektora. S druge strane, investicijski fondovi i lizing kompanije bilježe negativan poslovni rezultat. Aktiva nebankarskog finansijskog sektora povećala se za 69,1 milion KM u odnosu na 2015. godinu, pri čemu su društava za osiguranje i reosiguranje i mikrokreditne organizacije zabilježili porast bilansne sume, dok su investicijski fondovi i lizing kompanije zabilježili kontrakciju bilansne sume (tabela 5.1). Iako je aktiva nebankarskog finansijskog sektora zabilježila porast, i dalje je kao rezultat snažnijeg rasta bilansne sume bankarskog sektora, te kontrakcije bilansne sume lizing kompanija i investicijskih fondova nastavljen trend smanjenja učešća nebankarskih finansijskih posrednika u ukupnoj aktivi finansijskog sektora.

Na kraju 2016. godine u BiH je poslovala 21 MKO, od čega 14 mikrokreditnih fondacija i 7 mikrokreditnih društava. U toku 2016. godine osnovane su tri nove MKO, i to jedna mikrokreditna fondacija i dva mikrokreditna društva. Ukupna aktiva mikrokreditnog sektora na kraju 2016. godine iznosila je 640 miliona KM i veća je za 25,2 miliona KM ili 3,9% u odnosu na 2015. godinu. U strukturi aktive najveći udio imaju krediti (560,8 miliona KM ili 84,3%), s godišnjom stopom rasta od 8,3%. Oporavak kreditne aktivnosti zabilježen je u većini mikrokreditnih organizacija, ali pojedine manje MKO još uvijek se sučavaju s nedostatkom izvora finansiranja, zbog čega bilježe kontrakciju bilansne sume i nisu u mogućnosti da ostvare pozitivan poslovni rezultat. Od ukupnog iznosa mikrokredita, 97,8% je plasirano fizičkim licima, od čega je najveći dio (36,1%) plasiran za finansiranje sektora poljoprivrede. Na plasmane za uslužne djelatnosti otpada 15,5% mikrokredita fizičkim licima, nakon čega slijede krediti za stambene potrebe (14,3%).

Na nivou MKO sektora zabilježeno je poboljšanje pokazatelja kvaliteta aktive pod uticajem iščišćavanja kreditnog portfolija, a ukupan rezultat sektora vezano za rizičnost portfolija nalazi se u okviru propisanog standarda (ispod 5%). Od ukupnog kreditnog portfolija, 2,4% kredita

Grafikon 5.11: Ukupne dokapitalizacijske potrebe i udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima

ili 13,3 miliona KM imalo je kašnjenje u otplati, što predstavlja smanjenje rizičnog portfolija za 408 hiljada KM ili 3% u odnosu na prethodnu godinu. Takođe, zabilježeno je smanjenje rezervisanja za kreditne gubitke sa 5,1 milion KM na kraju 2015. godine na 4,8 miliona KM na kraju 2016. Pобољшanje pokazatelja kvalitete aktivnog portfolija iskazano je i smanjenjem stope rezervi za kreditne gubitke. Stopa rezervi za kreditne gubitke na nivou sektora iznosila je 0,85% i zabilježila je smanjenje od 13 baznih poena u odnosu na prethodnu godinu. Vanbilansna evidencija, koju u najvećem dijelu čine otpisana potraživanja, niža je za 3,4% u odnosu na prethodnu godinu, i trenutno čini 27,5% kreditnog portfolija.

U strukturi pasive, obaveze po uzetim kreditima koje predstavljaju osnovni izvor sredstava MKO, zabilježile su blago smanjenje u odnosu na prethodnu godinu (1%). Iako obaveze po uzetim dugoročnim kreditima, koje čine 75,5% ukupnih obaveza po uzetim kreditima, nisu zabilježile značajnije smanjenje u odnosu na prethodnu godinu (1,27%), domaće komercijalne banke i međunarodni kreditori još uvijek pokazuju visok stepen uzdržanosti i opreza prilikom kreditiranja ovog sektora. Ukupni kapital sektora na kraju 2016. godine iznosi 293,1 milion KM i bilježi povećanje od 9% u odnosu na prethodnu godinu. Na povećanje ukupnog kapitala najznačajniji uticaj imalo je povećanja dobiti u odnosu na prethodnu godinu, čime je stavka višak prihoda nad rashodima u okviru kapitala zabilježila porast od 18,8%.

Mikrokreditni sektor je na kraju 2016. godine ostvario pozitivan finansijski rezultat u visini od 25,8 miliona KM. Četiri mikrokreditne fondacije iskazale su manjak prihoda nad rashodima u iznosu od 111 hiljada KM i jedno mikrokreditno društvo je iskazalo gubitak u poslovanju, dok su ostale MKO zabilježile pozitivan finansijski rezultat. Ukupni prihodi na kraju 2016. godine iznosili su 113,6 miliona KM i zabilježili su povećanje od 9,1% u odnosu na prethodnu godinu. U strukturi ukupnih prihoda, najveće učešće imaju prihodi od kamata, koji na kraju 2016. godine čine 92,2% ukupnih prihoda. Prihodi od kamata bilježe povećanje od 10,5%, dok su istovremeno operativni prihodi zabilježili smanjenje od 5,5% u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje prihoda od kamata rezultat je povećanja kreditne aktivnosti MKO, te povećanja efektivnih kamatnih stopa na kratkoročne i dugoročne mikrokredite u toku 2016. godine. Prosječna ponderisana efektivna kamatna stopa na ukupne kredite u četvrtom kvartalu 2016. godine u FBiH je iznosila 25,64%, a u RS 22,96%.

Ukupni rashodi MKO sektora iznosili su 98,5 miliona KM i zabilježili su povećanje od 5,3% u odnosu na prethodnu godinu. Operativni troškovi sektora, koje u najvećem dijelu čine troškovi plata i doprinosa, veći su za 5,3% u odnosu na 2015. godinu, što je djelimično rezultat povećanja broja zaposlenih u mikrokreditnom sektoru. Troškovi rezervisanja za kreditne i druge gubitke iznosili su 4,5 miliona KM i zabilježili su smanjenje od 1,4% u odnosu na prethodnu godinu. Porast profitabilnosti mikrokreditnog sektora u 2016. godini u najvećoj mjeri rezultat je rasta prihoda ostvarenih po osnovu kamata i sličnih prihoda. Iako svi pokazatelji poslovanja mikrokreditnog sektora ukazuju na daljnji rast i stabilizaciju poslovanja, investitori i dalje ovaj sektor smatraju rizičnim, te se vraćanje povjerenja investitora može očekivati tek nakon neophodne konsolidacije sektora u kome bi poslovao manji broj jačih i zdravijih MKO.

Na kraju 2016. godine dozvolu za rad imalo je osam lizing društava. Djelatnost lizinga i u toku 2016. godine nastavila je bilježiti trend smanjenja poslovnih aktivnosti, koji se ogleda u značajnom smanjenju novozaključenih ugovora u odnosu na prethodnu godinu (28,3%). Ukupna aktiva lizing sektora iznosila je 422,7 miliona KM i zabilježila je smanjenje od 11% u odnosu na prethodnu godinu (tabela 5.1). Samo u slučaju dva lizing društva zabilježen je rast, dok ostala lizing društva i dalje bilježe pad bilansne sume. U strukturi ukupne aktive najznačajnija stavka bilansa stanja društava za lizing su finansijski plasmani. Na finansijski lizing odnosi se 90% vrijednosti novoodobrenih ugovora o lizingu, a na poslove operativnog lizinga preostalih 10%. Ukupna potraživanja po osnovu finansijskog lizinga, koja čine 72,7% ukupne aktive u 2016. godini smanjena su za 11,5% u odnosu na prethodnu godinu i iznose 307,3 miliona KM. Smanjenje poslovne aktivnosti i pad bilansne sume sektora može se pripisati činjenici da četiri lizing društva u 2016. godini nisu bila tržišno aktivna u procesu zaključivanja novih ugovora. Jedno lizing društvo je početkom marta 2017. godine podnijelo zahtjev za oduzimanje dozvole za obavljanje djelatnosti lizinga.

Sektor lizinga je na kraju 2016. godine ostvario negativan finansijski rezultat u iznosu od dva miliona KM, što je prvenstveno bilo uzrokovano iskazanim gubitkom u društvima koja nisu bila tržišno aktivna. Četiri lizing društva koja nisu bila tržišno aktivna iskazala su gubitak u iznosu od 5,3 miliona KM. Pozitivan finansijski rezultat ostvarila su četiri lizing društva u iznosu od 3,3 miliona KM. Prema pokazateljima poslovanja, može se zaključiti da poslovanje lizing društava u

2016. godini ukazuje na pad poslovnih aktivnosti, s tim da su povoljni finansijski pokazatelji zabilježeni u lizing društvima koja nisu obustavila poslovne aktivnosti.

Na tržištu osiguranja u BiH u 2016. godini poslovalo je 27 društava za osiguranje i jedno društvo za reosiguranje. Bilansna suma osiguravajućih društava je veća za 8% u odnosu na prethodnu godinu, te se njeno učešće u ukupnoj aktivnosti finansijskih posrednika povećalo na 5,56% (tabela 5.1). Sektor osiguranja nastavio je bilježiti rast premije u 2016. godini, ali se premija još uvijek nalazi na relativno niskom nivou (2,17% BDP-a), što ukazuje da i u toku 2016. godine nije došlo do značajnijih promjena u pogledu razvoja kao i same strukture tržišta osiguranja. Ukupna premija društava za osiguranje u BiH na kraju 2016. godine iznosila je 633,94 miliona KM i u odnosu na isti period prošle godine bilježi povećanje od 6,4%. Od 27 društava za osiguranje registrovanih u BiH, njih 23 je ostvarilo rast ukupnog premijskog prihoda, dok su četiri društava zabilježila pad ukupnog premijskog prihoda u odnosu na isti period prethodne godine. Od ukupne obračunate premije, na neživotna osiguranja se odnosi 79,6%, odnosno 504,7 miliona KM, a najznačajniji udio u ukupnoj premiji osiguranja i dalje ima osiguranje od automobilske odgovornosti. Obračunata premija na životna osiguranja je iznosila 129,3 miliona KM, čime se u 2016. godini udio u ukupnoj premiji ponovo samanjio s prošlogodišnjeg nivoa od 20,7% na nivo od 20,4%. Iako se i u 2016. bilježi blagi rast premije životnog osiguranja (4,6%), i dalje je slaba zastupljenost dobrovoljnih vrsta osiguranja, što predstavlja jedan od pokazatelja slabe razvijenosti tržišta osiguranja u BiH i jedan od osnovnih rizika u ovom sektoru. Ukupne bruto isplaćene štete iznose 245,7 miliona KM i čine 38,8% ukupne obračunate premije.

Prema podacima CBBiH, osiguravajuća društva su na kraju 2016. godine držala na računima komercijalnih banaka, u različitim formama depozita, 36% ukupne aktive, što upućuje na zaključak da je likvidnost aktive osiguravajućih društava i dalje relativno visoka. Ovo je prvenstveno posljedica ograničenih mogućnosti investiranja na domaćim tržištima kapitala ali i zakonskih odredbi.

Rast bilansne sume i premijskih prihoda ukazuje na nastavak pozitivnih trendova u sektoru osiguranja. Međutim, daljnji razvoj tržišta osiguranja u BiH u velikoj mjeri je limitiran opštim ekonomskim uslovima poput niskog

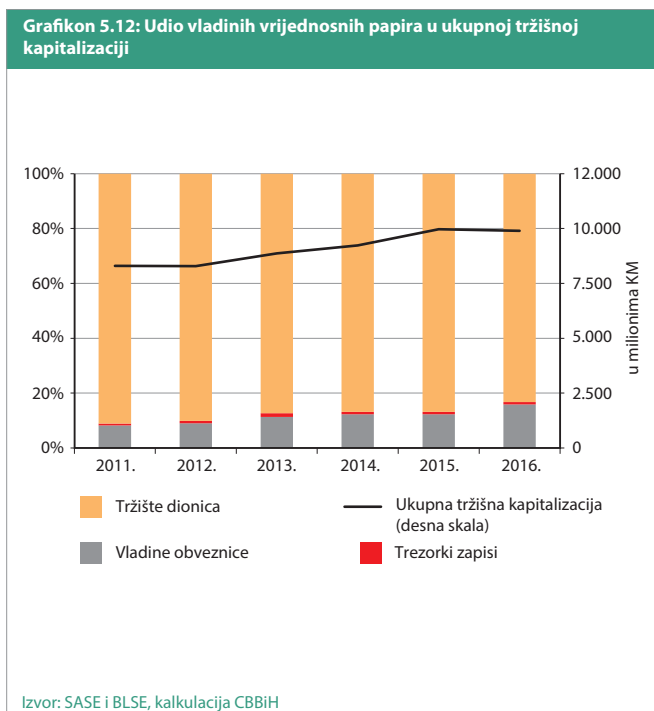
nivoa plata i kontinuirano visoke stope nezaposlenosti, te nepostojanjem dovoljnog nivoa znanja stanovništva o ulozi i značaju osiguranja. Sve nevedeno rezultira još uvijek slabom zastupljenosti dobrovoljnih vrsta osiguranja, što u konačnici predstavlja ograničavajući faktor jačanju investicijskog potencijala sektora osiguranja.

U 2016. godini dozvolu za rad imala su 33 investicijska fonda, od čega 18 u FBiH i 15 u RS. Od ukupno 33 investicijska fonda, 25 su zatvoreni investicijski fondovi, dok su osam fondova otvoreni investicijski fondovi. Neto vrijednost imovine investicijskih fondova u 2016. godine zabilježila je pad od 2,7% u odnosu na kraj prethodne godine i iznosila je 801 milion KM. Većina fondova je zabilježila smanjenje neto vrijednosti imovine kao rezultat smanjenje tržišne vrijednosti vrijednosnih papira iz portfolija fondova. Industrija fondova u BiH, posmatrano u cjelini, poslovala je negativno, a realizovani gubitak u 2016. godini iznosio je 48,5 miliona KM²⁹.

Ukupan promet na bh. berzama u 2016. godini bilježi smanjenje, a vrijednost prometa iznosi 1,38 milijardi KM. Od ukupnog prometa, na SASE se odnosi 54,7%, a na BLSE 45,3%. Vrijednost ukupno ostvarenog prometa na bh. berzama u 2016. manja je za 22,5%, dok su godišnje stope rasta prometa na SASE i BLSE iznosile -38,1% i 11,5% respektivno. Zabilježeno smanjenje prometa na SASE u toku 2016. godine u iznosu od 464,4 miliona KM u najvećoj mjeri rezultat je smanjenja redovnog prometa na slobodnom tržištu, te pada prometa na primarnom tržištu. Na slobodnom tržištu zabilježen je pad prometa u iznosu od 234,4 miliona KM, a na primarnom tržištu u iznosu od 155 miliona KM. Vrijednost ukupnih emisija instrumenata duga koje je vlada FBiH emitovala na domaćem tržištu kapitala u 2016. godini iznosila je 460,3 miliona KM i manja je za 147,6 miliona KM, zbog čega je i zabilježen pad prometa na primarnom tržištu na sarajevskoj berzi. S druge strane, povećanje prometa na BLSE u najvećoj mjeri je rezultat povećanja javne ponude na primarnom tržištu, s obzirom na to da je vlada RS emitovala instrumente duga u ukupnom iznosu od 468,2 miliona KM, što je za 59,1 milion KM više u odnosu na prethodnu godinu. Kao i prethodnih nekoliko godina, najveći obim prometa na domaćem tržištu kapitala ostvaren je u segmentu instrumenata duga koje su tokom 2016. godine emitovale entitetske vlade u ukupnom iznosu od 928,5 miliona KM. Tokom 2016. godine entitetske vlade su se nastavile zaduživati po osnovu trezorskih zapisa

²⁹ Podaci o poslovanju jednog otvorenog investicijskog fonda za kraj 2016. godine nisu bili dostupni u trenutku pisanja Izvještaja, zbog čega nisu uključeni u finansijski rezultat sektora.

i obveznica na domaćem tržištu kapitala, tako da je udio vladinih vrijednosnih papira u ukupnoj tržišnoj kapitalizaciji dosegao nivo od 16,7% na kraju 2016. godine (grafikon 5.12)³⁰.

Izuzimajući segment primarnog tržišta, obim prometa na domaćim berzama i dalje se može smatrati skromnim. Domaća tržišta kapitala u pogledu investicijske aktivnosti i potencijala još uvijek nisu na nivoima koji bi podržali brži razvoj privredne aktivnosti u BiH. Osim komercijalnih banaka, koje su većinom orijentisane ka tržištu vladinog duga, veći institucionalni ulagači gotovo i da nisu prisutni na tržištu kapitala, a individualni ulagači iz niza razloga, poput niskog realnog dohotka, nedovoljnog iskustva i tradicije trgovanja na berzi, ne odlučuju se na aktivniju ulogu na domaćem tržištu kapitala. Takođe, privatna preduzeća u malom obimu koriste bh. berze kao dodatni izvor finansiranja ili kao alternativu zaduživanju kod bankarskog sektora.

³⁰ Na grafikonu nisu prikazane korporativne obveznice, budući da njihov udio u ukupnoj tržišnoj kapitalizaciji iznosi svega 0,1%, te trezorski zapisi Vlade FBiH, jer se njima ne trguje na sekundarnom tržištu.

6. Finansijska infrastruktura

6.1 Platni sistemi

U skladu sa svojom zakonskom obavezom, CBBiH je i u 2016. godini nastavila uspješno podržavati i unapređivati funkcije platnog prometa putem savremenih obračunskih i platnih sistema za izvršavanje međubankarskih transakcija. Od marta 2017. godine CBBiH je u žirokliring sistemu, umjesto dosadašnjih tri, uvela četiri poravnjenja, čime je pravnim i fizičkim licima omogućeno češće procesuiranje platnih naloga u toku dana.

U toku 2016. godine, u platnim sistemima CBBiH zabilježen je rast broja i vrijednosti međubankarskih transakcija kroz sisteme žirokliringa i RTGS-a. Ukupan broj transakcija u međubankarskom platnom prometu je povećan za 2,3%, dok je ukupna vrijednost transakcija povećana za 3,8% u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje vrijednosti transakcija u 2016. godini rezultiralo je bržom cirkulacijom novca u ekonomiji, pa je tako smanjen broj dana potreban da bi se izvršile transakcije u vrijednosti godišnjeg nominalnog BDP-a (tabela 6.1). Iako se broj međubankarskih transakcija kontinuirano povećava, veći dio platnog prometa se i dalje odvija unutar samih banaka. Tako se u 2016. godini 61% od ukupnog broja transakcija odnosilo na unutarbankarske transakcije.

Tabela 6.1: Transakcije u platnom prometu

Godina	Ukupan broj transakcija, u milionima	Ukupan promet, milioni KM	Prosječni dnevni promet, milioni KM	BDP/ prosječan dnevni promet
2005.	22,9	36.195	140,3	122
2006.	24,9	47.728	185,0	104
2007.	28,4	60.193	234,2	93
2008.	29,6	70.345	272,7	91
2009.	29,0	64.458	251,8	95
2010.	31,8	67.779	263,7	94
2011.	32,5	76.653	298,3	87
2012.	33,8	81.533	318,5	81
2013.	35,8	76.605	298,1	88
2014.	37,9	87.859	341,9	79
2015.	39,1	85.106	326,1	87
2016.	40,0	88.380	338,6	86

Izvor: CBBiH, BHAS, kalkulacija CBBiH

Koncentracija ukupnog broja i vrijednosti međubankarskih transakcija u platnom prometu, ilustrovana je Herfindahl-Hirschmanovim indeksom (HHI)³¹. U tabeli 6.2 prikazane su vrijednosti indeksa izračunate na osnovu podataka o ukupnom broju i iznosu međubankarskih transakcija za sve učesnike platnog prometa, u oba platna sistema (RTGS i žirokliring). Koncentracija transakcija mjerena HHI indeksom, kada se u izračun uključe sve banke u sistemu je veća u odnosu na prethodnu godinu, ali ne ukazuje na postojanje sistemskih rizika u platnim sistemima. S obzirom na to da na tržištu BiH posluje veliki broj manjih banaka, ista analiza urađena je i za deset banaka s najvećim učešćem u ukupnoj vrijednosti međubankarskih transakcija. Vrijednosti HHI indeksa su znatno veće i ukazuju na umjerenu koncentraciju međubankarskih platnih transakcija, odnosno na činjenicu da se većina međubankarskog platnog prometa odvija između manjeg broja velikih banaka.

Tabela 6.2. Koncentracija transakcija u međubankarskom platnom prometu (HHI)

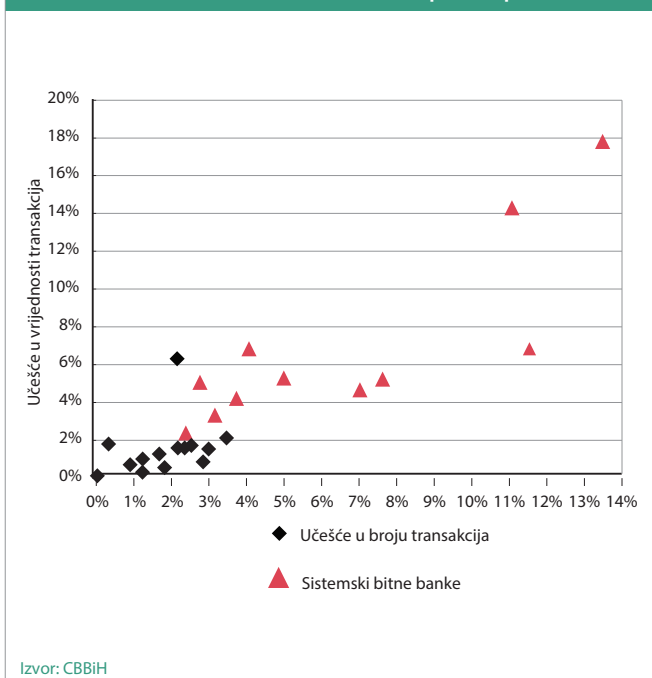
	Sve banke		10 banaka sa najvećim učešćem	
	Broj transakcija	Vrijednost transakcija	Broj transakcija	Vrijednost transakcija
Decembar 2008.	693	908	1.271	1.381
Decembar 2009.	651	989	1.233	1.413
Decembar 2010.	651	903	1.256	1.346
Decembar 2011.	626	836	1.230	1.287
Decembar 2012.	638	844	1.278	1.295
Decembar 2013.	654	810	1.337	1.378
Decembar 2014.	660	778	1.350	1.310
Decembar 2015.	689	810	1.314	1.305
Decembar 2016.	690	822	1.307	1.322

Izvor: CBBiH, BHAS, kalkulacija CBBiH

Na grafikonu 6.1. prikazano je učešće banaka u ukupnom broju i vrijednosti međubankarskih transakcija za 2016. godinu. Sistemski važne banke imaju dominantno učešće u ukupnoj vrijednosti kao i broju međubankarskih transakcija (74,24% i 78,32% respektivno). Banka s najvećim učešćem u međubankarskom platnom prometu u 2016. godini čini 17,1% ukupne vrijednosti transakcija, a prvih pet banaka s najvećim učešćem čine 51,2% ukupne vrijednosti transakcija.

³¹ HHI je mjera koncentracije i računa se kao suma kvadrata pojedinačnih učešća u posmatranom segmentu. Indeks ispod 1.000 poena ukazuje na nekoncentrisanost, 1.000 do 1.800 poena umjerenu, a preko 1.800 poena na visoku koncentraciju.

Grafikon 6.1: Učešće banaka u međubankarskom platnom prometu u 2016.

U 2016. godini CBBiH je nastavila održavati Centralni registar kredita (CRK). Podaci u CRK ažuriraju se na dnevnoj osnovi od strane poslovnih banaka, mikrokreditnih organizacija, lizing kompanija i ostalih institucija koje izvještavaju podatke u CRK, čime se finansijskim institucijama korisnicima ove baze podataka obezbjeđuju podaci o kreditnoj historiji i trenutnoj zaduženosti njihovih postojećih ili potencijalnih klijenata i na taj način omogućava da kvalitetnije procijene rizike prilikom donošenja odluka o odobravanju plasmana. CBBiH je u 2016. godini nastavila održavati jedinstveni registar transakcijskih računa kao i jedinstvenu bazu podataka svih blokiranih računa poslovnih subjekata u BiH. Popis blokiranih računa poslovnih subjekata se jednom mjesečno ažurira i objavljuje na web stranici CBBiH. Objavljivanjem liste blokiranih računa, CBBiH omogućava svim poslovnim subjektima uvid u status svojih postojećih ili potencijalnih poslovnih partnera.

CBBiH je u 2016. godini nastavila vršiti međunarodni kliring plaćanja između banaka iz BiH i Srbije u ukupnoj vrijednosti od 197,67 miliona eura. U sistemu plaćanja između dvije države učestvovalo je pet banaka iz BiH, od čega dvije sistemske banke iz iste bankarske grupacije na koje se odnosi najveći dio prometa.

6.2 Regulatorni okvir

U 2016. godini i prvoj polovini 2017. godine nastavljene su izmjene i dogradnje postojećeg regulatornog okvira koji uređuje poslovanje finansijskog sektora BiH u cilju usklađivanja s najboljim međunarodnim praksama, kao i relevantnim evropskim zakonodavstvom.

U toku 2016. godine završene su aktivnosti na izradi nacrtu novih zakona o bankama i zakona o agencijama za bankarstvo, te se nastavilo s aktivnostima na izradi novih podzakonskih akata u skladu s novim zakonima i postojećom Strategijom za izradu regulative u cilju pune implementacije Bazela II/III i EU direktiva. Krajem 2016. godine, te u prvoj polovini 2017. godine usvojeni su novi zakoni o bankama u oba entiteta³². Novim zakonima prihvaćena su najnovija rješenja iz direktiva Evropske unije prilagođena stepenu razvijenosti domaćeg bankarskog sektora, a u obzir je uzeta i pozitivna praksa zemalja iz okruženja. Izmjenama i dopunama Zakona o Agenciji za bankarstvo RS-a³³, proširena su ovlaštenja i nadležnosti Agencije za bankarstvo RS, dok su izmjene i dopune Zakona o Agenciji za bankarstvo FBiH još uvijek u procesu usvajanja. Takođe, izrađen je prijedlog izmjena i dopuna Zakona o osiguranju depozita, čije se usvajanje očekuje u narednom periodu. Izrada i usvajanje seta zakona koji regulišu rad banaka u BiH jedna je od strukturalnih odrednica iz Pisma namjere na koje su se domaće institucije obavezale pri zaključivanju Proširenog aranžmana s MMF-om.

³² Zakon o bankama u RS (Službeni glasnik RS, 3/17) i Zakon o bankama u FBiH (Službene novine FBiH, 27/17).

³³ Zakon o Agenciji za bankarstvo Republike Srpske (Službeni glasnik RS, 4/17)

Tekstni okvir: Modernizacija zakona i propisa koji se odnose na bankarski sektor

Novi zakoni o bankama izrađeni su s ciljem usklađivanja s najboljim međunarodnim praksama i regionalnim standardima vezanim za superviziju i sanaciju banaka, a kao osnov za usklađivanje korišteni su Direktiva i Uredba EU o bankama (CRR i CRD IV), Direktiva EU o oporavku i sanaciji banaka (BRRD) i elementi Međunarodnog regulatornog okvira za banke Bazel II i Bazel III. Osnovne značajke novih zakona u dijelu koji se odnosi na superviziju predstavljaju jačanje ovlaštenja agencija za bankarstvo u oblasti bankarske supervizije, jačanje prudencijalnih zahtjeva i zahtjeva u vezi s upravljanjem bankama u cilju održavanja povjerenja u bankarski sektor, te očuvanja njegove stabilnosti i zaštite deponenata. Dio zakona koji se odnosi na superviziju obuhvaća široki spektar oblasti, a neke od osnovnih su uspostavljanje konsolidovane supervizije, definisanje mjera za ranu intervenciju, definisanje uslova pod kojima će se dozvoliti otvaranje filijala stranih banaka u BiH, jačanje procedura za izdavanje dozvola za rad, decidno odvajanje uloga različitih upravljačkih tijela banke i dr. U novim zakonima o bankama definisan je pojam sistemski značajnih banaka, prema kojima supervizori mogu postaviti posebne zahtjeve. Uvedene su i brojne novine, koje se prije svega odnose na izradu planova oporavka samih banaka, utvrđivanje mjera za poboljšanje njihovog finansijskog položaja, te na poduzimanje mjera rane intervencije agencija za bankarstvo u slučaju značajnog pogoršanja stanja banke.

Uspostavljen je i potpuno novi pravni okvir za restrukturisanje banaka, čime je upotreba budžetskih i javnih sredstava svedena na najmanju moguću mjeru, sa svrhom očuvanja i jačanja finansijske stabilnosti. Odredbe o restrukturisanju banaka uvedene su radi osiguranja kontinuiteta ključnih funkcija i poduzimanja mjera koje treba da spriječe ili ublaže nastupanje kriznih situacija kod pojedinačne banke, ali i bankarskog i

finansijskog sistema u cjelini, a samim tim i osiguraju efikasno restrukturisanje banke koja ne može ili vjerovatno neće moći da nastavi poslovanje. Kroz okvir restrukturisanja uveden je niz novih instrumenata za rješavanje problematičnih banaka poput prodaje dijela ili cijelog poslovanja ovlaštenim subjektima, prenos dijela ili cijelog poslovanja jednoj ili više banaka za posebne namjene, odvajanje imovine, te unutrašnje restrukturisanje, odnosno sanacija vlastitim sredstvima. U skladu s novim zakonima o bankama, agencijama je dodijeljena nadležnost za sanaciju/restrukturisanje banaka, odvojena od nadležnosti za superviziju. Nova nadležnost entitetskih agencija podrazumijeva utvrđivanje ispunjenosti uvjeta za pokretanje postupka restrukturisanja banaka, sprovođenje postupka restrukturisanja, odlučivanje o instrumentima i mjerama koje će se poduzeti u restrukturisanju i obavljanje drugih poslova u vezi s restrukturisanjem.

U okviru aktivnosti na implementaciji Strategije za uvođenje Bazela III, entitetske agencije za bankarstvo su u toku 2016. godine radile na pripremi nacrtu novih odluka o upravljanju rizikom likvidnosti banaka. Nacrtima odluka, između ostalog, definisani su minimalni kvantitativni zahtjevi za upravljanje rizikom likvidnosti u skladu s kojima banke moraju odrediti nivo izloženosti riziku likvidnosti kojim mogu upravljati u uobičajenim okolnostima i u stresnom periodu. Nacrtima odluka predviđeno je provođenje testiranja otpornosti na stres, te izrada plana likvidnosti za nepredviđene situacije i plan oporavka likvidnosti. Takođe, nacrtima odluka definisan je koeficijent pokrića likvidnosti (LCR) i koeficijent neto stabilnog finansiranja (NSFR), te zaštitni slojevi likvidnosti.

Usvajanjem nove zakonske regulative kroz modernizaciju i usklađivanje u oblasti bankarske supervizije s regulativnom Evropske unije, biće stvoren osnov za daljnje jačanje bankarskog sektora, koji može pružiti veću podršku razvoju realnog sektora i doprinijeti ekonomskom rastu u BiH.

U decembru 2016. entitetske agencije za bankarstvo potpisale su Memorandum o razumijevanju sa Saveznim finansijskim nadzornim organom Njemačke („BaFin“). Memorandumom o razumijevanju uređena je saradnja i koordinacija između ovih institucija u oblasti nadzora banaka.

U februaru 2016. godine Narodna skupština RS je usvojila novi Zakon o stečaju, dok je Parlament FBiH usvojio Nacrt Zakona o stečaju u novembru 2016. godine. Novi Zakon

o stečaju osigurava blagovremeno pokretanje stečajnog postupka, finansijsko i operativno restrukturisanje dužnika, skraćivanje trajanja i smanjenje troškova stečajnog postupka. Propisan je način imenovanja stečajnih upravnika, uz poštovanje principa ravnopravnosti i ravnopravnosti, kao i starosna granica za stečajne upravnike i visina njihovih naknada. Zaštićena su prava povjerilaca, unaprijeđen i pojednostavljen proces reorganizacije te određen organ koji bi vršio nadzor nad primjenom zakonske odredbe koja se tiče

blagovremenog pokretanja postupka i koji bi izricao sankcije stečajnom dužniku, odnosno organu ovlaštenom za njegovo zastupanje usljed neblagovremenog pokretanja postupka.

Parlament FBiH je u julu 2016. godine usvojio Zakon o finansijskom poslovanju, a primjena Zakona počela je od januara 2017. godine³⁴. Novi Zakon o finansijskom poslovanju donesen je u cilju usklađivanja zakonodavstava naše zemlje s direktivama EU o blagovremenom izvršavanju novčanih obaveza privrednih subjekata. Pored pravnih posljedica za kašnjenje u izvršenju plaćanja, zakon uređuje finansijsko poslovanje društava i javnih organa, te rokove izvršenja novčanih obaveza. Zakonom je regulisano i utvrđivanje nelikvidnosti i postupanje u uslovima nelikvidnosti privrednih subjekata.

U okviru ispunjenja obaveza preuzetih Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju EU, nastavlja se provođenje reforme i u oblasti računovodstva i revizije u pravcu daljnjeg usaglašavanja sa zakonodavstvom EU. Parlament FBiH je u novembru 2016. godine usvojio Nacrt Zakona o registru finansijskih izvještaja. Zakon predviđa obavezno javno objavljivanje podataka iz finansijskih izvještaja i dokumentacije uz te izvještaje za sve obveznike koji su obavezni predati finansijske izvještaje na stranici Finansijsko-informatičke agencije (FIA) u cilju stvaranja sigurnijeg i povoljnijeg poslovnog ambijenta, smanjenja stepena sistematskog rizika u realnom sektoru i finansijskom sistemu, poboljšanju informisanosti i sigurnosti investitora, povećanju

konkurentnosti domaće privrede i poticanju priliva inostranih investicija.

S obzirom na to da nije blagovremeno provela aktivnosti na otklanjanju zakonskih nedostataka u oblasti borbe protiv korupcije i finansiranja terorizma, u skladu s preporukama GRECO-a, MONEYVAL komiteta i FATF-a, BiH je polovinom 2016. godine vraćena na listu zemalja visokog rizika, nesigurnih za finansijska ulaganja. S ciljem provođenja preporuka iz usvojenog Akcionog plana za otklanjanje nedostataka u borbi protiv pranja novca i harmonizovanja sistema sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma sa standardima i preporukama FATF-a, u 2017. godini usvojeni su Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o tržištu vrijednosnih papira u oba entiteta, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o investicijskim fondovima FBiH kao i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o društvima za osiguranje RS.

U februaru 2017. godine usvojen je i novi Zakon o osiguranju u FBiH. Zakonom se uređuje osnivanje, poslovanje, nadzor i prestanak društava za osiguranje osnovanih u FBiH, kao i filijala društava koja posluju u FBiH. Između ostalog, novim zakonom usvojena je odredba pravne regulative EU o obavezi odvojenog obavljanja djelatnosti životnog i neživotnog osiguranja kako jedna djelatnost ne bi snosila obaveze druge djelatnosti. Donošenjem Zakona o osiguranju ispunjen je još jedan od zahtjeva MONEYVAL komiteta i FATF-e u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti.

³⁴ Zakon o rokovima izmirenja novčanih obaveza u RS nije još uvijek usvojen.

Statistički dodatak

Tabela A1: Promjene suverenog rejtinga

Država	Datum promjene	Standard & Poor's rejting		
		Dugoročni	Izgled	Kratkoročni
Grčka	do 2009	A	Stabilan	A-1
	09.01.2009	A	Negativan, posmatranje	A-1
	14.01.2009	A	Stabilan	A-2
	07.12.2009	A	Negativan, posmatranje	A-2
	16.12.2009	BBB+	Negativan, posmatranje	A-2
	16.03.2010	BBB+	Negativan	A-2
	27.04.2010	BB+	Negativan	B
	02.12.2010	BB+	Negativan, posmatranje	BB+
	29.03.2011	BB-	Negativan, posmatranje	B
	09.05.2011	B	Negativan, posmatranje	C
	13.06.2011	CCC	Negativan	C
	27.07.2011	CC	Negativan	C
	05.02.2012	CCC	Stabilan	C
	27.02.2012	SD	NM	SD
	02.05.2012	CCC	Stabilan	C
	07.08.2012	CCC	Negativan	C
	05.12.2012	SD	-	SD
	18.12.2012	B-	Stabilan	B
	28.01.2015	B-	Negativan, posmatranje	B
	15.04.2015	CCC+	Negativan	C
	22.01.2016	B-	Stabilan	B
Irska	do 2009	AAA	Stabilan	A-1+
	09.01.2009	AAA	Negativan	A-1+
	30.03.2009	AA+	Negativan	A-1+
	08.06.2009	AA	Negativan	A-1+
	24.08.2010	AA-	Negativan	A-1+
	23.11.2010	A	Negativan, posmatranje	A-1
	02.02.2011	A-	Negativan, posmatranje	A-2
	01.04.2011	BBB+	Stabilan	A-2
	05.12.2011	BBB+	Negativan, posmatranje	A-2
	13.01.2012	BBB+	Negativan	A-2
	11.02.2013	BBB+	Stabilan	A-2
	12.07.2013	BBB+	Pozitivan	A-2
	06.06.2014	A-	Pozitivan	A-2
	05.12.2014	A	Stabilan	A-1
	05.06.2015	A+	Stabilan	A-1
Portugal	do 2009	AA-	Stabilan	A-1+
	13.01.2009	AA-	Negativan, posmatranje	A-1+
	21.01.2009	A+	Stabilan	A-1
	07.10.2009	A+	Negativan	A-1
	27.04.2010	A-	Negativan	A-2
	30.11.2010	A-	Negativan, posmatranje	A-2
	24.03.2011	BBB	Negativan, posmatranje	A-2
	29.03.2011	BBB-	Negativan	A-3
	05.12.2011	BBB-	Negativan, posmatranje	A-3
	13.01.2012	BB	Negativan	B
	06.03.2013	BB	Stabilan	B
	05.07.2013	BB	Negativan	B
	09.05.2014	BB	Stabilan	B
	20.03.2015	BB	Pozitivan	B
	18.09.2015	BB+	Stabilan	B

Španija	do 2009	AAA	Stabilan	A-1+
	12.01.2009	AAA	Negativan, posmatranje	A-1+
	19.01.2009	AA+	Stabilan	A-1+
	09.12.2009	AA+	Negativan	A-1+
	28.04.2010	AA	Negativan	A-1+
	05.12.2011	AA-	Negativan, posmatranje	A-1+
	13.01.2012	A	Negativan	A-1
	26.04.2012	BBB+	Negativan	A-2
	10.10.2012	BBB-	Negativan	A-3
	23.05.2014	BBB	Stabilan	A-2
	02.10.2015	BBB+	Stabilan	A-2
	01.04.2017	BBB+	Pozitivan	A-2
Italija	do 2009	A+	Stabilan	A-1+
	20.05.2011	A+	Negativan	A-1+
	20.09.2011	A	Negativan	A-1
	05.12.2011	A	Negativan, posmatranje	A-1
	13.01.2012	BBB+	Negativan	A-2
	09.07.2013	BBB	Negativan	A-2
	05.12.2014	BBB-	Stabilan	A-3
Kipar	do 2009	A+	Stabilan	A-1
	21.07.2010	A+	Negativan, posmatranje	A-1
	16.11.2010	A	Negativan	A-1
	30.03.2011	A-	Negativan	A-2
	29.07.2011	BBB	Negativan, posmatranje	A-2
	12.08.2011	BBB+	Negativan, posmatranje	A-2
	27.10.2011	BBB	Negativan, posmatranje	A-3
	13.01.2012	BB+	Negativan	B
	01.08.2012	BB	Negativan, posmatranje	B
	17.10.2012	B	Negativan, posmatranje	B
	20.12.2012	CCC+	Negativan	C
	21.03.2013	CCC	Negativan	C
	10.04.2013	CCC	Stabilan	C
	28.06.2013	SD	-	SD
	03.07.2013	CCC+	Stabilan	C
	29.11.2013	CCC+	Stabilan	B
	25.04.2014	B	Pozitivan	B
	24.10.2014	B+	Stabilan	B
	27.03.2015	B+	Pozitivan	B
	25.09.2015	BB-	Pozitivan	B
	18.03.2017	BB+	Stabilan	B

Izvor: Standard & Poor's

Tabela A2: Indeks cijena nekretnina

		Sarajevo	Mostar	Zenica	Tuzla	UKUPNO
2004.	Q1	47	84	60		52
	Q2	47	81	59		51
	Q3	47	82	60		51
	Q4	48	80	59		52
2005.	Q1	49	79	61		53
	Q2	49	81	60		52
	Q3	50	79	60		53
	Q4	52	82	64		56
2006.	Q1	54	84	67		59
	Q2	59	84	63		62
	Q3	58	82	66		62
	Q4	63	71	71		65
2007.	Q1	69	85	72		71
	Q2	77	90	88		79
	Q3	85	86	92		86
	Q4	94	92	95		94
2008.	Q1	100	100	100	100	100
	Q2	105	99	107	104	105
	Q3	103	102	113	114	105
	Q4	109	104	126	117	110
2009.	Q1	99	120	129	102	102
	Q2	96	125	127	105	101
	Q3	91	124	128	114	99
	Q4	89	127	119	121	97
2010.	Q1	88	119	130	119	96
	Q2	86	128	129	126	98
	Q3	85	120	126	112	94
	Q4	84	126	143	120	94
2011.	Q1	83	125	138	113	93
	Q2	84	121	140	93	92
	Q3	82	118	132	102	92
	Q4	83	124	131	107	92
2012.	Q1	84	132	130	111	94
	Q2	82	117	139	105	93
	Q3	80	124	122	103	89
	Q4	78	120	133	104	88
2013.	Q1	81	128	135	113	91
	Q2	78	127	134	113	90
	Q3	79	124	124	116	90
	Q4	76	130	136	101	88
2014.	Q1	78	121	126	104	88
	Q2	77	119	124	104	86
	Q3	77	111	126	106	86
	Q4	77	113	129	103	85
2015.	Q1	79	118	127	103	87
	Q2	80	117	127	106	89
	Q3	78	118	131	107	88
	Q4	81	114	126	106	89
2016.	Q1	78	112	125	104	85
	Q2	80	115	134	104	86
	Q3	82	131	133	108	91
	Q4	81	128	134	106	91

Tabela A3: Pregled najvećih dužnika po klasičnim kreditima

u hiljadama KM

Područje	Kredit, ostatak duga	Učešće u području	Učešće u ukupnim potraživanjima
A: Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov	195.045		2,7%
<i>Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti povezane s njima od čega:</i>			
Uzgoj peradi	19.460	10,0%	0,3%
B: Vađenje ruda i kamena	186.916		2,6%
<i>Vađenje ugljena i lignita, od čega:</i>			
Vađenje lignita	33.894	18,1%	0,5%
C: Prerađivačka industrija	1.716.350		23,9%
<i>Proizvodnja pića od čega:</i>			
Proizvodnja piva	46.305	2,7%	0,6%
<i>Proizvodnja prehrambenih proizvoda od čega:</i>			
Proizvodnja hljeba; svježih peciva i kolača	56.518	3,3%	0,8%
Ostala prerada i konzerviranje voća i povrća	24.927	1,5%	
<i>Prerada drveta i proizvoda od drveta i pluta, osim namještaja; proizvodnja predmeta od slame i pletarskih materijala od čega:</i>			
Piljenje i blanjanje drveta (proizvodnja rezane građe); impregnacija drveta	76.198	4,4%	1,1%
<i>Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme, od čega:</i>			
Proizvodnja metalnih konstrukcija i njihovih dijelova	44.724	2,6%	0,6%
<i>Proizvodnja rafiniranih naftnih proizvoda</i>			
Proizvodnja rafiniranih naftnih proizvoda	84.353	4,9%	1,2%
D: Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	159.484		2,2%
<i>Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija, od čega:</i>			
Proizvodnja električne energije	64.172	40,2%	0,9%
E: Snabdijevanje vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom te djelatnosti sanacije okoline	88.930		1,2%
<i>Skupljanje, pročišćavanje i snabdijevanje vodom, od čega:</i>			
Skupljanje, pročišćavanje i snabdijevanje vodom	40.008	45,0%	0,6%
F: Građevinarstvo	503.179		7,0%
<i>Gradnja građevina visokogradnje</i>			
Gradnja stambenih i nestambenih zgrada	157.377	31,3%	2,2%
G: Trgovina na veliko i na malo, popravak motornih vozila i motocikala	1.994.383		27,8%
<i>Trgovina na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima, od čega:</i>			
Nespecijalizovana trgovina na veliko	194.411	9,7%	2,7%
Trgovina na veliko čvrstim, tečnim i plinovitim gorivima i sličnim proizvodima	66.664	3,3%	0,9%
Trgovina na veliko farmaceutskim proizvodima	54.697	2,7%	0,8%
Trgovina na veliko porculanom, proizvodima od stakla i sredstvima za čišćenje	51.780	2,6%	0,7%
Trgovina na veliko ostalim proizvodima za domaćinstvo	37.416	1,9%	0,5%
Nespecijalizovana trgovina na veliko hranom, pićima i duhanskim proizvodima	50.143	2,5%	0,7%
Trgovina na veliko metalnom robom, instalacijskim materijalom, uređajima i opremom za vodovod i grijanje	36.845	1,8%	0,5%
<i>Trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima, od čega:</i>			0,0%
Trgovina na malo u nespecijalizovanim prodavnicama pretežno hranom, pićima i duhanskim proizvodima	201.794	10,1%	2,8%

Ostala trgovina na malo u nespecijalizovanim prodavnicama	74.536	3,7%	1,0%
Trgovina na malo motornim gorivima u specijalizovanim prodavnicama	78.809	4,0%	1,1%
H: Prevoz i skladištenje	297.917		4,2%
<i>Kopneni prevoz i cjevovodni transport</i>			
Cestovni prevoz robe	88.618	29,7%	1,2%
Željeznički prevoz putnika i robe	34.718	11,7%	0,5%
I: Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanje hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo)	266.434		3,7%
<i>Smještaj, od čega:</i>			
Hoteli i sličan smještaj	115.607	43,4%	1,6%
J: Informacije i komunikacije	151.627		2,1%
<i>Izdavačke djelatnosti</i>			
Izdavanje knjiga	37.999	25,1%	0,5%
K: Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	184.352		2,6%
<i>Ostale finansijske uslužne djelatnosti, osim osiguranja i penzionih fondova, od čega:</i>			
Ostalo kreditno posredovanje	31.470	17,1%	0,4%
<i>Novčano posredovanje, od čega:</i>			
Ostalo novčano posredovanje	19.216	10,4%	0,3%
L: Poslovanje nekretninama	161.557		2,3%
<i>Poslovanje nekretninama, od čega:</i>			
Iznajmljivanje i upravljanje vlastitim nekretninama ili nekretninama uzetim u zakup (leasing)	76.901	47,6%	1,1%
Agencije za poslovanje nekretninama	36.819	22,8%	0,5%
M: Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	208.055		2,9%
<i>Arhitektonske i inženjerske djelatnosti; tehničko ispitivanje i analiza, od čega:</i>			
Inženjerske djelatnosti i s njima povezano tehničko savjetovanje	57.496	27,6%	0,8%
N: Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	45.569		0,6%
<i>Putničke agencije, organizatori putovanja, turoperator i ostale rezervacijske usluge, te djelatnosti povezane sa njima, od čega:</i>			
Djelatnosti putničkih agencija	9.791	21,5%	0,1%
Zaštitne i istražne djelatnosti			
<i>Djelatnosti privatne zaštite</i>	10.120	22,2%	0,1%
O: Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	814.926		11,4%
<i>Javna uprava te ekonomska i socijalna politika zajednice, od čega:</i>			
Opšte djelatnosti javne uprave	473.172	58,1%	6,6%
Djelatnosti obaveznoga socijalnog osiguranja, od čega:			
<i>Djelatnosti obaveznoga socijalnog osiguranja</i>	105.746	13,0%	1,5%
P: Obrazovanje	28.380		0,4%
<i>Visoko obrazovanje</i>			
Visoko obrazovanje	13.701	48,3%	0,2%
Q: Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite	96.996		1,4%
<i>Djelatnosti zdravstvene zaštite</i>			
Djelatnosti bolnica	32.196	33,2%	0,4%
R: Umjetnost, zabava i rekreacija	4.053		0,1%
<i>Djelatnosti kockanja i klađenja</i>			
Djelatnosti kockanja i klađenja	3.342	82,4%	0,0%
S: Ostale uslužne djelatnosti	11.278		0,2%
<i>Djelatnosti članskih organizacija</i>			
Djelatnosti ostalih članskih organizacija, drugdje nerazvrstano	2.330	20,7%	0,0%

T: Djelatnosti domaćinstava kao poslodavaca; djelatnosti domaćinstava koja proizvode različita dobra i obaveštavaju različite usluge za vlastite potrebe	664		0,0%
<i>Djelatnosti privatnih domaćinstava koja proizvode različita dobra za vlastite potrebe</i>			
Djelatnosti privatnih domaćinstava koja proizvode različita dobra za vlastite potrebe	416	62,6%	0,0%
U: Djelatnosti izvanteritorijalnih organizacija i tijela	23.284		0,3%
<i>Djelatnosti izvanteritorijalnih organizacija i tijela</i>			
Djelatnosti izvanteritorijalnih organizacija i tijela	18.830	80,9%	0,3%

Izvor: CRK

Tabela A4: Glavne stavke vanjskotrgovinske razmjene roba

Naziv	Vrijednost izvoza, milioni KM	Vrijednost izvoza, milioni KM	Indeks izvoznih cijena	Nominalni rast izvoza, u %	Promjena vrijednosti izvoza (u procentnim poenima)	
	2015.	2016.	$\frac{I - XII\ 2016}{I - XII\ 2015}$		cjenovni efekat	efekat obima izvoza
	1	2	3	4 = 2/1	5	6
Bazni metali i proizvodi od baznih metala	1.652,0	1.571,1				
Od čega: Željezo i čelik	529,5	452,8	97,0	-14,5	-2,7	-11,8
Proizvodi od željeza i čelika	379,2	448,8	92,8	18,4	-9,2	27,6
Aluminij i proizvodi od aluminija	567,8	490,7	93,8	-13,6	-5,7	-7,9
Proizvodi mineralnog porijekla	738,3	747,5				
Od čega: Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije; električna energija; bitumenske tvari; mineralni voskovi	633,8	643,6	103,6	1,5	3,5	-2,0
Razni proizvodi	1.007,7	1.125,2				
Od čega: Namještaj; nosači madraca; oprema za krevete i slični proizvodi; svjetiljke i druga rasvjetna tijela koja nisu spomenuta niti uključena na drugom mjestu; svijetleći znakovi, osvijetljene pločice sa natpisom; montažne zgrade	967,3	1.065,2	96,9	10,1	-3,6	13,7
Mašine, aparati, mehanički i električni uređaji	1.018,1	1.046,3				
Mašine, aparati i mehanički uređaji, kotlovi; njihovi dijelovi	596,3	618,5	101,4	3,7	1,4	2,3
Električne mašine i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka, televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i dijelovi i pribor za te proizvode	421,8	427,7	81,5	1,4	-23,0	24,4
Proizvodi hemijske industrije ili srodnih industrija	705,0	772,3				
Anorganski hemijski proizvodi; organski i anorganski jedinjenja plemenitih metala, metala koji se rijetko nalaze, radioaktivnih elemenata i izotopa	472,7	493,6	95,5	4,4	-4,9	9,3
Drvo i proizvodi od drveta	668,9	729,0				
Drvo i proizvodi od drveta; drveni ugalj	664,0	724,3	100,9	9,1	1,0	8,1

Glavne grupe izvoznih proizvoda

	Vrijednost uvoza, milioni KM	Vrijednost uvoza, milioni KM	Indeks uvoznih cijena <u>I - XII 2016</u> I - XII 2015	Nominalni rast uvoza, u %	Promjena vrijednosti uvoza (u procentnim poenima)	
	2015.	2016.			cjenovni efekat	efekat obima uvoza
Proizvodi mineralnog porijekla	2.258,0	2.015,0				
Od čega: Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije; električna energija; bitumenske tvari; mineralni voskovi	2.142,5	1.913,1	84,6	-10,7	-16,2	5,5
Mašine, aparati, mehanički i električni uređaji	2.198,3	2.243,7		2,1		
Mašine, aparati i mehanički uređaji, kotlovi; njihovi dijelovi	1.293,5	1.284,0	93,0	-0,7	-7,4	6,7
Električne mašine i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka, televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i dijelovi i pribor za te proizvode	904,8	959,7	99,3	6,1	-0,8	6,8
Proizvodi hemijske industrije ili srodnih industrija	1.571,9	1.594,0		1,4		
Od čega: Farmaceutski proizvodi	526,1	541,7	103,5	3,0	3,5	-0,5
Eterična ulja i smole; parfimerijski, kozmetički ili toaletni proizvodi	201,7	216,2	103,0	7,2	3,2	4,0
Anorganski hemijski proizvodi; organski i anorganski jedinjenja plemenitih metala, metala koji se rijetko nalaze, radioaktivnih elemenata i izotopa	185,6	162,7	85,8	-12,3	-14,5	2,1
Razni proizvodi hemijske industrije	178,2	159,8	111,4	-10,3	9,2	-19,5
Bazni metali i proizvodi od baznih metala	1.386,7	1.416,1		2,1		
Od čega: Proizvodi od željeza i čelika	458,8	459,8	93,6	0,2	-6,9	7,1
Željezo i čelik	404,8	441,9	88,8	9,2	-13,8	23,0
Aluminij i proizvodi od aluminija	229,1	196,3	103,9	-14,3	3,2	-17,5
Prehrambene preradevine	1.446,5	1.489,7		3,0		
Pića, alkoholi i sirće	335,5	322,4	94,0	-3,9	-6,1	2,2
Razni prehrambeni proizvodi	226,6	231,4	101,3	2,2	1,3	0,9
Ostaci i otpaci od prehrambene industrije; pripremljena životinjska hrana	191,8	183,0	94,6	-4,6	-5,4	0,8
Proizvodi od žitarica, brašna, skroba ili mlijeka; poslastičarski proizvodi	173,7	181,3	101,7	4,3	1,8	2,6

Izvor: BHAS, kalkulacija CBBiH

Tabela A5: Pregled potraživanja od preduzeća po tipu i djelatnosti										u hiljadama KM
2016.	Kredit						Potencijalni dug			
		od čega Okvirni krediti	Komisioni krediti	Revolving krediti	Akreditivi	Faktoring	Garancije	Garancije	Revolving krediti	Okvirni krediti
A	195.045	56.206	1.918	47.484	0	0	25	4.206	12.055	12.135
B	186.916	139.684	4.882	56.683	871	0	877	9.944	11.531	27.207
C	1.716.350	1.164.034	24.941	571.599	18.208	206	10.685	219.739	247.315	346.931
D	159.484	18.321	9.653	11.193	0	0	224	16.253	9.525	7.147
E	88.930	61.122	110	26.341	153	22	376	10.281	9.515	24.550
F	503.179	473.425	26.043	192.906	747	1.341	8.577	277.256	53.371	236.420
G	2.033.439	2.027.319	5.268	1.012.822	41.339	4.011	42.123	542.588	394.230	560.344
H	297.917	275.505	179	67.989	110	14	6.513	204.656	35.622	90.060
I	266.434	79.202	5.358	10.129	0	0	434	1.775	4.558	23.841
J	151.627	63.008	113	19.050	2.291	0	2.125	29.566	24.470	33.987
K	184.352	15.462	1.327	13.468	0	0	164	105.699	18.267	16.921
L	161.557	20.453	30	7.564	0	0	0	825	981	1.639
M	208.055	196.416	459	119.803	0	0	3.448	146.523	27.227	61.749
N	45.569	21.835	274	8.521	0	0	132	7.698	3.504	12.769
O	814.926	1.248	2.211	1.484	0	269	0	9.401	26.321	1.808
P	28.380	2.751	20	2.184	0	0	23	1.471	1.703	2.108
Q	96.996	29.772	208	11.618	0	1.200	433	10.774	6.280	5.063
R	4.053	1.649	6	685	0	0	0	2.049	568	2.238
S	11.278	8.899	0	1.224	0	0	1	531	1.056	1.054
T	664	0	0	584	0	0	0	0	88	0
U	23.284	8.619	649	2.146	0	0	8	106	1.823	5.898
UKUPNO	7.178.433	4.664.931	83.649	2.185.477	63.719	7.062	76.168	1.601.343	890.012	1.473.869
										Stvarni dug: 9.594.508
										Potencijalni dug: 3.965.224

Izvor: CRK

Napomena: Iznos potraživanja po osnovu Kredita i Komisionih kredita uključuje ostatak duga i dospjelu nenaplaćenu glavnicu.

Tabela A6 : Krediti preduzećima, valutna struktura duga po djelatnostima					u hiljadama KM
Djelatnost	Ostatak duga i dospjela nenaplaćena glavnica				
	Kredit u stranoj valuti i krediti s valutnom klauzulom				
	BAM	EUR	CHF	USD	KWD
A	28.037	162.802	326	0	141
B	68.386	118.556	0	13	0
C	615.114	1.095.510	1.839	0	2.798
D	40.913	117.094	0	0	0
E	43.358	45.851	632	0	0
F	209.087	295.687	154	0	467
G	711.486	1.317.632	1.111	0	675
H	94.667	201.283	597	0	140
I	34.276	223.545	2.727	0	273
J	41.051	109.353	0	7	0
K	37.301	114.271	0	39.356	0
L	28.257	130.663	0	0	0
M	81.316	127.153	71	0	0
N	15.490	29.986	0	0	0
O	399.068	423.369	1.286	0	0
P	10.706	17.015	649	0	0
Q	37.237	55.342	4.301	0	0
R	3.344	871	0	0	0
S	3.883	7.376	0	0	0
T	162	495	0	0	0
U	10.240	11.735	0	1.906	0
UKUPNO	2.513.379	4.605.588	13.691	41.282	4.493

Izvor: CRK

Tabela A7: Statusne promjene u bankama u periodu 2001.-2017. godine

Broj	Banka	Vrsta promjene	Datum promjene
1.	Sparkasse Bank d.d. Bosna i Hercegovina Sarajevo	Sparkasse Bank d.d. Sarajevo promijenila ime u Sparkasse Bank d.d. BiH Sarajevo	Q3 2014
	Sparkasse Bank d.d. Sarajevo	ABS banka d.d. Sarajevo promijenila ime u Sparkasse Bank d.d. Sarajevo	Q3 2009
	ABS banka d.d. Sarajevo	Postala članica Steiermaerkische Bank und Sparkassen AG, Erste Group	Q4 2006
	Šeh-in banka d.d. Zenica	Pripojena ABS banci d.d. Sarajevo	Q2 2002
2.	Bosna Bank International (BBI) d.d. Sarajevo		
3.	Privredna banka Sarajevo d.d. Sarajevo	BOR banka d.d. Sarajevo promijenila ime u Privredna banka Sarajevo d.d. Sarajevo	Q1 2017
	BOR banka d.d. Sarajevo	BOR banci d.d. Sarajevo pripojena Privredna banka Sarajevo d.d. Sarajevo	Q4 2016
	Privredna banka Sarajevo d.d. Sarajevo	Privredna banka Sarajevo d.d. Sarajevo pripojena BOR banci d.d. Sarajevo	Q4 2016
4.	UniCredit Bank d.d. Mostar		
	UniCredit Zagrebačka banka BiH d.d. Mostar	UniCredit Zagrebačka banka BiH promijenila ime u UniCredit Bank d.d. Mostar	Q1 2008
	Zagrebačka banka BH d.d. Mostar	Spajanje sa Univerzal bankom d.d. Sarajevo u UniCredit Zagrebačku banku BiH	Q3 2004
	Univerzal banka d.d. Sarajevo	Spajanje sa Zagrebačkom bankom BH d.d. Mostar u UniCredit Zagrebačku banku BiH	Q3 2004
	HVB Central Profit banka d.d. Sarajevo	HVB Central profit banka Sarajevo pripojena UniCredit Zagrebačkoj banci BiH	Q1 2008
	HVB banka d.d. Sarajevo	Spajanje sa Central Profit bankom u HVB Central Profit banku d.d. Sarajevo	Q4 2004
	Central Profit banka d.d. Sarajevo	Spajanje sa HVB bankom d.d. Sarajevo u HVB Central Profit banku d.d. Sarajevo	Q4 2004
	Travnička banka d.d. Travnik	Pripojena Central Profit banci d.d. Sarajevo	Q4 2002
5.	UniCredit Bank a.d. Banja Luka	Nova Banjalučka banka a.d. Banja Luka promijenila ime	Q2 2008
	Nova Banjalučka banka a.d. Banja Luka	Pripojena HVB grupaciji, nastavila poslovanje kao zasebno pravno lice	Q4 2005
	Banjalučka banka a.d. Banja Luka	Privatizovana i promijenila ime u Nova Banjalučka banka a.d. Banja Luka	Q1 2002
6.	Addiko Bank d.d. Sarajevo		
	Hypo Alpe Adria Bank d.d. Mostar	Hypo Alpe Adria Bank d.d. Mostar promijenila ime i sjedište	Q4 2016
7.	Addiko Bank a.d. Banja Luka		
	Hypo Alpe Adria Bank a.d. Banja Luka	Hypo Alpe Adria Bank a.d. Banja Luka promijenila ime	Q4 2016
	Kristal banka a.d. Banja Luka	Kristal banka a.d. Banja Luka promijenila ime	Q3 2003
8.	ASA banka d.d. Sarajevo		
	Investiciono komercijalna banka (IKB) d.d. Zenica	IKB d.d. Zenica promijenila sjedište i naziv u ASA banka d.d. Sarajevo	Q4 2016
	MOJA banka d.d. Sarajevo	MOJA banka d.d. Sarajevo pripojena Investiciono komercijalnoj banci d.d. Zenica	Q3 2016
	FIMA banka d.d. Sarajevo	Promijenila ime u MOJA banka d.d. Sarajevo	Q4 2010
	VABA banka d.d. Sarajevo	Promijenila ime u FIMA banka d.d. Sarajevo	Q3 2007
	Validus banka d.d. Sarajevo	Promijenila ime u VABA banka d.d. Sarajevo	Q1 2007
	Ljubljanska banka d.d. Sarajevo	Osnovana Validus banka preuzela dio aktive i pasive Ljubljanske banke d.d. Sarajevo	Q3 2006
9.	Komercionalno investiciona banka (KIB) d.d. Velika Kladuša		
10.	NLB Banka d.d. Sarajevo		
	NLB Tuzlanska banka d.d. Tuzla	NLB Tuzlanska banka d.d. Tuzla promijenila sjedište i ime u NLB Banka d.d. Sarajevo	Q1 2012
	Tuzlanska banka d.d. Tuzla	Tuzlanska banka d.d. Tuzla promijenila ime u NLB Tuzlanska banka d.d. Tuzla	Q3 2006
	Comercebank bančna skupina NLB d.d. Sarajevo	Pripojena Tuzlanskoj banci d.d. Tuzla	Q3 2006

11.	NLB Banka a.d. Banja Luka		
	NLB Razvojna banka a.d. Banja Luka	NLB Razvojna banka a.d. Banja Luka promijenila ime u NLB a.d. Banja Luka	Q4 2015
	LHB banka a.d. Banja Luka	Spajanje sa Razvojnog bankom jugoistočne Evrope u NLB Razvojna banka a.d. BL	Q2 2006
	Razvojna banka jugoistočne Evrope a.d. Banja Luka	Spajanje sa LHB bankom a.d. Banja Luka u NLB Razvojnu banku a.d. Banja Luka	Q2 2006
12.	Raiffeisen Bank d.d. BiH, Sarajevo		
	Raiffeisen Bank HPB d.d. Mostar	Pripojena Raiffeisen banci d.d. Sarajevo	Q1 2003
13.	ProCredit Bank d.d. Sarajevo	Microenterprise bank d.d. Sarajevo promijenila ime u ProCredit Bank	Q4 2003
14.	ZiraatBank BH d.d. Sarajevo	Turkish Ziraat Bank Bosnia d.d. Sarajevo promijenila ime u Ziraat Bank BH	Q1 2013
15.	Union banka d.d. Sarajevo		
16.	Sberbank d.d. Sarajevo	Volksbank d.d. Sarajevo promijenila ime u Sberbank d.d. Sarajevo	Q1 2013
	Volksbank d.d. Sarajevo	Sberbank grupacija preuzela Volksbank d.d. Sarajevo	Q1 2012
17.	Sberbank a.d. Banja Luka	Volksbank a.d. Banja Luka promijenila ime	Q1 2013
	Volksbank a.d. Banja Luka	Sberbank grupacija preuzela Volksbank a.d. Banja Luka	Q1 2012
	Zepter Komerc banka a.d. Banja Luka	Postala članica Volksbank International AG, promijenila ime u Volksbank a.d. BL	Q3 2007
18.	Intesa Sanpaolo banka d.d. BiH		
	UPI banka d.d. Sarajevo	Promijenila ime u Intesa Sanpaolo banka d.d. BiH	Q3 2008
	LT Gospodarska banka d.d. Sarajevo	Pripojena UPI banci d.d. Sarajevo	Q3 2007
	Gospodarska banka d.d. Sarajevo	Spajanje sa LT Komercijalnom bankom Livno u LT Gospodarsku banku d.d. Sarajevo	Q1 2003
	LT Komercijalna banka d.d. Livno	Spajanje sa Gospodarskom bankom Sarajevo u LT Gospodarsku banku d.d. Sarajevo	Q1 2003
19.	Vakufska banka d.d. Sarajevo		
	Depozitna banka d.d. Sarajevo	Pripojena Vakufskoj banci d.d. Sarajevo	Q2 2002
20.	Nova banka a.d. Banja Luka	Nova banka a.d. Bijeljina promijenila sjedište	Q3 2007
	Agroprom banka a.d. Banja Luka	Pripojena Novoj banci a.d. Bijeljina	Q1 2003
21.	Pavlović International Banka a.d. Slobomir Bijeljina		
	Privredna banka a.d. Dobo	Pripojena Pavlović International banci	Q2 2003
	Privredna banka a.d. Brčko	Pripojena Pavlović International banci	Q4 2002
	Semberska banka a.d. Bijeljina	Pripojena Pavlović International banci	Q4 2001
22.	Komercijalna banka a.d. Banja Luka		
23.	MF banka a.d. Banja Luka		
	IEFK banka a.d. Banja Luka	Promijenila ime u MF banka a.d. Banja Luka	Q3 2010

Banke kojima su oduzete dozvole za rad od 2002. godine:

	Datum promjene
1. Camelia banka d.d. Bihać	Q1 2002
2. Privredna banka a.d. Gradiška	Q1 2002
3. Ekvator banka a.d. Banja Luka	Q1 2002
4. International Commercial Bank Bosnia d.d. Sarajevo	Q3 2002
5. Banka za jugoistočnu Evropu Banja Luka	Q4 2002
6. Privredna banka a.d. Srpsko Sarajevo	Q4 2004
7. Gospodarska banka d.d. Mostar	Q4 2004
8. Ljubljanska banka d.d. Sarajevo	Q3 2006
9. Hercegovačka banka d.d. Mostar	Q3 2012
10. Postbank BH Poštanska banka BiH d.d. Sarajevo	Q2 2013
11. Bobar banka a.d. Bijeljina	Q4 2014
12. Banka Srpske a.d. Banja Luka	Q2 2016

Tabela A8: Stanje nevladinog vanjskog duga po NACE Rev 2 klasifikaciji djelatnosti dužnika						u hiljadama KM
ŠIFRA NACE	NACE DJELATNOST	31.12.2012.	31.12.2013.	31.12.2014.	31.12.2015.	31.12.2016.
01	Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti u vezi s njima	10.465	14.569	14.692	18.348	21.960
05	Vađenje ugljena i lignita	...	...	540.526	623.551	666.938
07	Vađenje metalnih ruda	1.333	1.640	2.232	2.348	6.824
08	Vađenje ostalih ruda i kamena	41.890	39.506	30.872	36.851	25.570
10	Proizvodnja prehrambenih proizvoda	54.187	40.610	20.166	37.761	90.609
11	Proizvodnja pića	21.965	15.692	16.546	16.557	16.278
12	Proizvodnja duhanskih proizvoda	...	...	32.076	27.925	10.500
13	Proizvodnja tekstila	9.395	14.386	12.852	13.681	11.420
14	Proizvodnja odjeće	1.280	1.187	520	-	-
15	Proizvodnja kože i srodnih proizvoda	6.673	6.292	5.686	5.686	4.430
16	Prerada drva i proizvoda od drva i pluta, osim namještaja; proizvodnja predmeta od slame i pletarskih materijala	39.858	46.760	48.034	46.582	54.874
17	Proizvodnja papira i proizvoda od papira	56.274	60.722	46.042	36.999	29.524
18	Štampanje i umnožavanje snimljenih zapisa	-	-	-	1.101	2.837
19	Proizvodnja koksa i rafiniranih naftnih proizvoda	1.191.300	1.123.315	1.454.498	1.402.330	1.536.503
20	Proizvodnja hemikalija i hemijskih proizvoda	74.000	110.178	99.910	111.058	74.561
22	Proizvodnja proizvoda od gume i plastičnih masa	7.855	9.484	14.753	18.459	24.574
23	Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	89.663	87.732	129.311	87.213	75.305
24	Proizvodnja baznih metala	161.457	185.656	200.888	194.455	173.121
25	Proizvodnja gotovih metalnih proizvoda, osim mašina i opreme	9.197	11.822	18.143	18.473	22.075
26	Proizvodnja računara te elektroničkih i optičkih proizvoda	7.237	8.664	10.620	10.656	10.799
27	Proizvodnja električne opreme	9.826	8.886	8.635	10.873	13.322
28	Proizvodnja mašina i uređaja, d. n.	12.658	12.112	12.942	8.068	14.767
29	Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica	43.224	39.173	28.316	28.189	28.189
31	Proizvodnja namještaja	2.638	2.609	2.609	1.076	1.512
35	Proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	51.327	65.622	111.612	138.127	155.634
38	Sakupljanje otpada, djelatnosti obrade i zbrinjavanja otpada; reciklaža materijala	664	664	664	664	664
41	Gradnja građevina visokogradnje	3.197	2.796	2.894	2.894	2.918
42	Gradnja građevina niskogradnje	39.136	42.644	43.176	45.709	46.170
45	Trgovina na veliko i na malo motornim vozilima i motociklima; popravak motornih vozila i motocikala	8.582	7.615	11.494	8.740	11.013
46	Trgovina na veliko, osim trgovine motornim vozilima i motociklima	265.164	253.403	240.278	249.722	239.262
47	Trgovina na malo, osim trgovine motornim vozilima i motociklima	324.596	426.891	366.168	334.391	345.692
49	Kopneni prevoz i cjevovodni transport	978	978	782	-	2.350
52	Skladištenje i pomoćne djelatnosti u prevozu	2.721	2.291	2.096	1.891	1.851
55	Smještaj	70.624	80.126	90.651	37.881	32.160
56	Djelatnosti pripreme i usluživanja hrane i pića	-	-	-	1.269	3.316
59	Proizvodnja filmova, videofilmova i televizijskog programa, djelatnosti snimanja zvučnih zapisa i izdavanja muzičkih zapisa	...	2.473	3.744	3.744	2.209
61	Telekomunikacije	66.827	96.284	90.910	169.014	200.749
62	Računarsko programiranje, savjetovanje i djelatnosti u vezi s s njima	1.772	1.007	1.007	2.043	1

63	Informacijske uslužne djelatnosti	...	...	1.280	1.276	3.166
64	Finansijske uslužne djelatnosti, osim osiguranja i penzijskih fondova	4.977.555	4.629.082	4.206.982	3.340.633	3.144.333
66	Pomoćne djelatnosti kod finansijskih usluga i djelatnosti osiguranja	10.708	11.472	10.855	10.855	10.732
68	Poslovanje nekretninama	452.112	542.753	682.918	289.677	193.539
70	Upravljačke djelatnosti; savjetovanje u vezi s upravljanjem	89.034	73.099	68.662	76.929	77.961
71	Arhitektonske i inženjerske djelatnosti; tehničko ispitivanje i analiza	220.363	148.135	162.802	176.965	183.987
73	Promocija (reklama i propaganda) i istraživanje tržišta	6.001	5.481	26.991	26.995	26.017
82	Kancelarijske administrativne i pomoćne djelatnosti te ostale poslovne pomoćne djelatnosti	-	-	-	1.514	1.514
86	Djelatnosti zdravstvene zaštite	12.436	10.532	5.574	6.113	5.450
92	Djelatnosti kockanja i klađenja	1.708	3.073	622	622	622
93	Sportske, zabavne i rekreacijske djelatnosti	8.741	8.827	8.696	9.161	10.663
	Neraspoređeno	321.856	383.036	148.951	151.299	248.080
	UKUPNO	8.788.477	8.639.279	9.040.678	7.846.368	7.866.545

Izvor: CBBiH

NAPOMENA: Podaci su rezultat anketnog istraživanja o stranim ulaganjima koje CBBiH provodi redovito na kvartalnoj i godišnjoj osnovi. Ovi podaci obuhvataju samo one poslovne subjekte za koje CBBiH raspolaže informacijom da imaju iznos direktnog stranog ulaganja veći od 100.000 KM i mikrokreditne organizacije u BiH.